Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru a jeho následným využitím pro účely diplomové práce

Podpisem vyjadřuji souhlas s následujícími body:

1. Byl/a jsem informována o účelu rozhovoru, kterým je výlučně sběr dat pro potřeby výzkumu v rámci diplomové práce Fabiana Byrtuse, studenta magisterského oboru Teritoriální studia se specializací Evropská studia FSV UK, s názvem: *„Spojená města – rozdílná paměť místa paměti a jejich vnímání v rozdělených městech Český Těšín a Cieszyn“*.
2. Bylo mi sděleno, jaký bude mít rozhovor průběh.
3. Jsem seznámen/a s právem odmítnout odpovědět na jakoukoli otázku.
4. Souhlasím s nahráváním následujícího rozhovoru a jeho následným zpracováním. Zvukový záznam rozhovoru nebude poskytnut třetím stranám a po přepsání bude vymazán. Transkripce bude přístupná pouze komisi v rámci obhajoby diplomové práce, jinak nikomu, až na části citované v textu práce, který bude volně přístupný online.
5. Souhlasím se zveřejněním mého jména a příjmením a přímým citováním v diplomové práci, avšak pouze pro potřeby této diplomové práce. Jiné mé osobní údaje nebudou zveřejňovány.

Świadoma zgoda na udział w wywiadzie i na jego wykorzystanie w ramach pracy magisterskiej

Ja niżej podpisany/a, wyrażam zgodę z następującym:

1. Zostałem/am poinformowany/a o celu wywiadu, którym jest wyłącznie pozyskanie danych do celów badawczych w ramach pracy magisterskiej p. Fabiana Byrtusa, studenta Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Karola w Pradze, pod tytułem: *„Spojená města – rozdílná paměť místa paměti a jejich vnímání v rozdělených městech Český Těšín a Cieszyn“*.
2. Zostałem/am poinformowany/a o przebiegu wywiadu.
3. Mam świadomość, że przysługuje mi prawo do odmowy odpowiedzi na zadane mi pytania.
4. Wyrażam zgodę na nagrywanie dźwiękowe wywiadu i jego późniejsze przetwarzanie. Nagranie dźwiękowe wywiadu nie zostanie udostępnione osobom trzecim i zostanie skasowane po jego transkrypcji. Transkrypcja będzie udostępniona tylko komisji w trakcie obrony pracy magisterskiej, z wyjątkiem fragmentów wywiadu wykorzystanych w pracy magisterskiej, która może zostać w całości opublikowana w Internecie.
5. Wyrażam zgodę na publikację mojego imienia i nazwiska oraz na bezpośrednie przytoczenie wypowiedzi podanych w trakcie wywiadu, lecz tylko na potrzeby wspomnianej pracy magisterskiej. Inne moje dane osobowe nie zostaną opublikowane.

Přepis rozhovoru s Pavlínou Badurovou, vedoucí Historické budovy Muzea Těšínska

Rozhovor proběhl dne 24. 6. 2022 v historické budově Muzea Těšínska v Českém Těšíně.

Po krátkém představení cílů práce a nastínění průběhu rozhovoru následuje přepis samotného rozhovoru:

Paní Badurová, vybavují se Vám nějaká místa paměti, která jsou spojená s historií měst Český Těšín a Cieszyn?

Pokud to mohou být topografická místa, tak je to každopádně třeba tramvaj, což je fenomén, který v podstatě pokrývá obě dvě poloviny původního města, nebo Český a polský Těšín. Dalším velkým fenoménem, který nebývá často zmiňován, je zajatecký tábor Stalag, který se vyvinul už za Rakouska-Uherska jako lazaret. To místo paměti skončilo v podstatě s 2. sv. v., kdy to místo bylo de facto zbořeno. Dneska tam je čtvrť rodinných domů, je to tady za kostelem, jako kdyby to místo zmizelo totálně z paměti. V roce 2015 byla výstava, kdy se připomínaly souvislosti s první světovou válkou a lidé byli velice překvapeni, že tady něco takového bylo. Přitom existují fotografie, mapové podklady, řada informací o tom. Ale jak uprostřed města zajatecký tábor? Pletlo se to s koncentračním táborem samozřejmě, to byl úplně jiný systém. Jak Češi i Poláci, návštěvníci všeobecně byli překvapeni, že tady něco takového vůbec je.

Dalo by se to tedy víceméně spojit se všemi těmi národy? Jestli mám správné informace, tak tam bylo hodně Rusů, Francouzů…

Ano, dokonce se ozvali i Novozélanďané, jejichž předkové Stalagem prošli. Posléze se tomu věnovala řada článků v Těšínských listech, kdy se sem přijeli podívat. Nevím, jestli tady byl přímo pamětník. Rezonovala tam anglická populace jako taková. Ti zajatci byli rozděleni podle národností a měli různé životní podmínky. Dnes to víme na základě jídelních lístků. Něco jiného byl štáb, další byli západní zajatci, potom tam byli východní zajatci a samostatnou skupinou byli Rusové/Sověti jako takoví. Od 80. let se tomu de facto už nikdo nevěnoval. Velký archivní materiál najdete ve Vojenském historickém ústavu, ale najednou jako kdyby to nebylo…

Ale teoreticky ten památník tam je, že?

Ano, on je tak v rohu té původní výměry. Ale ten původní byl zbořen. Ale jako kdyby to usnulo, nikdo už si to nedal do spojitosti, že tam nějaké baráky byly, ale skutečně ti lidé tam byli. Ono je to navázáno na ten velký lambinovický velký zajatecký tábor v dnešním Polsku.

Jakože to spadalo pod tento tábor?

Ano.

Co to byl tedy konkrétně za tábor?

Stalag. Stamlager pro klasické vojenské zajatce, nebylo to ani pro důstojníky. Łambinovice-Opolí.

Další z těch společných míst se, které se vtisklo do paměti obyvatel města, je bezesporu Kavárna Avion. Přestože kavárna jako taková fungovala pouze v letech 1933-39, tedy jenom 6 let, stala takovým symbolem meziválečného období. Jednalo se o významné kulturní centrum, výjimečnou funkcionalistickou stavbu. Kterou provozovala židovská majitelka. Kavárna Avion tak v sobě sdružuje více témat. Tím, že byla znovuobnovena, se stala vzpomínkou na zlatou dobu meziválečné éry.

Myslíte, že to má nějaký zvláštní význam pro Čechy? Mám pocit, že se tam shromažďovalo to bohatší obyvatelstvo, což tedy v meziválečném Těšíně bylo spíše německy mluvící obyvatelstvo…

Určitě, ale já bych to nevymiňovala jenom takto, takové výzkumy už nikdo neudělá. Ale tady to vychází z té multikulturnosti toho města, kdy sledujete i ty vývěsní štíty. Ten člověk musel být trilingvní, ať to byla němčina, polština, čeština…K něčemu se vnitřně přikláněl, ale pokud chtěl prosperovat, tak byl nucen pokrýt celý ten trh. Ono se to s Těšínem nese už od doby cirka Rakouska. Když tady byla obrovská kasárna, tím pádem ten jazyk jako takový, to byla celá Rakousko-uherská monarchie. Takže i ty jednotlivé národy, potom z Haliče, když ti lidé přicházeli. Do dnešní doby je pozůstatek jakoby té české většiny na české straně a té polské menšiny jako takové. Z toho se vlastně skládá ta paměť míst. Polská většina to má více emočně, více citově se do toho promítá. Kdežto Češi v mnoha případech – proto je ten základní rozpor podle mě do teďka, jakože v těch polských rodinách to tak jako žije s tou tradicí, tak jak to ti rodiče i prarodiče předávají dál. Kdežto v té české už se ti lidi narodili v podstatě do stavu, kdy tady bylo Československo a vlastně najednou jakoby… Já jsem se s tím setkala poprvé na gymnáziu, kdy já jsem byla ve třetím ročníku, jeli jsme na výlet do Anglie. Protože nás bylo málo z českého gymnázia v Těšíně, tak jsme dobírali z polského gymnázia a byl nás tehdy necelý autobus. Na zpáteční cestě vyplynula debata o tom, kdo začal a kdo byl lepší za první světové války. A ta děcka teďka jely ta jména, ty symboly a my jsme na ně hleděli. Vůbec nás nenapadlo, proč bychom měli argumentovat proti. Nikdo nás neučil, proč něco z té rétoriky obhajovat.

Myslíte si, že je to dobře? Připadá mi, že se na českých školách regionální historie neprobírá…

Ne, ne…tady opravdu záleží na osobě pedagoga a je jich velmi málo.

Já jsem mluvil s panem Balcarem a on říká, že hodně neshod vychází z neznalosti dějin a že polská menšina je daleko informovanější, protože v tom menšinovém školství je to důležitá součást…U nás je to budování národního..

…Češi jsou v tom zvláštně jiní.

Jestli to není tak, že to menšinové školství je uděláno pro naši menšinu, zatímco české školství vzniká v Praze a nevěnuje se tolik těm regionálním dějinám…

Určitě. Máme tady velkou výhodu v podobě paní Kmeťové, která je ředitelkou pedagogického centra pro polskou menšinu. Jsou progresivnější, otevřenější a pružnější co se materiálů týče. Zpravidla je to vždycky projekt česko-polský, materiály jsou dostupné v češtině i v polštině. Je to o tom regionálním dějepisu, o regionální vlastivědě, přírodovědě, o všem možném. Takže ten pedagog má materiály, odkaď může čerpat, jak toho využije. Tady je úžasné, že pro svoji menšinu pružněji reagovat i na nové metody, například myšlenkové mapy. Když tohle má proběhnout

z Prahy, tak je to složité. Záleží samozřejmě i na vůli ředitele školy, záleží, zda to dokáže zařadit do výuky, nebo zda je v tom učitel třeba vůbec podporován.

Mně připadá, že tady ta situace je tak složitá, že nějaký člověk na ministerstvu v Praze tomu vůbec nemůže rozumět.

To je pravda.

Jak někdo může vůbec tvořit materiály o tak specifickém regionu. My sami se vlastně nemůžeme domluvit, jak to vlastně bylo.

My se na tom domluvíme, ale ten pohled na to, jako vysvětlit to…

Ano, spíše tak. To vnímání těch historických událostí…

Ano, ale to je podle mě přirozené. Jde o to, co to v nás vyvolá emočně. Že prostě jdete do toho konfliktu potom…

Já myslím, že už to tak není…

No v některých případech ano…Víte co, to je taková ta drobná skupinka, která to vždycky rozdmýchá, má ty možnosti třeba někde prezentovat…

Já bych řekl, že to jsou jednotlivci, kteří jsou nejvíc slyšet, i když třeba nezastupují tu většinu…

To ano, ale vystupují jako by zastupovali.

A na koho konkrétně narážíte? Myslíte představitele polské národnostní menšiny?

Ano. Náš pan ředitel by vám o tom mohl povyprávět daleko víc.

Je pravda, že jsem o panu řediteli slyšel různé věci…

To každopádně. Často jsou to osobní útoky na jeho osobu. Pan ředitel je ze smíšené rodiny. Maminka byla Polka, tatínek Čech.

Takže mu je vyčítáno, že je takzvaný „szkoprtok“?

Ano. On působil nejdřív několik let v českém centru ve Varšavě. Poté se stal ředitelem Muzea Těšínska. Ty útoky trvají už více než dva roky a celé to souvisí s otevřením naší nové výstavy. Útoky se týkaly naší vědecké rady. Muzeum jako takové funguje od konce 2. světové války, ale v tomto prostoru působilo do roku 1998. Poté tady byly různé restituční spory a muzeum muselo působit v provizorních podmínkách. Najednou v roce 2020, v souvislosti s výročím 100 let rozdělení města, se začaly objevovat tyto spory. Proč bychom to jako Češi neměli slavit - pro nás je to vznik nového města v mladé republice. Samozřejmě je jasné, že z druhé strany ten pohled bude jiný. Nazíráme na to jiným způsobem, ale ten fakt už nelze změnit.

Já si myslím, že tady nikdo nechce revidovat hranice. Je pravda, že některé iniciativy Muzea, jako například hraniční sloup stojící před touto budovou, vzbuzují poměrně velké emoce.

Přitom to tak nebylo myšleno. Nicméně tento pomník byl určitými skupinami desinterpretován. Souviselo to s první výstavou, expozice se jmenuje příběh Těšínského Slezska a zahrnuje období od prvohor až do 30. let 20. století. První výstava zahájena v červenci 2020 se týkala Českého Těšína a jako první exponát byl právě tento hraničník. Tyto hraniční sloupy byly v té době naprosto běžné.

Já pocházím tady z Těšína, jsem tedy Češka. Moji prapraprarodiče z maminčiny strany přišli z Puncova a v podstatě z Haliče, my jsme ta haličská náplava jako taková, která bylo v tom roce dvacet rozdělena. Většina příbuzných v té době už byla na české straně. Tatínka mám Moraváka. Maminka se bavila se svými sourozenci v nářečí, ale doma jsme komunikovali kvůli tatínkovi v češtině. Tatínek nářečí rozuměl, nerozuměl. Až s příchodem do Muzea jsem se víc seznámila s tou polskou menšinou. Nikdo to se mnou doma do té doby nerozebíral. Brali jsme to tak, hranice, že tady nějaká menšina funguje, až studiem člověk došel k nějakému názoru. V muzeu jsem se setkala i s kolegy z polské menšiny a s Poláky a myslím si, že to porozumění vždycky bylo. Spolupracujeme na projektech s polským muzeem, máme hezké vztahy i s polským pedagogickým centrem… Při vytváření různým materiálu jsme vždy zváni a naší experti se podílejí na nejrůznějších projektech. Nicméně ta animozita tady je a vždycky bude. Je to tady a to rozdělení se v některých drží jako velice traumatický bod.

Měli jsme tady Komisi pro národností menšiny Moravskoslezského kraje, která tady řešila i ten hraniční sloup. Jedná členka komise, letitá pedagožka, po prohlídce konstatovala, že je v rámci expozice polský prvek představen velice málo, a že by ona svým žákům nedoporučila, aby výstavu navštívili. To mi přišlo mírně řečeno velmi podivné.

Texty, které najdete v expozici, najdete v češtině. Na expozici je třeba 70 normostran textu. Při představě, že by to mělo být trojjazyčné, tak se dostáváte na tapetování písmenky, což je kontraproduktivní vůči každému návštěvníkovi. Jsme s kolegy schopni zajistit průvodcování v češtině, polštině a angličtině. Tiskové materiály máme v češtině, polštině a angličtině. Máme audioprůvodce v češtině, polštině a angličtině. Součástí expozice jsou i mediální dotykové kiosky, kdy máte možnost proniknout hlouběji do daného tématu, např. prvohory, geologická území, kultura, náboženství apod. …ty jsou opět v češtině, polštině a angličtině. Široko daleko tady nikdo takovým způsobem a v takové míře tyto informace neposkytuje.

V návštěvní knize jsou hezké zápisy z české i polské strany. Zpravidla jsou tam velmi kladná hodnocení k obsahu expozice, jediná velká výtka je, že nemáme polské popisky. Což jsou většinou výtky ze strany polské národnostní menšiny, což jsou lidé, kteří nota bene té češtině rozumí. Nicméně jim nejspíš vadí ten přístup. Avšak vším ostatním jsme schopni tento nedostatek zastoupit.

Polské menšině jsme také nabídli, ať v našich prostorách v horním patře vytvoří určitou prezentaci polské národnostní menšiny. Šlo to i přes paní konzulku v Ostravě. A setkali jsme se s negativní reakcí. Jednak šlo o problém financování, protože odmítali, že by tuto prezentaci měli financovat. Takže otevřena ruka směrem k polské národnostní menšině tady ze strany vedení našeho muzea je. Dokonce jsme nabídli, ať ze svých řad doplní naší vědeckou radu a opět se to setkalo s negativní reakcí.

Slyšel jsem, že Muzeum Těšínska je vnímáno jako bašta češství v Těšíně…

Ano, ale já si nemyslím, že je to něco špatného.

Přece jenom Poláci tvoří ještě dnes zhruba 15-16 % obyvatel města. Nemyslíte, že i pohled této části obyvatel by měl v Muzeu zaznít?

To tam zmíněno je. Nikdo neříká, že tady byli jen Češi nebo Němci, ale není to vypíchnuto zvlášť, což je možná něco, na co jsou představitele polské menšiny zvyklí.

Kdybychom se vrátili k těm místům paměti, napadá Vás ještě nějaké?

Ono je to často přes ty osobnosti, které třeba spojují oba břehy. Teď v sobotu jsme slavili Božka. Osobnost narozená v roce 1782 daleko před nějakou národnostní třenicí. Svým přínosem – sice se narodil ve Slezsku, v Těšíně studoval, ale v podstatě se směřuje přes Brno, přes Prahu. Vynálezce parovozu, jeho přínos je tak obrovský – řekla bych pro celé lidstvo. Když budete číst polské články, budete o něm číst jako o polském vynálezci, budete o něm číst jako o českém vynálezci…každá z těch národností si ho chce jakoby přivlastnit. Typickým představitelem je Šeršník (Scherschnik, Szersznik), naleznete ho psaného s „sch“, se „š“, s „sz“. Je to v podstatě stejné období jako ten Božek. Každá ta národnost se v něm trošičku jako kdyby vzoruje a snaží se to vztáhnout jako kdyby na sebe, protože to tam takhle cítí. Otázka je, co by na to řekl samotný pan Scherschnik.

Podle paní French uměl asi trošku po naszymu, ale psal jenom německy a latinsky. Česky asi moc neuměl, ale studoval zase třeba v Olomouci a v Praze.

To já si myslím, že to už je vlastně to naše promítání do té situace, kdy už v tom hledáte spojitosti…

To mi přijde pěkné, protože to víceméně spojuje všechny ty tři… v nějakém kontextu…

Jo, pro to Těšínsko udělal maximum, pro to město vůbec, aby fungovalo. Tím svým přínosem a pro to muzeum – teďka se jim to posunulo o ten rok z 1802 na 1801, což je super, protože to prvenství založení muzea už nikdo nezboří. A zase i třeba muzeum Těšínska v rámci rozdělení města se cítí být i v těchto snahách následovníkem, protože to město bylo rozděleno a to muzeum, které tady vzniklo a vlastně fungovalo, byť jako nějaké náznaky byly už v období mezi válkami a nebylo to nic moc funkčního, až vlastně se skončením té druhé světové války přišlo…

Máte řadu – a to už jsme hodně ve středověku – Piastovci, Zemský zákoník kodifikovaný na konci 16. století kodifikoval nejenom zákony, ale i podobu češtiny v té době. K tomu by Vám řekl víc náš náměstek dr. Jež.

Piastovci všeobecně jako polský královský rod, ale s příklonem do českých zemí už od těch prvních Piastovců. Ta korespondence i vztahy s českým dvorem – například pokud jde o Přemka Nošáka, Violu provdanou za Václava III. Takže ty spojitosti a návaznost na český prvek tam jsou. Nicméně pokud se opět vrátím do současnosti, tak vidíte, že tyto prvky jsou často z polské strany pomíjeny, aby to naplňovalo ten jejich obraz.

Je to otázka světonázoru, ale o to je to tady hezčí. A zase, když chcete na Těšínsku v každé době něco zkoumat, tak se nesmíte omezit pouze na češtinu či polštinu, musíte k tomu přibrat i tu němčinu od určité doby, což je nesmírně důležité.

Mně se na našem regionu líbí, že je to ten „melting pot“ těch různých kultur…

Ano, ale zas někdy si přeju v těch vyhrocených situacích být někde uprostřed té české kotliny, v tom panství, kde se 600 let nic neděje, všechno je to o těch daních, kdo kolik zaplatil a všechno je takové krásně neměnné. Člověk by si občas alespoň od těch všech národnostních sporů odpočinul. Každá doba s sebou něco přináší. Nezmínili jsme maďarskou menšinu, což souvisí s výstavbou železnice. Měli svoje spolky, restaurace…Fantastická práce paní Irenky French a dr. Ruska „Paměti

Jamese Roye“. To je to pohled Skota na plebiscitní období, je to přeložené do češtiny a do polštiny. Ta možnost proniknout do této problematiky optikou nezaujatého a nestranného pozorovatele je úžasná.

Dr. Rusek pak vytvořil plastický obraz některých osobností, které měly možnost účastnit se toho rozhodovacího procesu o rozdělení našeho regionu. Podle toho, co nám v rámci konference představil, ta můžeme být vlastně rádi, že to dopadlo tak, jak to dopadlo. Protože často jedinou kvalifikací těchto lidí bylo, že uměli alespoň trochu německy. To je celé. Mezi nimi byl jediný kariérní diplomat, jinak se jednalo o vojáky.

S rozdělením města do značné míry souvisí i naše řeka Olza/Olše, která se tím pádem stala státní hranicí. Považujete rozdělení Těšínska jako nějakou tragédii?

Já ne, za mě určitě ne. V dnešní době se tváříme, že budujeme jedno město, což je příznačné pro ty evropské projekty, ale to budou vždycky dva města. To je důležité si uvědomit, že to opravdu jsou dva státy, byť v EU, ale jsou to dva města, která si fungují po těch svých lajnách, ale snaží se spolupracovat jako takové a o to hlavně jde. Ale že to někdy do budoucna bude jako jedno město, jako nevěřím tomu, ne ne…nemyslím si.

Ono se v mnohém doplňuje, z hlediska architektury… já jsem vyloženě českotěšínský patriot a nemám ráda ty řeči typu, že v tom Českém Těšíně nic není, protože ten polský je hezčí. Ano, je hezčí, jo, obdivovat románskou rotundu, která je naprosto úžasná a má minimálně středoevropský význam, je strašně jednoduché…gotickou věž…mít ji za krásnou. Ale podívat se na ten Český Těšín a odhalit tady něco krásného vás stojí více úsilí, ale dojdete na úžasná zákoutí a úžasné informace, kterých se musíte víc dopídit, a možná o to jsou cennější. Nejsou taková prvoplánová… Já taky obdivuju rotundu, ale poznat to místo odkud pocházím je pro mě primární. Takže obdivovat všecko krásné je určitě hezké, to umí každý, ale najít si cestu k něčemu, co není až tak úplně na první pohled hezké – to nás si myslím svazuje a přivádí k těm kořenům a k těm místům. Budova třeba těšínské tiskárny, taky místo paměti jako takové v podstatě skončilo s rozdělením města, když budeme přesní. Rozpadly se trhy, nenavázaly, dostaly se do finančních záležitostí, ale tisknou tam dodnes a opět dnešní vlastník, Tiskárna Finidr, patří k největším v celé České republice. Tak jak byla za Rakouska-Uherska dodavatelem na císařský dvůr, takže fenomén opravdu…a zase se tam střídaly veškeré národy, národnosti jako takové.

Další místo, které máte fenomén – továren na ohýbaný nábytek – který je spojen zase s autobusovým nádražím. Dneska už tam jsou vlastně jenom zbytky, už tam de facto nic není kromě bývalé polikliniky. Zase, světoznámá továrna, vyvážející do celého světa. To stejné, co se stalo u Procházků, rozpad trhu, různé ty fúze. Během 2. světové války sběrné místo německé národnosti. Zůstaly dvě budovy, skromná pamětní deska, a to místo de facto z naší paměti dnes skoro zmizelo. Takže to jsou taková spojení přes jednotlivé osobnosti, které ještě pocházely z historického Těšína, tedy jednoho města. Do Krakova to bylo během národního obrození vždycky blíž než do Prahy. Takže české snahy, něco málo tady bylo, ale nebyly tak výrazné jako ty polské. Ale zase, když narazíte na to obcovací řeč, sčítání, kdo byl považován a tak podobně. Román paní Lednické teď hodně rezonuje, jak jsme zjistili od návštěvníků, teď musíte vystihnout, na kterou stranu se přiklánějí…ale je to román… Mně v tom druhém díle chybí ta německá linka, která se v knize objevuje až s 2. světovou válkou, což na Těšínsku není pravda. To němectví tady bylo jedním z dominantních prvků od dob monarchie.

Tak už i ti těšínští Piastovci mluvili spíš německy…

Ano, ano, museli se přizpůsobit vrchnosti jako takové a přiklonili se k němčině. Ta korespondence, úřední jazyk, to se všechno změnilo…

Ale chápu, že sepsat takový román, který by objektivně zhodnotil tu situaci, která tady je, je hrozně složité…

Vezměte si jeden z dílů Historie CS, když byla natáčena tady u nás, byl tam pan doktor Lipovský, pan doktor Gavrecký a paní docentka Nesládková a v podstatě se zabývali šlonzáctvím…trvá to asi hodinu a i když jste u toho seděl…moje 80letá maminka, rodačka, říkala, že to je pro ni v mnoha případech objevné a nabouchané informacemi, které musíte postíhat, že samotní lidi mají problém to nějak rozklíčovat a jednoduše vám to vysvětlit…nenajdete mnoho takových lidí…notabene člověk, který z toho regionu není a v podstatě na to není nějakým způsobem zainteresován…Co se tady dělo s národností za druhé světové války jako takové, území v podstatě do té doby, dobře, rozdělené Česko – Polsko, tak i ta česká část ještě během té války přetnutá na polovinu, půlku máte Protektorát, půlku máte Říši, což úplně mění z hlediska jenom právního veškeré podmínky životaschopnosti obou národností. A teď druhá světová válka, šest let předtím… jsou to takové krátké úseky, které komplikují i tu národní paměť nebo i ta místa pamětí. Opravdu záleží na té rodině, řekla bych, a na té tradici, jestli vlastně se sem dostala za té druhé světové války, nebo po druhé světové válce, nebo jestli naopak musela odejít a zase se vrátit…jestli tak kontinuita tady je. A vlastně to, co bylo předáváno, ty křivdy i ty radosti, všechno to, co si ti lidé nesou zpátky…

Přesně tak, to máte pravdu…

A záleží, někdo je sdílný, někdo méně, někdo si k tomu tu cestu najde, někdo to třeba vnímá…Jsou v mém ročníku lidé...“prosím tě, co to řešíš, to vůbec dneska nikoho nezajímá…“ Jako já když řeknu, že pracuju v muzeu, tak „ježišmarja, jako co tam děláte…“

A tady je taková detektivka…

Je naopak příjemné se setkat s někým, kdo o tom něco ví a máte možnost si třeba i na ty naše česko-polské spory-nespory postěžovat. Setkat se s někým, kdo se zasměje, nebo si tu argumentaci vyměníte, ale všecko je to na té bázi přátelské. Samozřejmě je řada osobností i ve vedení jednotlivých institucích, které primárně už svým zaměřením budou stát na opačných koncích, ale naopak na té bázi těch jakoby řadových spolupracovníků, kdy se snažíte spolupracovat nejenom na společných projektech, ale i s nějakou výpomocí, potřebuju se doptat…bych řekla, že ten problém jakoby vůbec není. Jsou to naopak lidé srdeční a profesionálové. A jestli je tam nějaká osobní animozita, tak už to může vyplývat z toho, že já jsem něco poslal, on mi to neposlal zpátky apod…

Panuje třeba nějaká animozita mezi panem ředitelem Ondřekou a ředitelem Książnicy Cieszyńskiej panem Szelongem?

Tak to každopádně. Ale pokud jde o řadové spolupracovníky, tak je to lepší. My si nemůžeme dovolit nespolupracovat. Pan Szelong je pověstný svými názory silně nacionalistickými, propolskými názory. Zároveň znám řadu zaměstnanců Książnicy, kteří si o svém nadřízeném myslí své. Navíc ta fluktuace zaměstnanců je v této instituci poměrně veliká.

Vím, že pan Szelong se například silně vymezuje vůči iniciativě některých organizací propagovat regionální identitu, např. prostřednictví naší vlajky, která se stále častěji objevuje na cele řádě veřejných budov.

Ano, je tady iniciativa Principatus Teschinensis, řekla bych taková spolek.

Přesto se tato vlajka dostala na řadu významných budovu… vlaje na Piastovské věži, budově Euroregionu nebo na Národním domě v Těšíně...

To vyplývá z toho, že z té strany to rozdělení je ta tragédie, to negativní…

A vy to berete jako 100% pozitivní?

V zásadě ano…

Protože mi to připadá, že pro ten region samotný je to strašná tragédie. Protože obě dvě města se z dejme tomu nějakého regionálního centra staly naprostou periferií. A nejen periferií v rámci těch daných států, ale i v rámci Moravskoslezského kraje, v rámci Slezského vojvodství jsme taky periferie…že to znamenalo úplně ekonomický úpadek ve všech směrech…

To přišlo po tom šedesátém roce tím, že Těšín přestal být i okresním městem. Primárně byl centrem okresu, okresní administrativní centrum. To je něco, co já nezměním, takže vycházím z toho, že nějak k tomu došlo, je to tak, jak to je a já si nemůžu jako historik dovolit coby kdyby. Je to určitě velká škoda, nicméně si myslím, že ten Těšín je specifický odjakživa z hlediska průmyslového… jinak je na tom Karviná – spíše hornická, Třinec – zase spojený s hutnictvím. Ten Těšín byl vždycky město úřadů, škol, terciální sféry. Měl výjimečný vývoj už odjakživa jako sídelní město. S tím ta možnost Těšína – levobřežní části – že se z těch tří částí stalo samostatné město a ten progres během té meziválečné doby z hlediska architektonického, z hlediska úřadů, že se z toho stalo samostatné město, okresní město – tady vlastně bylo jedno nádraží, jedna plynárna, jedna malá škola, kterou zabral úřad…Tak si myslím, že to je naprosto neuvěřitelné. V rámci kontextu i celé republiky, kam to spadlo.

A berete to i jako zásluhu Josefa Koždoně?

Každopádně, určitě. To byl člověk, který se tady promítnul a v té době to město jako kdyby řídí.

A co říkáte třeba na to - to mi včera říkala takovou anekdotu paní French - že on a pan Fulda přišli s návrhem, aby se město přejmenovalo z Český Těšín na Těšín, když tady žádní Češi nežijou. Tak to prý doslova je v tom záznamu, že byli tak strašně jako ofrklí, že to vůbec na té radě mohli zmínit…

No určitě… Tam podle mě zase, spíše šlo o to majetkové rozvrstvení. Kdo se chtěl uchytit už za Rakouska-Uherska, tak musel znát němčinu a najednou se to rozpadlo. To znamená, že zůstala tady – já nechci říct vrstva technické inteligence, nebo podobně těch úřadů, kteří inklinovali minimálně k tomu rakouskému, ne-li k tomu německému. A to je podle mě projev toho šlonzákovství i z hlediska toho, jak dopadlo dělení Těšínska. Jejich přístup byl takový pragmatický. Na té polské straně argumenty souvisely s Wilsonem a právem na sebeurčení národů. Z té české strany to byl podle mého názoru čistý pragmatismus související zejména s majetkovými poměry. Aby se nedělila dráha, aby došlo k co nejmenšímu rozdrobení ostravsko-karvinského regionu, aby se nemusely dělit ty velké společnosti. Prostě pragmatismus vyhrál, nebo jestli ta diplomatická nóta, nebo nazírání té republiky bylo jinačí…

Tady šlo prostě o ekonomické zájmy, ne o národnostní…

Ano a ty se řešily ex post jako takové. A podle mě ten svět takhle funguje, co svět světem stojí.

Já si myslím, že to je takový dvojí metr z polské i z české strany…

Ale to zase plyne z těch rozdílných mentalit. Poláci jsou více citoví, ten Čech vám řekne „ježišmarja proč brečí," nebo „proč se tady vzteká," jako jsou věci, nad kterýma Čech bohužel, nebo možná bohudík občas ani neuvažuje, prostě to bere tak, nerýpá se v tom a nevrací se pořád k tomu stejnému…

Mně se nelíbí, že v podstatě jako Češce, protože pocházím, minimálně teda maminka, tady odsaď z regionu a že se cítím být českotěšínským patriotem a v podstatě v těch očích národovců budu vnímána jako něco pejorativního, jako proč…proč já se mám cítit špatně, že zrovna neinklinuju k polské národnosti, byť mojí prarodiče pocházeli z Puncova. Já jsem prostě výsledek. Oni sem přišli za lepším živobytím, aby svým dětem poskytli lepší vzdělání, lepší životní jistoty a tak podobně. A jsem prostě výsledkem něčeho…snažím se mít vřelý vztah k regionu, snažím se svou činností k tomu tady přispět. A proč teda z hlediska toho, že jsem v Českém Těšíně narozená, jsem na to „hrdá," dobře, použijme to slovo, jo, tak proč se mám cítit primárně negativně, protože to před sto lety bylo úplně jinak a já si to myslím úplně blbě a mám se tady cítit, jako že jsem tady na návštěvě…?

To říká i paní French, že nechápe ten spor o ten pomník, proč by Češi neměli mít právo si tady postavit, když jsme v České republice…

Paní French je výjimečný člověk. A pro své názory to občas taky slízne. Pokud jde o těšínské osobnosti, tak jejím oblíbencem je bývalý ředitel nemocnice a těšínský Němec dr. Hinterstoisser. Proto je často kritizována, že málo propolská.

Mně to připadá, že kdyby třeba celé Těšínsko připadlo Polsku, tak pokud jde o kulturu, folklor a tradice, tak bychom to tady neměli v takové míře. Přece jenom se tímto polská menšina snaží vymezovat vůči postupnému počeštění.

Ano, pominu-li Slezan, tak většina folklorních souborů je navázána na polskou menšinu. Je to pro ně výraz té polskosti. Jak jste zmínil toho szkoprtoka, to je úplně úžasná záležitost, proč když jako Čech začnu mluvit po naszymu, tak je to hned bráno negativně, že se zříkám svých kořenů.

Když se ještě podíván na ty instituce. Tak když vezmete například na polské straně Macierz Szkolnou, tak je to naprosto životaschopná organizace. Matice Slezská moc ne. Tam ta nosná myšlenka se úplně ztratila a mladí význam té organizace vůbec nechápou a neví, proč by se v ní měli vůbec angažovat. Navíc během pandemie zemřel její ředitel, pan Matěj. A ta organizace se dostala i do těžkých personálních problémů, kdy ani sami nevědí, kolik mají členů. A průměrný věk 70 a výš. Od toho tady jsou ti ředitelé, kteří danou instituci vedou určitým směrem, vytvářejí určitou vizi.

Kdybychom se vrátili zpátky k místům paměti. Myslíte, že pro Čechy má Olza/Olše nějaký větší význam?

Já bych řekla, že to je bráno jako klasická řeka za mě, nebo za tu moji generaci.

Nevzbuzuje to ve vás nějaké emoce? Není to symbol něčeho?

Ne, pro mě ne.

Jenom to je hranice, dejme tomu..

Jo, jsem velice ráda, že to je město s řekou. Myslím si, že ta města s řekami bývají všeobecně hezčí na pohled a mají hezčí zákoutí. Člověk má možnost si tam posedět, ale že by to mělo pro Čechy nějaký hlubší význam, jako například pro polskou menšinu, to spíše ne. Řekla bych, že je to čistě v té přírodní rovině.

Nebrala byste to jako místo paměti…

Ne, v souvislosti s druhou světovou, s vyhozením mostu do vzduchu a zničením kavárny Avion a podobně a vybudováním tam toho…v podstatě kdyby ta řeka tady nebyla, tak jak by dopadlo dělení města?

Asi by se nedělilo…

Asi by se nedělilo, nebo by bylo celé tam, anebo sem…

To je jediná možnost…

Nevím, jestli paní French měla na té prezentaci o tom Scherschnikovi, co by se stalo, kdyby Scherschnikovi nabídli pro potřeby muzea pozemky na levém břehu řeky.

Tak by dnes bylo nejspíš v Česku.

A bylo by to o něčem jiném.

Vezměte si Procházku, Procházkovu tiskárnu…A propos jste druhý člověk se jménem Fabian, kterého znám. První byl roku 1806 Fabian Bainhauer, který založil tady první tiskařskou dílnu v zadní části dnešní Książnice byla první tiskařská dílna. Téhož roku prodává Tomáši Václavu Antonínu Procházkovi, který přichází z Prahy. Nikdo neví, jak se sem dostal. Pravděpodobným spojníkem je Scherschnik, který si tam asi v rámci studií někoho vyhlídnul a stáhnul ho sem. Do té doby totiž tisknul v Opavě, a to pro něj bylo asi daleko. Takže hledal někoho, kdo by mu jeho práce tiskl blíž. Ti Procházkové měli výjimečné postavení. Scherschnik jim šel za kmotra. Albín Heydrich, jeden z předních vlastivědců tady, se taky objevuje jako svědek při sňatcích. Od roku 1886 Procházka postavil tu velkou těšínskou tiskárnu tady. Tím pádem přestal být spojován s tou pravobřežní částí a Poláci se k němu moc neznají…

Ale byl to v podstatě Němec…

Určitě, německy smýšlející. Každopádně Rakušan. Poslední z Procházků byl však po válce odsunut. V té Těšínské tiskárně vycházel jak Gwiazdka, tak Silesia, tak Noviny těšínské se tiskly.

To mě zajímá…O tom národním obrození polském tady je materiálů hodně, ale jestli tady bylo i nějaké české obrození…

Určitě, ono je to spojováno právě s periodikem Noviny těšínské a s osobami jako byla Blandýna Čížková a Václav Hrubý. Nicméně oproti jiným národním novinám je tam větší časový posun, kdy začaly vycházet.

Takže někdy v 60., 70. letech 19. století?

Jestli se nepletu, tak někdy kolem roku 1894. Ta redakce se poté přestěhovala tuším do Frýdku. Blandýna Čížková je takovou málo známou osobností, novinářkou, ještě v té době genderového nazírání, taková slezská Božena Němcová.

Pak tady mám takové paralely, které se týkají hlavně sporu česko-slovensko-polského… My už jsme se bavili o tom pomníku vyznačení 100 let hranic, ale víceméně v Polsku je těch pomníků taky spousta, ať už je to ta Slezanka…

Základní sloup, který máte, tak máte hraniční sloup přímo na mostě a kvůli tomu žádné bouře nebyly. A zase pokud jde o Ślązaczku jako takovou, tak tam stačilo, kdyby byla jenom mírně posunuta tím mečem jiným směrem a bylo by po problému.

A berete to tak, že to bylo postaveno jako taková výhružka, nebo jako takové „Češi, vy uvidíte…“

V zásadě ano.

Myslíte, že to bylo s tímhle stavěno? Protože to vzniklo už v meziválečném období, že?

Ano. Ono, když vezmete to formování, tak jak ona na tom stojí, v tom místě, které ji k tomu předurčuje. Když k tomu pomníku jdete, tak vidíte tu centrální sochu, tzn., ona, jestli je rozpřažená k něčemu, tak ani nemůže stát jinak, protože kdyby byla takhle, tak ji nikdo z boku ani neuvidí. Takže jí to trošičku předjímá k tomu, aby tam byla vystavená takhle…

Tak mohla mít třeba ten meč v druhé ruce…

No anebo ho vlastně nemusela mít vytasený vůbec a mohla tam stát s kyticí těšínských kvítek, ale to by asi nenaplňovalo ideu toho pomníku.

To je pomník Slezských legionářů, že, takže to není úplně namířeno proti Čechům v tomto významu, že?

Tak je to spíše poukaz na ty erby, které byly tou součástí., toho pomníku. Vlastně tam vlastně vyznačena města na dnešním českém území, kde probíhaly boje za československo-polské války.

Ale ta tam v tom meziválečném období asi nebyla, nebo ano?

Já si myslím, že tam byly už tehdy. Každopádně ten pomník předělávají…

Myslím, že ho opravují…

I když se chodí občas na nějaké komentované prohlídky, tak se poukazuje na to gesto rukou, kdy Slezanka zve k znovudobytí těch území, které tam jsou zmíněny. Těšínská Niké se jí ještě říká. Jako umělci si to taky vždycky přeberou podle svého.

To je myslím od pana Raszky, ten myslím dělá ten pomník Měška a ještě něco…

Ano, ten tam stojí tak jako důstojně. Raszka je tady hodně populární jako umělec. Já si pamatuju na doby, než byla Slezanka uložena na tom sloupě, tak stála na nádvoří Muzea Śląska Cieszyńskiego.

Ten pomník byl postavený v posledních patnácti letech. To by mě taky zajímalo, proč. Protože je to taky přilévání oleje do ohně z té polské strany.

To vzbudilo, tam byly komentáře – nejsem si jistá – jestli někoho z ministrů. To je poměrně snadno dohledatelné. Tam to prošlo těmi diplomatickými nótami. Ale teď nevím, jestli to nejsou jenom pomluvy ve stylu, jedna paní povídala, že to vznikalo jako černá stavba. Myslím, že se diplomaté k tomu scházeli, že těch pár vlnek na rybníčku proběhlo. Vyjadřovali se k tomu i prezidenti.

Já jsem slyšel, že tou reakcí českou na postavení té Slezanky je pomník Masaryka, který vznikl v Masarykových sadech, že to byla taková odpověď, máte k tomu nějaké informace?

To bylo v době, kdy jsem byla na mateřské… Ale za mě, Masarykovy školy byly jedny z prvních, které byly v Těšíně postaveny po rozdělení, a ta socha Masaryka byla mezi těmi školami. Jak je Albrechtova škola, tak u Komenského dole, tam je ještě takový betonový základ, tam ta socha Masaryka byla a byla zničena během začátku druhé světové války. Teď se tady všechno jmenuje Masarykovy sady, Masarykova škola… teď to zase přejmenovali. Takže možná i z toho, že tady ta tady v Těšíně stála. Říká se, že ji údajně má někdo zakopanou na zahradě. Podobné domněnky panují o Schillerově pomníku, který stával v dnešních Masarykových sadech. Údajně má také ten carrarský mramor, ze které byl pomník udělán, někde v Jablunkově. To mi tvrdila jedna stará paní, že ví u koho je.

Berete ty Masarykovy sady jako místo paměti, kde se střetávají ty tři národy?

Teďka už to tak nevypadá, ale určitě to tak bylo.

Ta místa paměti se vyvíjejí v čase…Různě jsou vnímány v různých obdobích.

Je to jedno z – jak máte park Sýkory, máte typický, jednak je to odlehlejší, nádherné místo dneska pro rekreaci, ale vzniklo jako polské, jako polská záležitost – tak ty centrální asi nepatřily nikomu. Máte tam pomník 1. světové války, což jsou všichni padlí, kteří pocházeli z české i polské části. Celkem tam je uvedeno na 400 jmen padlých obyvatel Těšína, kteří padli v první světové válce, bez ohledu na jejich národnost. Některá jména dohledáte, některá ne.

Máte tam Masaryka, je tam Nepomuk, který byl na mostě a je tam zpátky. Kdysi tam bývala i taková malinkatá kašna. Byl tam Schiller, což je příklon k tomu, dejme tomu němectví. Tam, jak je dneska fontána, tak byl obrovský altán- taková hrázděná stavba, na které jsme si jako malí hráli. Něco takového, jak mají před polským muzeem.

Paní Frenč říkala, že Masarykovy sady jsou víceméně otázka Alberta a že to byla ta Saská kupa, byl syn polského krále, ale přitom z německého kurfiřta – proto saská kupa. Takže němectví tam roli hraje, bylo tam sídlo Gestapa…

byl tam finanční úřad, dnes tam je pracovní úřad a úřad sociálního zabezpečení.

…byly tam budovy Těšínské komory…

Obě ty budovy sloužily jako budovy Těšínské komory. První prozatímní české gymnázium měla v té budově své učebny. Gymnázium bylo založeno v roce 1921, nedávno oslavilo 20 let.

Ještě před rozdělením tady asi nebylo české gymnázium…?

Ne…

To školství podle mě hraje důležitou roli v tom národnostním…

Určitě, to gymnázium vznikalo jako matiční, takže ta Matice měla velký podíl na tom vzniku. Když jdete dál, natrefíte na Fuldovy vily, dnešní družina, mateřská škola. Jedna z těch staveb byla původně sklad soli, potom tam byla německá škola, dnes je tam ředitelství našeho Muzea. První jediná škola, která tady byla, tak byla liduška. Tu zabral okresní úřad.

Přemýšlím, jestli je tam nějaký polský prvek. Je pravda, že polská paměť se v tom prostoru moc nepromítá.

Ne, to asi ne. Tam leda ta Saská kupa, tam máte víc možností, podle čeho to mohlo být pojmenované. Ještě říkají Saxenberg, Saxenherberg, tím, že saští kupci jezdili a ubytovávali se tam. Potom ještě s něčím operuje Bezruč, ale to už jsou takové domněnky. Pravděpodobně je to tak jak říkáte, tedy že byl Albert Sasko-Těšínský, protože on stavěl tkalcovské a soukenické dílny, to je ten první rozmach levobřežní část města.

Nějaká snaha o nějakou urbanizaci té levobřežní části…

V zásadě. Oni jak to v roce 1766 dostali, tak měli ty prostředky a ty možnosti. Albert asi velmi rychle pochopil jednak strategický význam města, ten byl zjevný, ale hlavně hospodářský význam, co to vlastně může přinést. Takže do Těšína stáhl technokratickou inteligenci, která se začala podílet na chodu Těšínské komory, tedy správě toho popiastovského panství. Zároveň se začal rozvíjet nejdříve lehký průmysl, ať to byly potom ty podíly Baška, Karlova Huť atd. Ale jak říkáte, ta polská paměť toho místa je zastoupená nejméně. Snad jedině polské mše v katolickém kostele.

Dalšími takovými místy paměti jsou evangelické kostely v Těšíně. Dominantní kostel, tedy Wyszna Brama zůstal v Polsku a ten zbytek se sešel, aby si postavili svůj vlastní i na české straně. A dopadlo to tak, že se nedohodli a museli si postavit ty kostely tři. Proto Rozvoj (Kostel na Rozvoji), proto Nivy (Evangelický kostel apoštolů Petra a Pavla Na Nivách) a čeští bratři si postavili svůj kostel pod českotěšínským českým gymnáziem.

Rozvoj byl víceméně česko-německý a Poláci si postavili svůj. A je to tak víceméně asi dodnes, že tam je většina Poláků a ti čeští evangelíci se asi střetávají na tom Rozvoji, že?

V zásadě ano. Tam je ještě potom rozdíl v různých větvích těch protestantských církví.

Myslíte, že takovým prvkem, který by mohl spojovat oba Těšíny a jejich obyvatele, by mohla například být Studna tří bratří?

Určitě, legenda mluví celkem jasně. To, že to byla jiná studna, bylo to jinde a že to je jenom pověst, je na naopak to hezké.

Jakože to Češi vnímají taky jako součást své historie…

Určitě, je to historie Těšína. Takže kdo se chce něco dozvědět o Těšíně, tak je to prostě místo spojené s tou nejstarší historií, s legendou o založení města. A jestli byli Bolko, Leszko a Cieszko Němci, Češi nebo Maďaři, to je celkem jedno, souvisí to s tím historickým městem jako takovým. V té době, až do poloviny 19. století, musíme hovořit o zemské příslušnosti.

Já vím, takové ty národnostní spory předtím, to vůbec nemá žádný smysl…

To mohl mluvit francouzsky a cítit se být Slezanem. Takže mě to trošičku „hněte“, že to lidi z dnešního pohledu přisuzují, i to 18. století už je takové diskutabilní.

Já se na to ptám, protože ta legenda asi vznikla v tom 19. století …

Samozřejmě, první s tou legendou přišel Alois Kaufmann, tehdejší dlouholetý starosta města Těšína, který se narodil ve Vidnavě a tady byl jeden z nejdéle úřadujících starostů. Takže velmi zajímavá postava. Kaufmann tu legendu oprášil v souvislosti s návštěvou císaře. A během té návštěvy ji prezentoval. Kaufmann měl na starosti městský archív, takže on se vlastně zasloužil o marketing té pověsti a kam se to posunulo dál. To máte ale se všemi pověstmi, vezměte si pověst O těšínském kvítku, jako spojená s třicetiletou válkou, dyť to v tom Švédsku neroste…Ale je to úžasné, švédská kytka symbolem zdejšího regionu? Jaké máme tam vztahy k těm Švédům jako takovým, když nám, když v podstatě okupovali náš hrad.

No zničili nám tady, co se dalo…

No tak to víte, že jo…těšínky, pušky těšínky a vždyť to všecko se vyváželo, a ti Švédi se jich dožadovali jako výpalné. Pan Jerzy Wałga, poslední těšínský puškař mi kdysi říkal, že měl v rukách pušku, která jednak je datovaná do období té třicetileté války. Během té třicetileté války tuto pušku vyvezli z Těšína a dovezli mu ji na opravu přes nějaké aukce…Prostě nedozírná hodnota, říkal, že se mu úplně klepaly ruce, když ji viděl. Takže zase, něco typického pro zdejší kraj a mělo to přijít ze Švédska. No pochopitelně, že nepřišlo, ale ta pověst je nádherná. Jak vezmete Ondráška, jak vezmete kteroukoli pověst O Černé kněžně, španělská móda, proč chodila v černém? Protože v té době ta móda u dvora příslušela černé barvě, to jejich španělské vertucado, nebo jak se to jmenuje, ten dvorský španělský oděv, bylo černé, protože nebylo nic elegantnějšího, protože móda si žádala své. A zase, z toho máte pověst O Černé kněžně naprosto specifikum pro Slezsko i Těšínsko, neseženete Bílou paní, prostě neseženete…

Tak těch hradů tady moc nebylo, že…

To taky, ale sem tam nějaké strašidlo vyleze, ale Bílá paní není.

Protože si myslím, že ta studna vznikla spíše z popudu - nevím, jestli Poláků, nebo Němců – každopádně když to vzniklo, tak byl tam nápis polsky, latinsky a německy. Ten německý je překrytý dneska tou Raszkovou plastikou

Ano, ano…

Mě by zajímalo, jestli se s tím právě i Češi ztotožňují. Je tady ten svátek tří bratří, je to symbol té společné historie…

Ano, ano, za mě určitě ano a nevidím důvod, proč by neměli. Za mě úžasná věc, každá legenda, ten šproch té historické pravdy…

Pan Balcar ještě poznamenal, že to pochází z Třineckých železáren…

Ano, altánek jako takový. Já jsem těžce nesla, když z něj udělali mentolovou záležitost

A jakou měl barvu předtím?

Šedou, jako je pravda, že teď tak vynikne.

Je to takové to, jak ta měď potom zezelená, tak to tak trochu připomíná

Jako úžasné místo, to že ona k tomu přišla, chudák, jako nevinně ta studánka, tak je druhá věc. Ale jinou studnu v Těšíně nemáte, že, takže to je jediná možná. Za mě super.

Dobře, děkuji Vám za zajímavý rozhovor.

Přepis rozhovoru s Tomášem Balcarem, výkonným ředitelem Regionálního sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska

Rozhovor proběhl dne 22. 6. v budově Regionálního sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska v Českém Těšíně

Po krátkém představení cílů práce, nastínění průběhu rozhovoru a získání informovaného souhlasu následuje přepis samotného rozhovoru:

Pane Balcare, vybavují se Vám nějaká místa paměti, která jsou spojená s historií měst Český Těšín a Cieszyn?

Těch míst je celá řada. První co mě napadne, když se řekne historie, společná historie těchto dvou měst, je Studna tří bratří. Je to místo, které přímo souvisí se založením města. I když se jedná pouze o legendu, tak věřím, že na tom něco bude. I když jak je známo, tak historie Těšína se začala psát trochu jinde, resp. na území dnešní obce Chotěbuz-Podobora. Jakou má toto místo symboliku? Z mého pohledu specialisty na marketing má toto místo obrovský význam a potenciál, který by obě města mohla využít lépe, i když zde máme nějaké slavnosti (Svátek tří bratří). Legenda o třech bratrech je určitě jakousi paralelou pro pověst o bratrech Lechovi, Čechovi a Rusovi, kteří se stali zakladateli těchto tří národů. Jedná se tedy nejen o legendu spojenou se společnou historií dvou měst, ale také dvou národů, které je obývají. Zároveň zde vidím důležitou symboliku vody, která symbolizuje život a navíc vytéká z jednoho zdroje – pramene. Osobně se mi také velmi líbí, že některé součásti pro výstavbu samotné studny byly vyrobeny v Třineckých železárnách, tedy z dnešního hlediska na české straně hranice, což mi připadá jako hezká ukázka toho, že je to věc společná.

Podle legendy byli tito tři bratři syny bájného polského knížete Leška III. Myslíte si, že Češi žijící na území města považují tuto legendu také za součást své vlastní historie?

Myslím, že ano. Domnívám se, že je to bráno jako součást společné historie a nevnímám, že by se Češi chtěli od této legendy nějak distancovat.

V letošním roce se koná již 30. roční Svátku tří bratří, což je slavnost, která se odehrává na obou stranách hranice a odkazuje právě na onu legendu o založení města. Mohl byste mi říci něco více o tomto svátku i vzhledem k tomu, že se pohybujete v kruzích zabývajících se česko-polskou spoluprací?

Dá se říct, že se jedná o společný svátek, je zde společné zahájení, společný průvod, ale z mého pohledu by se tato akce dala marketingově využít lépe. Pro mě je obecně důležitější fakt, že ta města spolu na této úrovni vůbec spolupracují, protože ty historické rány tady jsou. Každý má svůj pohled na věc a ta historie není úplně jednoduchá. Stěžejní je tedy, že je tady ta snaha tuto spolupráci utužovat a dnes ji starostové obou měst často mluví o Českém Těšíně a Cieszynu jako o dvojměstí (z politických důvodů samozřejmě nejde mluvit o jednom městě). A když se obloukem

vrátíme opět ke Studně tří bratří, tak i pro Čechy tím pádem může jít o společné místo paměti, protože je to místo založení tohoto dvojměstí, kdysi jednoho města.

Napadají Vás nějaká další významná místa paměti?

Ano. Hned několik, z mého hlediska spíše na té české straně hranice. Namátkou je to kavárna Avion, která je sice nově postavená a jedná se o stavbu starou cca 10 let. Z historického hlediska odkazuje na slavnou kavárnu, která v Těšíně fungovala zhruba od třicátých let minulého století. Jedná se o místo s obrovským géniem loci a je to také obrovský symbol, který ukazuje, jak o jak multikulturní město se v meziválečném období jednalo. Majitelkou této kavárny byla židovka Rosálie Wiesnerová a takovou zajímavostí bylo, že zde například obsluhoval číšník tmavé pleti, černoch, což byla v té době opravdu rarita. Myslím si, že pro celé město bylo rozdělení v roce 1920 obrovskou ránou a že byl trochu utlumen jeho potenciál stát se významnějším kulturním a společenským centrem.

Zajímavým místem paměti jsou také samotné Masarykovy sady, které se nacházejí hned za kavárnou. V jedné z budov, která dříve patřila těšínským židům, později sídlilo Gestapo, dnes se tam nachází Finanční úřad. Takže vidíte, že ta historie města je celá velmi bouřlivá a plná zvratů.

Určitým symbolem je po obyvatele Českého Těšína samotná budova radnice, která má zajímavou architekturu a díky tomu, že vznikala až později na základě určitého urbanistického plánu, tak ji obklopuje rozsáhle náměstí, které má mnoho využití.

Historických památek se na území Českého Těšína moc nenachází. Ty jsou spíše na druhé straně hranice a zde se také nacházejí místa, která mají z historického hlediska velký význam pro společnou paměť. Prvním takovým místem je samozřejmě Zámecký vrch (Wzgórze Zamkowe). Jestli jsem říkal, že Studna třech bratří má obrovský význam pro společnou historii Čechů a Poláků, tak z toho polského hlediska je Zámecký vrch ještě významnější. Pro Čechy tolik ne, ti vnímají Zámecký vrch často čistě jako polský, což je podle mého názoru trochu škoda. Když se podíváme na nejstarší stavbu na tomto místě a v celém Těšíně, na rotundu sv. Mikuláše a sv. Václava, tak vidíme, že jedním z těch komu je zasvěcena tato stavba, je právě jeden z nejdůležitějších českých svatých. O významu rotundy svědčí také fakt, že je vyobrazena na bankovce 20 zlotých. Z mého pohledu se jedná o stavbu z duchovního i historického hlediska daleko důležitější, než Studna tří bratří, jejíž dnešní podoba pochází až z 19. století. Samozřejmě doklady o tom prameni jsou mnohem staršího data.

Druhou dominantou Zámeckého vrchu je samozřejmě Piastovská věž, která má z mého pohledu opět velký marketingový potenciál. Její vyobrazení je také v logu našeho Euroregionu Těšínské Slezsko, které se právě snaží o rozvoj česko-polské přeshraniční spolupráce. Její potenciál není zcela využit, protože je bohužel schovaná za vysokými stromy. Musím podotknout, že Město Cieszyn chtělo přistoupit k seříznutí a pokácení některých stromů, avšak po protestech ekologů k tomu nedošlo. Já samozřejmě nejsem proti zbytečnému kácení stromů, zároveň se však domnívám, že by si město zasloužilo určitý viditelný symbol. Symbolem je i teď a to okolí je krásně revitalizováno v rámci projektu Revitalpark, na kterém jsme se podíleli.

Pozastavme se ještě na chvíli nad významem Zámeckého vrchu, které po dlouhá staletí bylo centrem politické moci celého regionu Těšínského Slezska. Toto místo je spjato především s těšínskými knížaty zejména s místní dynastií těšínských Piastovců, kteří Těšínskému

knížectví vládli v letech 1290-1653. Myslíte si, že jsou i na české straně vnímání jako určitý symbol společné historie?

Určitě ano. Těšínští Piastovci se již od začátku orientovali v zahraniční politice spíše na české krále a z historického hlediska je velmi pravděpodobné, že v určité době byla jejich rodnou řečí spíše čeština. Na druhou stranu si myslím, že daleko důležitější roli hrál samotný fakt, že si Těšínské knížectví po dlouhá staletí uchovalo do určité míry svou nezávislost a autonomii, což mělo veliký význam pro vytvoření svébytné identity.

Pokud bych měl na tomto místě vyjmenovat jedno místo paměti, které spojuje Čechy i Poláky, tak je to bezesporu řeka Olza. Zajímavá je samotná otázka názvu této řeky. Historicky se ta řeka vždy jmenovala Olza. Češi přišli s názvem Olše, i když většina místních ji pořád neřekne jinak než Olza.

A jak té řece říkáte vy?

Častěji asi Olza, což je asi dáno tím, že mojí rodiče vždy mluvili těšínským nářečním po naszymu. Já nikdy po naszymu neuměl, mám za sebou české školy.

Považujete vytvoření českého ekvivalentu jako jakési politické rozhodnutí ve snaze o počeštění Těšínska?

Nikdy jsem to tak nevnímal, ale po pravdě jsem o tom ani předtím nikdy neuvažoval. V mládí jsem Polsko vždycky vnímal jako zahraničí, ale zároveň jsme k Polsku jako zemi měli celkem blízko, třeba díky polské televizi, kterou jsem sledoval. Ani ve škole jsme se nikdy neučili o polských dějinách, ani o historii Těšínska. Chodil jsem na 5. ZŠ v Třinci, která byla na půl s polskou školou, takže jsem věděl, že u nás existuje nějaká polská menšina. O přestávkách jsme se mydlili papučemi Češi proti Polákům a po škole jsme šli všichni spolu hrát fotbal. Později jsem zjistil, že na polských školách se učili poměrně hodně o historii Těšínska. To vnímám z české strany jako chybu, protože když nepoznáte vlastní historii, tak o ni ani nemůžete mluvit. Bez nadsázky můžu říct, že nositelem kultury v našem regionu je polská menšina a já jako Čech jsem hrdý na to, že tato národnostní menšina má v ČR možnosti se rozvíjet. Ať už jsou to různé záležitosti spojené s folklorem, kroji. Zejména v rámci organizace PZKO, která je velice aktivní. Na druhou stranu musím přiznat, že je hanba, že Češi se svou Slezskou maticí nejsou schopni oproti Polákům udělat minimum.

Troufám si říct, že jsme se po 30 letech od uvolnění poměrů naučili spolu vycházet. V dobách komunismu jsme se všichni tvářili, že jsme dvě spřátelené země, ale hranice byla hermeticky uzavřená, do Polska jsme směli jenom na propustky. Nejhorší situace nastala po otevření hranice po pádu komunismu. V okamžiku kdy došlo k otevření hranic, lidé získali pocit, že se všechno může, že máme demokracii a začaly se pomalu vytahovat staré křivdy a nevyřešené spory, než lidé opět pochopili, že je třeba spolupracovat, ať můžeme něco společně budovat dál do budoucna. Dnes po 30 letech si myslím, že jsou ty vztahy v celku dobré. Samozřejmě že se občas objeví nějací, řekl bych trochu nedovzdělaní lidé, kteří si například stěžují, proč tady máme polské nápisy a názvy ulic a měst. A já se jim vždycky snažím vysvětlovat, že zde máme určitou národnostní menšinu, která v některých obcích tvoří i 30 % obyvatel, a je přece naší slušností, umožnit jim ty nápisy mít. Ale vždyť oni vědí a rozumí, co jsou Mosty u Jablunkova a nemusí tam míst napsané Mosty koło Jabłonkowa. A já jim vždycky říkám, že sice nemusí, ale můžou a je to známka určitého respektu. Mně osobně to nevadí, rozšiřuje to mé obzory a vnímám to jako příležitost. Díky tomu máme alespoň nějaké základy polštiny, za hranicemi minimálně Polákům rozumíme. To v Polsku žádná

česká menšina není a i samotní Poláci mají s češtinou daleko větší problém. Člověk si s věkem uvědomí, že takové ty zprofanované věty, že kolik jazyků znáš, tolikrát jsi člověkem, prostě platí.

Kdybych se měl vrátit ale k významu řeky Olzy, tak má určitě svůj kulturní význam. Na protilehlých březích se uskutečňuje např. filmový festival „Kino na hranici“, kdy mají občané obou měst shlédnout skvělé filmy pocházející z druhé strany hranice. Tyto filmy se často promítají buď na mostě přes řeku, ale také přes řeku, kdy lidé sedí na jedné straně řeky a film je promítán n protilehlém břehu. To je prostě krásná symbolika. A zase se vracím k tomu, co už jsem říkal. Proč se to vůbec podařilo? Pan Leszek Wronka, který je polské národnosti (z ČR), tak ty Čechy by to možná nenapadlo, takovou akci uskutečnit. A to je právě to kulturní obohacení, které nám přináší polská menšina.

Další ukázkou toho, jaký význam má Olza, jako hraniční řeka, je ta situace, která se dostala i do celostátních médií ohledně těch vzkazů, které si lidé z protilehlých břehů psali během pandemie covid 19. „Čechu chybíš mi“, „Poláku myslím na tebe“ atd. Ta řeka zase symbolizovala opět tu dělicí čáru, která byla citelná a hmatatelná, přestože jsme již několik let byli zvyklí hranice překračovat bez zamyšlení. Stejně tak to bylo v období komunismu.

Mluvil jste o řece Olze hlavně v kontextu polsko-českých vztahů a spolupráce. Myslíte si, že má význam jako místo paměti čistě pro Čechy?

Pokud bych se vrátil k tomu problematickému názvu. Jak jsem již říkal, tak jsem o tom, zda se jednalo o politický krok, předtím příliš nepřemýšlel. Donedávna jsem to ani nevěděl a musím se přiznat, že jako malé dítě jsem si myslel, že to polské slovo olza je prostě česky olše. Až po určité debatě se svými přáteli polské národnosti, jsem se o této problematice vůbec dozvěděl. Musím říct, že mám pocit, že to Češi udělali Polákům trochu na truc a přejmenovali Olzu na Olši, aby to znělo prostě víc česky.

A považujete to jako rozhodnutí vynucení z centra, tedy z Prahy, nebo si myslíte, že si to přáli i místní Češi?

Přiznám se, že jsem po tom nepátral. Ale osobně se domnívám, že se jednalo centralizované rozhodnutí. I řada Čechů dnes té řece neřekne jinak než Olza. Na druhou stranu ve spisovném jazyce a v takové té institucionalizované mluvě bych zase řeku nenazval jinak než Olše. Například Bystřice nad Olzou bych nikdy neřekl, avšak stejně tak bych se s kamarády nedomluvil na setkání u Olše, ale vždycky bych řekl: „potkáme se u Olzy“. Taky mi připadá, že my Češi máme k této problematice docela vlažný vztah. Na druhou stranu to zase místní polskou menšinu zbytečně popuzuje a musejí si říkat, proč nám dělají takové naschvály. Domnívám se, že dnes už to není tak palčivé téma a lidi to popuzovalo více v době, kdy k tomu přejmenování došlo.

Když se podíváme na poslední sčítání lidu, tak kromě polské menšiny v Českém Těšíně žije i poměrně značná slovenská menšina (4,4 %). Myslíte si, že tato část obyvatel má na území měst nějaká svá místa paměti?

Myslím si, že se v těch lidech za těch bezmála 80 let podařilo vyvolat pocit, že jsme Čechoslováci, i když si myslím, že v době vzniku Československa se jednalo o úplně umělý sociální konstrukt, jehož obratní politici využili k tomu, aby prosadili své politické, územní a ekonomické cíle. Určitě jsme vnímali, že Slováci jsou jiný národ, že mluví trochu jinak, ale kdybych to měl převést na rodinné vztahy, tak Slovák byl pro nás bratr a Polák bratranec.

Ptal jste se na místa paměti spojená se Slováky. Když se zamyslím, tak mě upřímně nenapadá úplně nic. Problém je v tom, že Slováci se nikdy tolik nesdružovali, nevytvářeli u nás své spolky. Často žili ve smíšených manželstvích, Zároveň důležitým faktorem je podle mě absence slovenského školství, i když v Karviné kdysi působily i slovenské školy, takže ta slovenská menšina se poměrně rychle asimilovala a utopila v tom čechoslováctví.

Myslím, že by v celostátním měřítku měl být kladen důraz na regionální školství. Když to opět srovnám s polskými školami v ČR, tak my na českých školách jsme se o regionálních dějinách, nebo např. o dějinách Polska neučili vůbec. Na druhou stranu vám, že v polských školách je na toto téma kladen velký důraz. Někdy mi připadá, že z českého pohledu tady byl vždy „ostnatý drát" a za tou čáru už nic nebylo. Ta pevná hranice tady opravdu byla třeba za komunismu, ale předtím se jednalo o jednolité území.

Jak se tedy měnil význam hranice v Českém Těšíně a Cieszyně v průběhu dějin?

Z historického hlediska tady ta hranice nikdy nebyla. Historické centrum Těšína byla vždycky spíš ta dnes polská strana, tedy pravý břeh Olzy, zatímco ta levobřežní část sloužila spíše pro odpočinek, byl tady park. Vedla tudy také košicko-bohumínská dráha, což byl podle mě hlavní důvod, proč k tomu rozdělení vůbec došlo. Takže ta hranice vznikla víceméně uměle. V době samotného rozdělení a vytyčení hranic na řece Olze byla určitě vnímána negativně. Jako nový cizorodý prvek. Pak bohužel přišla ještě druhá světová válka, kdy paradoxně ta hranice na čas opět zmizela. V době komunismu, navzdory všem propagandistickým sloganům o vzájemné blízkosti a soudržnosti ta hranice byla velice přítomna a zaryla se do paměti lidí. Určitou dobu byla sice relativně prostupná. Když však v Polsku přišlo období Solidarity, tak byla úplně uzavřena, aby náhodou někdo z Čechů nezjistil, že se dá i svobodně žít.

A máte třeba nějaký osobní příběh spojený s překračováním česko-polské hranice v Těšíně?

Z období komunismu si samozřejmě něco pamatuji, i když mi v době revoluce byla 16 let. Vždycky pro mě Český Těšín byl takovou bránou do Polska. A to navzdory tomu, že jsem byl z Třince, což je do Polska jako by kamenem dohodil. A zase když se zeptáte hodně lidí z Polska, tak pro ně byl Cieszyn takovou bránou do Česka/Československa. To je opět zajímavý aspekt té hranice v Těšíně, že obě města byla vnímána jako taková vstupní brána do sousedního státu.

A dnes je ta hranice dokonce asi největší turistická atrakce v těchto městech. Nejvíce lidí se právě fotí na Mostě Přátelství, kde je podsvícený pruh, který vyznačuje hranici, a lidé se také často fotí s cedulemi při vjezdu do obou států. Ta podsvícená čára byla myšlenkou mého předchůdce, Václava Laštůvky. On právě říkal během rekonstrukce toho mostu, ať zvýrazníme tu hranici. Řada lidí ho za to kritizovala, že právě chce zdůraznit to, proti čemu víceméně v přeneseném smyslu bojujeme. A měl pravdu, dnes je to jednou z nejfotografovanějších míst, i právě proto, že ta hranice je jinak lehce přehlédnutelná.

Takže abych to shrnul, ta hranice může mít negativní i pozitivní konotace. Pozitivní v tom, že nás něco spojuje. Často pak zjistíme, že na druhé straně jsou ti lidé víceméně stejní a že ta hranice nabízí také řadů možností. Nejen že si na protilehlém břehu můžu koupit něco jiného. Negativní v případě třeba zdravotní péče, protože když se mi náhodou něco stane na druhé straně, tak automaticky první věc, která mě napadne, je, že nejsem pojištěný, a že se musím co nejrychleji dostat na českou stranu.

Pokud jde o ty osobní vzpomínky tak z dob komunismu si pamatuju hlavně ty dlouhé fronty, nepříjemné celníky, kteří po vás chtějí nějaké papíry. Vy čekáte, myslíte si, že už je všechno v pořádku a pak přijde jiný celník a celý proces se opakuje. Jako dítě jsem to nemohl pochopit, že všude v novinách se psalo o tom, jací jsme přátele, jezdily se závody míru, které jsem jako dítě zbožňoval, a pak na hranicích takové divadlo.

Jako starší, na vysoké škole už po revoluci, sice už ty hranice tak neprostupné nebyly, ale pořád tam ta kontrola byla. Jel jsem s jedním kolegou někdy v roce 1993-4 z vysokoškolských studií. Byl konec letního semestru, takže jsme měli plné auto učebnic po zkouškovém období. A ten kolega mi říká, že to vezme ještě přes Cieszyn, že tam nabere benzín. Takže jsme natankovali, jedeme zpátky k hranici a tam už řada. A jak se ta řada postupně posunovala, tak jsme nakonec zastavili předními koly na přechodu pro chodce před Zámeckým vrchem. A hned vyskočil policista, který na to jenom čekal. Pak po nás samozřejmě chtěl doklady a pasy, a když jsme otevřeli kufr, tak tam našel plno učebnic. A ten celník hned spustí: *„víte, že se nesmí přes hranice tiskoviny?“*. To jsme samozřejmě nevěděli a vůbec by nás nenapadlo, že je to ještě pořád zakázáno. A tam ještě samé ekonomické učebnice, protože jsme studovali ekonomku. Tehdy jsme tuším dostali pokutu, tuším, že asi 100 korun, protože ten celník znal otce mého kolegy. Takže takové absurdity se na té hranici stávaly. Dnes je ta situace úplně jiná a mladí si to ani neumí představit, že probíhala nějaké celní kontrola.

Dokonce, když se ta hraniční kontrola tady rušila, tak jsme jako organizace dostali jejich uniformy. Takže zde máme jeden český a jeden polský mundúr.

My se vlastně nacházíme v budově bývalé celnice (dnes mj. sídlo české strany Euroregionu Těšínské Slezsko). Vnímáte to také jako určitou symboliku? A má to místo nějakou paměť?

Pro nás jako pro organizaci je ta symbolika určitě významná, jelikož v bývalé celnici, která symbolizuje tu hranici a hraniční kontroly, se nachází organizace, jejímž hlavním účelem je tyto hranice mezi ČR a Polskem překonávat a navazovat vzájemnou spolupráci.

Veřejnost to podle mě takto úplně nevnímá, což souvisí s tím, co už jsem říkal. Starší si ještě vzpomenou, že se zde kdysi sídlili československí a posléze čeští celníci, nicméně u mladší generace se setkávám sice s úžasem a překvapením a vůbec netuší, že zde ta celnice vůbec byla.

Navíc ten prostor kolem samotné hranice, kolem Mostu Přátelství, vypadal úplně jinak, ten most byl celý zastřešený, tak jak to je ještě někdy vidět na některých hraničních přechodech. Bylo zde závory a určité zázemí pro celníky. Dnes po té hranici není de facto památka, jediná stopa je právě ta podsvícená hraniční čára, o které jsem mluvil, a cedule s názvy států a měst.

Říkal jste, že to že sídlíte v budově celnice, má pro vás jako instituci velký význam? Jak se to vlastně stalo, že to sídlo Euroregionu bylo zřízeno právě v této budově?

My jsme o to hodně stáli. Jak jsem říkal, celníci jsou symbolem pro tu existenci hranice a my se snažíme o to, aby ta hranice byla co nejmíň citelná. My jsme si nejdříve tu budovu od celníků pronajímali a později jsme vlastně z evropského grantu provedli kompletní revitalizaci této budovy, za což jsme ji později od Celní správy dostali do správy. Proto vlastně dodnes má ta budova žluto-modrou barvu, což jsou jednak barvy Euroregionu, ale také odkaz na vlajku Těšínského knížectví, která zobrazuje zlatou/žlutou orlici na modrém poli.

Zajímavý moment byl, když v prosinci 2007 vstupovala ČR i Polsko do Schengenského prostoru. My jsme tuto událost tehdy slavili právě tady na mostě. Naš Euroregion tehdy tady organizoval takovou akci a já tehdy ještě jako externí spolupracovník jsem se podílel na přípravě této slavnosti. Na první pohled se to jevilo jako nevinná akce. Ale musím říct, že jsme si s tím poměrně pohráli. Na mostě stála replika těšínské tramvaje, které několik let spojovala obě části města ještě pár let po jeho rozdělení. Tu dřevěnou závoru postupně řezali hejtman Moravskoslezského kraje, maršálek Slezského vojvodství, pak zde byli starostové obou měst, představitelé z českého i polského parlamentu. Už si přesně nepamatuju na jména, ale každopádně zde bylo asi 4-5 významných dvojic, které postupně odstraňovaly tu závoru symbolizující hranici. Aniž bychom to tak na začátku měli v plánu, tak se do Českého Těšína a Cieszynu sjeli poměrně významní lidé. Byla tady tehdy i předsedkyně polského Senátu, která později tragicky zahynula během pádu letadla u Smolensku v roce 2010. Takže víceméně i oba Těšíny obě strany vnímaly, že právě tato města jsou pro celou dlouhou česko-polskou hranici nejvýznamnější. Nakonec se na mostě a v jeho okolí shromáždil dav, který čítal asi 3-4 tisíce lidí. A opravdu se to „zvrhlo“ ve velmi spontánní a upřímnou oslavu toho, že jsme v Schengenu, a že ta hranice už nebude tak citelná. Polští hasiči tady v obrovských hrncích vařili guláš a šampaňské teklo proudem. Celníci lidem do pasu dávali poslední razítka. A právě i samotní celníci to tehdy brali, jako takové rozloučení s hranicí. Představte si, že byla zima, byl prosinec, přesto se lidé spontánně radovali v ulicích. Blíží se výročí 15 let od vstupu obou státu do Schengenu, tak plánujeme, že bychom zorganizovali nějakou oslavu, avšak samozřejmě v daleko menším měřítku.

Takže vidíte, v takových okamžicích ta hranice opravdu spíše spojuje. Zároveň by se dalo říct, že významem překročila nejen region, ale Český Těšín a Cieszyn se staly takovým symbolem pro celé Česko i Polsko.

A myslíte si, že by právě města Český Těšín a Cieszyn mohla být sama o sobě místy paměti v národním, či dokonce evropském měřítku?

Ano určitě. V obou městech se zhmotňuje to, o čem ta evropská integrace vlastně je. O tom, že nás více spojuje, než dělí, že se snažíme spolupracovat, i když mluvíme jinými jazyky. A my jako euroregion se snažíme vytvářet obraz tohoto dvouměstí právě jako určitý symbol té mezinárodní spolupráce, která je možná díky činnosti Evropské unie.

Dokonce jsme v rámci projektu „Cieszyn InEurope“ pracovali s myšlenkou, že by obě města společně usilovala o titul Evropského města kultury. Bylo by to podle mě poprvé, kdy by se v celé Evropě města rozdělaná hranicí snažila tento titul získat. Ta snaha posléze ztroskotala zejména z finančních důvodů, jelikož se jedná o poměrně finančně náročnou záležitost. My v rámci této iniciativy navštívili i další rozdělená města, hlavně na německo-polské hranici. Byli jsme například ve Słubicích a Franfurtu. Tam nás v mnoha ohledech překvapili. Již v té době měli společné logo, existovalo zde autobusové spojení v rámci městské hromadné dopravy. Tam je ta spolupráce spíše založena na politické vůli, zatímco u nás je to hodně odspoda. To je podle způsobeno zejména tím, že u nás vlastně není tak významná ta jazyková bariéra. Nicméně někdy chybí právě ta politická vůle tu spolupráci ještě dále prohlubovat. V každém případě jsme jakousi výkladní skříní česko-polské spolupráce.

Když se bavíme o tom, že by obě města mohla být takovým místem paměti úspěchů evropské integrace, tak myslíte, že ta paměť spojená s činností EU, potažmo s činnností Vašeho

Euroregionu, se nějak projevuje či krystalizuje v obou městech? Nemusí to být jenom v té geografické rovině, ale klidně i symbolicky.

Když jsem začínal tady v Euroregionu jako externí spolupracovník, tak jedním z prvních projektů byla „Zahrada dvou břehů“. Celé to začalo jako malý projekt, sešli se představitelé měst a proběhl takový brainstorming, kdy jsme vymýšleli, co by se vlastně mohlo zrealizovat. V rámci toho jsme byli také ve Štrasburku a v Kehlu na francouzsko-německé hranici, kde jsme se v mnohém inspirovali.

Výstupem naší práce byla mapa měst Český Těšín a Cieszyn, kde jsme vyznačili asi 35-40 projektových záměrů. Problémem bylo, ž vlastně neexistovala jednotná mapa obou měst, protože ty polské a české mapy se vzájemně velmi lišily. Rozdělili území obou měst na tři oblasti, východ, střed západ a opravdu jsme se nedrželi při zemi. Pro každou tu oblast bylo charakteristické, že je měl spojovat jeden most. Jeden most byl Most přátelství, a poté měly být vybudovány dva další mosty. Jednak se jednalo o evropský most, který měl stávat v místech bývalé Kametzovy lávky mezi dnešními dvěma mosty. Druhým mostem, který měl být postaven, byla ta sportovní lávka, která nakonec byla postavena.

Výstupem toho malého projektu byla tedy ta mapa. A my jsme si říkali, že kdyby se podařilo zrealizovat alespoň deset z těch projektů, tak by to byl obrovský úspěch. Od této doby uběhlo asi 15 let a s výjimkou té evropské lávky bylo zrealizováno vše. S odstupem času mohu říct, že to v rámci celého česko-polského pohraničí se jednalo o jeden z mála projektů, který měl dopodrobna promyšlenou dlouhodobou koncepci. To bylo zásluhou zejména mého předchůdce, Václava Laštůvky, který byl opravdu velký vizionář.

Druhou fází toho projektu bylo, kdy se podávaly tři velké samostatné projekty, které měli za cíl realizovat naše představy avizované v již zmiňované mapě. Prvním z těchto velkých projektů byl tzv. „Revitalpark“. V rámci tohoto projektu došlo k revitalizaci celých Masarykových sadů, byla postavena kavárna Avion, což je pro mě opět místo s obrovským symbolickým významem a géniem loci.

A vlastníkem Kavárny Avion je tedy město?

Ano, vlastně ano. Kavárnu vlastní přes Městskou knihovnu Město Český Těšín. Knihovna tuto budovu spravuje a poskytuje její prostory Albrechtově střední škole, takže obsluhu zde tvoří právě studenti této školy, kteří v kavárně působí v rámci své praxe. Což se mi osobně strašně líbí. Jednou jsem tam shodou okolní měl právě pracovní schůzku s jedním člověkem a obsluhovali nás studenti v rámci praktické části maturitní zkoušky, což bylo poměrně zajímavá zkušenost.

Ta kavárna má obrovský symbolický význam. Ta kavárna vznikla ve třicátých letech a při ústupu polských vojsk v roce 1939 byla zničena, když prchající Poláci vyhodili dnes hraniční most do povětří. Takže bylo opravdu symbolické, že se vlastně i polská strana finančně podílela na obnově tohoto skvostu.

Dalším krásným momentem byla vlastně obnova sochy T.G.M. v Masarykových sadech. Masaryk je samozřejmě v Čechách vnímán pozitivně, avšak na polské straně je jeho osoba často spojována se sedmidenní válkou. I přesto při slavnostním odhalováním sochy dorazil i věnec z polské strany. Tehdejší starosta Cieszynu přišel sice neoficiálně, jako soukromá osoba, a položil věnec k tomu

pomníku. To jsem vnímal jako jakési symbolické zahlazování těch starých ran. Jako snahu o překonání historických křivd, které stejně nezměníme a snahu o tvoření společné budoucnosti.

V rámci projektu „Revitalpark“ došlo také k významné renovaci Zámeckého vrchu. Byly zde vybudovaný chodníky, došlo k úpravě zeleně.

Další etapa byla zahájena o rok později a jednalo se konkrétně o projekt „Sportpark“, který zahrnoval tu část měst, která se nachází nejvíce mimo centrum. Postavila se Sportovní lávka, která se ihned stala jedním ze symbolů česko-polské spolupráce. Mosty jsou vždycky symbolem pro propojování, spojují dva břehy a tady v Těšíně nespojuje jenom dva břehy řeky Olzy nebo dvě města, ale i dva národy. Ta lávka ihned poutala pozornost díky své poměrně výstřední barvě. Ta barva se sice jmenuje korálová, ale ve finále působí jako růžová, a proto se pro tento most vžil také název Růžový most. Tu barvu si vybral můj předchůdce, pan Laštůvka, který byl velmi silnou osobností. Nadělal si kvůli tomu mnoho nepřátel, ale zase na druhou stranu je třeba říct, že bez něj by ten most vůbec nevznikl. Jemu se ta barva prostě líbila a prosadil si, aby byla Sportovní lávka natřena právě takto. Oficiálně sice argumentoval tím, že korálová barva dobře odolává atmosférickým vlivům, zejména vůči znečištění z nedalekých Třineckých železáren. Nicméně pravda je taková, že se mu ta barva prostě líbila. Na druhou stranu ta specifická barva vyšvihla ten most úplně jinam, protože byl jiný. Najednou zde stál růžový most, který jinde jen tak nenajdete. Sportovní lávka se ihned stala symbolem propojení města. Spojila ty části města, které dříve propojené nebyly.

V době otevření lávky jsem dostal na starost natočit propagační video. Den před slavnostním otevřením, kterého se zúčastnila i delegace z ministerstva, jsem se proto vydal k mostu. Co čert nechtěl, tak i navzdory závorám a páskám už na mostě panoval čilý ruch. Lidé přes něj chodili na procházky, jezdili po něm cyklisti na kolech,

Naším hlavním cílem byla výstavba té evropské lávky, jako takové třešničky na dortu, vyvrcholení toho projektu. To je vlastně jediná část, kterou se nám zatím nepodařilo dotáhnout do konce. Maketa této lávky je dodnes vystavena na zámku v Cieszyně. Autorem projektu byl francouzský architekt Rocher. Problémem bylo, že v průběhu toho projektu došlo mezi českou a polskou stranou ke komunikačnímu šumu. Polská strana zadala vypracování projektu lávky právě již zmiňovanému Francouzovi a česká strana poté sdělila, že se jí ten projekt nelíbí. No a z toho důvodu víceméně ta stavba nakonec nevznikla. No a začala mezi polskou a českou stranou taková žabomyší válka, čí představa bude nakonec realizována. Naše představa byla původně taková, že ten most bude koncipován s takovou spirálou uprostřed. Tím jsme chtěli říct, že aby člověk mohl postupovat dopředu, tak se někdy musí vrátit, aby mohl postupovat zase kupředu. Další interpretace byla, že se jedná o určitý propletenec vzájemných vztahů.

Ten most měl vzniknout v místech, kde ještě před několika desítkami let stávala lávka, než ji odnesla velká povodeň. Dodnes jsou v řece viditelné její základy. Tak přesně v těchto místech měla stát ta Rocherova lávka. V těch naších nejsmělejších představách měla ta lávka být protažená až na českotěšínské náměstí a z druhé strany napojená na schodiště vedoucí nahoru ke Studně tří bratří. To je další symbolika, ve spojení srdcí obou rozdělených měst. Takže to nás ještě čeká, ale největším problémem jsou samozřejmě finance.

Stavby, o kterých jsem mluvil, jsou sice moderní a možná nesplňují definici míst paměti. Já však věřím, že za 20-30 let si dnešní mladá generace řekne: *„jo to si pamatuju. To jsou ty stavby, které*

vznikly v době, kdy jsme vstupovali do Schengenského prostoru. Kdy jsme spolu zahladili stopy po hranicích a hraničních přechodech.“

Přece jenom to letos bude 15 let, co jsme vstoupili do Schengenského prostoru. Myslíte, že právě stavby jako Sportovní lávka, Kavárna Avion a další by mohly být vnímány jako místa paměti již nyní?

Máte pravdu, že pro vaši generaci je to již dávno a že si řada mladých lidí ani nepamatuje, že by mezi Českým Těšínem a Cieszynem probíhaly hraniční kontroly. Ano, určitě by Sportovní lávka mohla být místem paměti, ve kterém se zhmotňuje paměť obyvatel obou měst ohledně společného působení České republiky a Polska v Evropské unii, ohledně vstupu do Schengenského prostoru a zrušení hraničních kontrol, paměť o česko-polské spolupráci, která je z velké části možná právě díky členství obou zemí v EU. Zároveň by bez dotací z této organizace nebyl žádný z těchto projektů realizován. Pod Sportovní lávkou na polské straně se nachází také takové malé náměstíčko, kterému se říká Skwer Europejski (Evropské náměstí), kde se podle představ iniciátorů tohoto projektu měli lidé setkávat. Ostatní mosty přes řeku Olzu v Těšíně jsou bezesporu také místy paměti, které pro mě ale spíše symbolizují tu hranici a rozdělení. Oproti tomu Sportovní lávka, je bezesporu tím místem paměti, kde převažuje spíše ta paměť, která spojuje. Je to most, který jsme postavili společnými silami a ztělesňuje vzkvétající česko-polské vztahy a vzájemnou spolupráci.

Dnes lidé překračují Sportovní lávku úplně běžně a její okolí se stalo odpočinkovou a sportovně-rekreační zónou, kterou využívají obyvatelé obou měst.

Zmiňoval jsem dva ze tří projektů, které vznikly v rámci iniciativy „Zahrada dvou břehů“. Poslední třetí fází byla ta středová část, kde ovšem chybí ten charakteristický prvek, nějaké určité místo, které by se stalo symbolem. Tuto úlohu měla hrát již zmiňovaná Evropská či Rocherova lávka, ale upřímně řečeno, není vlastně potřeba. Těch mostů, které spojují oba břehy Olzy je v tady opravdu dost. Mosty v Těšíně dělí i spojují. Kdysi jednoduše propojovaly dvě části jednoho města, které se nacházelo na obou březích Olzy. Později se staly mosty hraničními, přičemž hranice byla někdy prostupnější a někdy takřka hermeticky uzavřená. V posledních letech jsme si zvykli, že hranice takřka zmizela, ale pandemie covid-19 nám opět připomněla, že tady pořád je a v jednu dobu ji opět hlídali policisté a vojáci se samopaly.

Činnost Euroregionu spočívá z velké části v odbourávání hranic. V jakých oblastech se to projevuje nejvíce?

Jak jste říkal, naše statutární činnost spočívá de facto v bourání hranic. Ať ty fyzické, tak hlavně ty mentální, v nejrůznějších možných oblastech. V oblasti kultury to šlo víceméně samo a i bez našeho zásahu by kulturní spolupráce byla nejspíš na velmi vysoké úrovni. Další oblastí je sport. I spolupráce v oblasti sportu je poměrně jednoduchá a přirozená. Kdysi se zde odehrávaly tzv. závody míru. Dnes se na obou březích řeky koná běžecký závod Fortuna běh nebo zde zavítal i největší cyklistický závod v Polsku, Tour de Pologne, a sportovci projeli i českou částí města, což bylo podle mě snad poprvé, kdy se tento závod dostal za hranice Polska. Takže spolupráce v oblasti sportu je taky poměrně slušná. Pak tady máme další oblasti (my na Euroregionu pracujeme zhruba s 8 různými oblastmi spolupr láce). Byly zde iniciativy v oblasti zdravotnictví, kdy zejména nemocnice na české straně chtěly nabídnout své volné kapacity polským pacientům. Je třeba známo, že se v Polsku například čeká i několik měsíců na to, aby se člověk dostal vůbec ke specialistovi.

Takové inciativy však vždy většinou ztroskotají na národních zákonech a podobných právních překážkách.

Euroregion byl také iniciátorem vzniku festivalu Kino na hranici. Na začátku tohoto projektu byl mikro projekt financovaný z našich zdrojů. Díky dotacím z EU se dokáží tady v Těšíně lidé nastavit na to společné. Takže se dá říct, že EU jako taková, je velkým motorem pro rozkvět spolupráce v nejrůznějších oblastech, od kultury, přes sport aj. Kde máme ještě rezervy, to je oblast územního plánování. Když například přijde do Českého Těšína investor s tím, že chce u nás postavit např. nový supermarket, tak podle našich představ by českotěšínský starosta měl svolat tým, složený s představitelů obou měst, který by se měl bavit o tom, zda je tato investice přínosná pro obě města. V praxi to však funguje jinak a rozhodnutí starostů jsou často ovlivněna politikou a snahou získat politické body. Překážkou jsou často také národní zákony.

V prostředí obou měst také v poslední době rezonuje téma tramvaje, která kdysi spojovala obě části města. Mohla by být tramvaj místem paměti?

Když se nad tím zamyslím, tak těšínskou tramvaj berou na polské straně s daleko větším sentimentem. Někdo mi jednou na jednom ze setkání ohledně této problematiky řekl krásnou větu. My tady bojujeme za tramvaj, která tady jezdila možná 10 let a měla možná 9 nebo 10 zastávek. Takže z pohledu historie se jedná o úplně marginální záležitost. Nicméně jde o významný symbol. Tramvaj je další připomínkou toho, že to kdysi bylo jedno město. Zároveň tramvaj byla v té době čímsi moderním a neobvyklým. Osobně by se mi velmi líbilo, kdyby i dnes vznikla nějaká moderní elektro alternativa, poháněná např. solárními panely na střeše. Zároveň by zachovávala tradici a tvar tramvaje, která tady kdysi jezdila. Myslím, že by se jednalo o opravdu jedinečnou atrakci a turistické lákadlo s velmi autentickým příběhem. Takže ano, domnívám se, že by tramvaj mohla být do budoucna místem paměti. Navíc tramvaj vždy spojovala nádraží, které se dnes nachází na české straně s náměstím v polské části města. Nádraží představuje spojení se světem a i dnes jej řada naších partneru z Polska využívá k cestám např. do Prahy a jinam po ČR. Zároveň bylo právě nádraží, potažmo celá košicko-bohumínská dráha, jednou z příčin proč k samotnému rozdělení došlo. Oproti tomu náměstí v Cieszyně bylo vždy centrem dění celého města, je srdcem historického jádra, které po rozdělení připadlo Polsku.

Na dráze se nachází také Hotel Piast – další zajímavé místo s bohatou historií a významem pro paměť města. My Češi jsme vždy vnímali, že ten název má nějakou spojitost s Poláky. Ale je velká škoda protože ve finále my jsme historicky měli daleko blíže právě k Piastovcům, kteří zde vládli několik staletí, než například k Přemyslovcům. Těšínští Piastovci dokonce v určitých dobách pravděpodobně mluvili spíše česky, než polsky, ale Češi je často spojují právě s Poláky. To je podle důsledek našeho vzdělávacího systému, kdy neklademe důraz na přeshraniční přesah a regionální dějiny.

Jednou jsem tady na Euroregionu našel starou knížku, která pojednávala o tom, jak tady jednotlivé národy manipulovaly s počty. Když to tady obsadili v roce 1938 Poláci, tak sem nahnali lidi odjinud, aby dokázali, že se jedná o polské město. To stejné dělali Němci za druhé světové války i Češi, kdy se podporoval přesun lidí do pohraničí, aby se opět dokázalo, že tady žije více Čechů. To ukazuje, že se prostě k sobě někdy neumíme chovat. Řekl bych, že jsou často využíváni, ba zneužíváni, lidé žijící v regionu, kteří jsou ovlivňování a manipulování lidmi z mocenských center v Praze či Varšavě. Lidé tady po staletí žili v poklidu, bez ohledu na národnosti, náboženství či jiné

dělení. Samozřejmě věděli, že jejich soused je Němec nebo že hospodský je Polák. Ale vzájemně se respektovali. Většina našich sporů pramení z neznalosti a opět se dostáváme k tomu, že zde jsou nedostatky ve vzdělávání. Pamatuju si, že za mnou jednou přišla dcera, že se na hodinách dějepisu učí o první světové válce. Tak jsem ji řekl: *„Aha, tak to se se za chvíli budete bavit o sedmidenní válce a sporu o Těšínsko“*. Když pak přišla, že se o ničem takovém nebavili, tak jsem ji pobídl, ať se zeptá své učitelky na tuto kapitolu našich dějin. Když se své učitelky zeptala, zda by jim něco řekla o rozdělení Těšínska, tak ta učitelka zbledla a řekla: *„ne, ne, ne, tady se o takových věcech bavit nebudeme“*. To je z mého pohledu šílené, kdy na základní škole v Bystřici, kde žije přes 30 % lidí hlásící se k polské národnosti, odmítne učitelka bavit se o našich společných dějinách.

Na druhou stranu velmi obdivuji přístup našeho starosty Bystřice Romana Wróbela, který je polské národnosti. Již několik let se u nás organizuje Pochod Šnejdárka, generála, který velel československým vojskům během války o Těšínsko. Jeho příznivci mu vztyčili na kopci Polední pomník a každoročně tam chodí, aby uctili jeho památku. Svým způsobem lze tuto událost chápat jako určitou provokaci vůči polské menšině. Za bývalého starosty Bystřice bylo zvykem, že na tuto akci dostávali z obecních zdrojů nějaký příspěvek. A tak jednou přišli za tím Romanem Wróbelem požádat o nějaký příspěvek. A mně se moc líbila jeho reakce. On samozřejmě jako Polák mohl odmítnout, ale místo toho jim řekl, že na to samozřejmě mají právo a že je starostou celé obce a ne jenom těch 30 % obyvatel, kteří se hlásí k polské národnosti. To je pro mě zhmotnění tolerance, která je podle mého názoru klíčová pro to, aby se nám tady společně dobře žilo.

Když jste zmiňoval pomník Šnejdárka, tak i v Českém Těšíně vznikl v nedávné době pomník připomínající 100 let od vytyčení hranic Československa, který vzbudil vlnu rozporuplných emoci? Jak se k tomu stavíte vy?

Iniciátorem vztyčení tohoto pomníku je pan Zbyšek Ondřeka, ředitel Muzea Těšínska. Ostatně samotný pomník stojí právě před budovou tohoto muzea. Na druhém protipólu stojí zase představitel Książnicy Cieszyńskiej, pan Krzysztof Szelong. Oba to jsou historici, oba jsou v některých otázkách velmi neústupní a často se dostávají do sporů ohledně interpretace některých historických událostí. Řekl bych, že některé jejich spory jsou naprosto zbytečné a poškozují vzájemnou česko-polskou spolupráci.

Pokud jde o samotný pomník, tak jednou z prvních reakcí, kterou jsem slyšel, že se jedná o odvetu za pomník Slezanky na druhé straně řeky, která zase svou šavlí údajně hrozí Čechům. Z mého pohledu ten pomník daleko více popuzuje polskou menšinu žijící u nás, než Poláky z Polska. Ale opět je to podle mě zbytečné oživování starých ran a místo toho bychom se měli soustředit na to, co nás spojuje.

Dobře. Z mé strany je to asi všechno. Děkuju vám moc za váš čas a za to, že jste souhlasil s poskytnutím tohoto rozhovoru.

Přepis rozhovoru s Irenou French, ředitelkou Muzea Těšínského Slezska (Muzeum Śląska Cieszyńskiego)

Rozhovor proběhl dne 23. 6. 2022 v budově SRiWR „Olza“ v Cieszyně. Rozhovor proběhl v polském jazyce a byl přepsán do češtiny.

Po krátkém představení cílů práce, nastínění průběhu rozhovoru a získání informovaného souhlasu následuje přepis samotného rozhovoru:

Paní French, na základě toho, co jsem vám říkal o konceptu francouzského historika Pierra Nory, jaká jsou podle vás místa paměti v Českém Těšíně a Cieszyně?

S titulu mé funkce bych měla mluvit spíše o místech paměti spojených s polským a českým prostředím. Polský a český narativ dnes drtivě převažuje, což je kromě jiného také zásluha působení národoveckých organizací a činitelů. Já bych se v rámci rozhovoru s vámi spíše věnovala dvěma etnickým skupinám, které dnes v Těšíně takřka zmizely. Mluvím o Němcích a židech. Jak jsem již říkala, v Těšíně je tolik organizací, které dbají o polskou a českou paměť. O paměť Němců a židů se dnes z různých příčin příliš nikdo nestará.

Ono vlastně dnes mluvíme o dvou různých etnikách, ale ve své době se těšínští židé považovali za Němce Mojžíšova vyznání. Naše instituce nyní provádí renovační práce na Novém židovském hřbitově v Těšíně. A právě teď vyzdvihujeme a renovujeme staré náhrobky. I v Těšíně najdeme řadu náhrobku ortodoxních židů, ale to byli pouze ti, kteří zde přijížděli hlavně z Haliče.

Takže považujete těšínské Němce a židy za představitele jednoho národa?

Těšínští židé samotní o sobě mluvili jako o Němcích a samozřejmě mluvili pouze německy. Neříkali, že jsou Židé, ale Izraelité. Činili tak také proto, aby se odlišili od Židů přicházejících hlavně z Haliče. Těšínští židé například nikdy neměli „Judishe Tempel“, ale jejich svatostánky se jmenovaly „Israelitische Kultursgemeinde“. Takže vidíte, že i v těch samotných názvech nechtěli mít ten židovský prvek.

Zdejší židé byli kulturně nesmírně spjati s německým živlem. Existuje úžasný deník paní Alice Reichert, která byla malířskou a ženou těšínského lékaře Samuela Reicherta. Kromě malování se věnovala také psaní poesie, byla to opravdu velmi vzdělaná žena. Během druhé světové války byla poslední osobou vyvezenou z Těšína. Během první světové války si psala deník toho, co se přesně odehrávalo v Těšíně. Byla to opravdu velká německá a rakouská patriotka a to je v jejím deníku patrné. Ve svém deníku měla na jedné straně portrét Františka Josefa a hned vedle podobiznu Wilhelma. V Těšíně totiž sídlil rakouský armádní štáb a ona opravdu popisovala každý den. Angažovala se také v charitativních organizacích, organizovala sbírky pro slepé vojáky. No a během druhé světové války si do svého deníku zapsala, že jednou potkala četníka na ulici a dala se s ním do řeči. Říkala mu, že je velkou německou vlastenkou a četník se jí vysmál, že je židovka a je absolutně vyloučeno, aby byla německou vlastenkou. A ona si v tom svém deníčku napsala, že je škoda, že si nepřečetl její deník z první světové války, kde by viděl, jaká je pravda. Tady vidíte jejich dvojitou tragédii. Oni, kteří se duší cítili jako Němci, byli povražděni příslušníky vlastního národa.

To byla jedna část židovského obyvatelstva Těšína. Ale mluvila jste také o haličských židech. Jak ti přistupovali k těmto otázkám?

Židé přijížděli z Haliče do Těšína hlavně v meziválečném období. Byli to hlavně ortodoxní židé z chudých poměrů. V Těšíně jich ale bylo velmi málo a necítili se tady moc dobře. Většina zde pobývala dočasně. Povím vám jeden příběh o tom, co se stalo na Hluboké ulici. Tento příběh známe díky soudním záznamům a přesně vystihuje postoj těšínských židů vůči židům přicházejícím z Haliče. Po Hluboké kráčí těšínský žid v obleku, oholený, upravený. Na první pohled bychom ho neodlišili od jiných měšťanů. Z druhé strany proti němu jdou dva ortodoxní židé s (chalaty), s pejzy a vousy a mluví mezi sebou jidiš. No a ten procházející těšínský žid si pro sebe, ale tak aby byl slyšet, říká: „Polnische juden!“ Oni ho samozřejmě slyšeli a zažalovali jej za urážku na cti, protože jsou přeci v Polsku a ten těšínský žid je uráží na ulici a ještě k tomu německy. Toto není jenom taková anekdota, ale o této aféře mámo důkazy v soudních spisech. Byl to zhruba rok 1931.

A jak to celé dopadlo?

No to právě nevím. Nejspíš to došlo k vyšší instanci. V každém případě to ukazuje, jaké mínění měli těšínští židé o ortodoxních židech z Haliče. Prostě se nenáviděli. My tedy na novém židovském hřbitově máme náhrobky i ortodoxních židů, ale jak říkám, z 90-95 % jsou to lidé, kteří se zde nezdržovali natrvalo. Pocházeli z různých částí Haliče, např. Krzeszowic, Osvětimi, Pszczyny. Náhrobky ortodoxních židů z Těšína tvoří výjimku. Jednalo se o jednotlivce. Zbytek náhrobků je hebrejsky a německy, nebo pouze německy.

A kde podle vás krystalizuje v Těšíně paměť židů, nebo o těšínských židech?

První místo, které mně napadne je prostě hřbitov. Já osobně strašně miluju hřbitovy. Víte u nás v muzeu i různě po městě najdete řadu pamětních tabulí. V depozitáři máme pamětní desky k nejrůznějším výročím, na evangelické faře na Kostelním náměstí najdete snad 5 různých pamětních desek, každá z jiného materiálu, k jiné události. No a pak se stávají paradoxní situace, že hrob nějaké významné osobnosti je zanedbaný, ale pamětní deska věnovaná tomu člověku je opečovávaná, pokládají se u ní květiny. Tak tomu je např. v případě velkého polského buditele na Těšínsku Andrzeje Cieńcialy. To je podle mě šílené.

Před několika lety jsem v rámci prohlídky vedené panem Jackem Proszykem, který je velkým znalcem židů, zavítala na starý židovský hřbitov. A v tu chvíli jsem si uvědomila, že se vlastně jedná o nejstarší dochovaný hřbitov v Těšíně. Všechna nejstarší místa odpočinku ve městě byla před první světovou válkou přeměněna na veřejné parky. Netuším, či se tak dělo i jinde, ale pro mě je to opravdu šokující.

A kde se ty staré hřbitovy nacházely?

Zaprvé to byl hřbitov u Kostela Nejsvětější trojice. Na tomto místě byli Těšíňané pohřbíváni již od konce 16. století. Hřbitov plnil svou funkci do 80. let 19. století.Místo odpočinku zde nalezl například i kněz Leopold Szersznik, tedy jedna z nejvýznamnějších těšínských osobností a zakladatel Muzea Těšínského Slezska, jež patří mezi nejstarší středoevropské muzejní instituce vůbec. No a právě tento hřbitov se Městská rada v Těšíně rozhodla přeměnit na park. On byl sice v té době již plný. Tehdy byla móda na velké hřbitovy mimo městská centra, ne ty malé u kostelů. A tak nechali postavit dnešní Komunální hřbitov a ze starého se stal park. Pozůstalým bylo nabídnuto, že mohou ostatky svých blízkých přenést na ten nový hřbitov, ale většina nebožtíků tam leží

dodnes. To byl také Szerszníkův osud, takže my dnes nevíme, kde přesně se nachází jeho hrob, ale je to někde na území dnešního parku. Je to ostudné, ale je to tak.

Druhý hřbitov se nacházel u Kostela sv. Jiří. Ten byl ještě starší a fungoval již ve středověku, protože byl stejně jako zmíněný kostel založen již v 15. století.

Třetím z těch nejstarších pohřebišť je protestantský hřbitov. Ten pocházel „jenom" z počátku 18. století, protože jeho vznik se datuje k zahájení výstavby Ježíšova kostela v roce 1709. Celý dnes poměrně rozlehlý park kolem tohoto protestantského svatostánku, to je místo, kde se také nacházel kdysi hřbitov.

Pak byl samozřejmě ještě kostel u farního kostela sv. Máří Magdalény. Nicméně ten sloužil jenom pro potřeby dominikánského kláštera. Vůbec nejstarší pohřebiště bylo v okolí Rotundy sv. Mikuláše, ale to je příliš dávná historie. Jeden z nejstarších hřbitovů stával poblíž dnešního Mickiewiczova divadla, kde byl kdysi farní kostel, který shořel během velkého požáru Těšína v roce 1789. U těchto se ještě ta likvidace dá pochopit, nicméně ty tři, o kterých jsem mluvila dříve, byly jednoduše přeměněny na parky. To je strašné a já tomu rozhodnutí nerozumím.

Tím se dostávám opět ke starému židovskému hřbitovu. Na tomto pohřebišti jsme našli 10 náhrobků, které pocházejí dokonce až ze 14. století. Sice někteří odborníci tvrdí, že se spíše kameník popletl a místo toho by měly pocházet až ze 17. století.

A vy věříte tomu, že by tyto náhrobky mohly pocházet ze 14. století?

Věřím, že klidně ano. I když podle historiků se doba vzniku starého židovského hřbitova datuje až od 17. století, tak Jacek Proszyk tam našel náhrobek, který prokazatelně pochází z 16. století. A i kdybychom věřili tomu, že ten hřbitov fungoval až od 17. století, tak když jsem tam stála, tak jsem si v tu chvíli uvědomila, že dnes již není v Těšíně starší hřbitov, než právě ten starý židovský.

A proč se tedy zachoval právě starý židovský hřbitov a ne žádný jiný?

Protože židé mají pravidlo, že jak je jednou někdo někde pochován, tak se s tím hrobem již nesmí hýbat. Takže když se židovský hřbitov naplnil, tak se jednoduše uzavřel a nebylo s ním nijak nakládáno.

Proto považuju starý židovský hřbitov za jednu z nejvýznamnějších těšínských památek. Možná vedle Rotundy sv. Mikuláše a Ježíšova kostela. Problém je v tom, že ty náhrobky jsou pískovcové a všechny je porostl ten příšerný břečťan. Všichni to místo milují, protože má takovou romantickou a tajuplnou atmosféru. Nicméně ten břečťan tak strašně ty náhrobky poškodil, že vyžadují velkou péči konzervátorů.

Takže my prozatím můžeme působit na novém židovském hřbitově, kde ty náhrobky jsou z vápence nebo žuly a my jim svým zásahem nijak neublížíme, tím, že je vyzvedneme, zbavíme břečťanu a uložíme na své místo. To nám sice bude trvat ještě takových pět let, ale za těch 5 let to bude opět opravdový hřbitov. My dnes vztyčujeme ty náhrobky, které zůstaly v celku, avšak do budoucna budeme potřebovat pomoc kameníků, aby nám pomohli dát dohromady ty mohyly, které jsou prasklé či poškozené.

A kdo ty náhrobky povalil? Kdy byly oba hřbitovy poničeny?

Nejhorší byla 70. a 80. léta. Ani během druhé světové války se nenadělalo tolik škod, jako právě v době komunismu. Na škodách se podíleli především obyčejní lidé. První skupina to jsou vandalové, kteří prostě pro zábavu vyvraceli náhrobky. Dále na hřbitově nacházíme masivní vápencové náhrobky, které někdo pilou na kámen rozřezal na tři části. Tyto kamenné hranoly pak lidé používali při stavění základů svých domů. Další část náhrobků byla jednoduše obroušena a posloužila jako náhrobky na křesťanských hřbitovech. Jenom ortodoxní židé měli ty kulaté macevy, ale řada těšínských židů měla úplně stejný styl náhrobků, jako křesťané. No a poslední část náhrobků často končila na Fakultě umění Slezské univerzity v Těšíně, kde se studenti učili sochat například do mramoru. To je v Těšíně takové veřejné tajemství, že ty nejkrásnější mramorové náhrobky skončily na Univerzitě. Nicméně komunisté rádi hlásali, že nacisté za války ničili židovské hřbitovy.

Nacisté se nedotkli ani jednoho náhrobku. Víte proč? To je také velmi krásný příběh. Těšín byl totiž vtělen přímo do Třetí říše a v Říši platil zákaz ničení hřbitovů. A bylo jedno, o jaký hřbitov se jednalo. V celém Slezsku byl zničen jeden jediný židovský hřbitov. Sice v knize pana Pasze se dočtete, že nacisté hráli na židovském hřbitově fotbal. Ale je třeba dodat, že to bylo jenom v té přední části, kde není nikdo pohřben. Pak ano, v těch místech hráli nacisté fotbal, ale nezničily ani jeden židovský náhrobek. Pravda je taková, že měli v plánu proměnit hřbitov na park, ale to už nestihli. Argumentovali tím, že po vyvezení všech židů již v Těšíně žádní židé nejsou, a proto nepotřebují svůj hřbitov.

Takže pro mě je to opravdu kus země, kde je pohřbeno několik generací Těšíňanů, o kterých dnes již nikdo nepamatuje. A vůbec není podstatné, zda to jsou židé, katolíci, muslimové. Na starém hřbitově leží asi 2000 lidí a na novém bylo pohřbeno asi 1600 obyvatel Těšína a nikdo o ty hroby nepečuje. Ani samotná židovská obec nemá prostředky, aby se o tyto hřbitovy starala. Židovská obec v Bílsku, která má si 30 členů s věkovým průměrem 70+, má vlastní hřbitov v Bílsku a kromě toho se stará ještě o 6 dalších hřbitovů. Takže já jim to nemám za zlé.

Jakmile dokončíme práce na novém hřbitově, tak se vrhneme na ten starý, přestože nás řada lidí od toho odrazuje. Na celém hřbitově se nachází dva náhrobky psané polsky. Jeden na starém a jeden na novém židovském hřbitově. Jeden náhrobek patří jednomu hospodskému z Hažlachu. Druhý židovi z Varšavy, který náhodou zemřel právě v Těšíně. Takže asi stěží dostaneme od naší vlády peníze na obnovu hřbitova, kde se nacházejí samé německé hroby. Na starém židovském hřbitově najdeme často náhrobky hebrejské či hebrejsko-německé, zato na novém jsou často psány jenom německy. Kdybychom takový náhrobek vzali a položili na křesťanský hřbitov, tak vůbec nepoznáte, že se jedná o židovský hrob. Poté tady máte část hřbitova, kde jsou pohřbení ortodoxní židé a tam uvidíte jenom hebrejské nápisy nebo v jidiš. Takže jenom na základě těchto hrobů, které teď odkrýváme, tak se dozvídáme, co to bylo za lidi. Všechny židovské matriční knihy byly totiž zničeny během druhé světové války. Dochovala se pouze jediná, kterou si před válkou vypůjčila nově vznikající českotěšínská židovská obec a dnes ji najdete v archivech v Praze. Těšínští židé alespoň často dávali nekrology svých blízkých do novin a tak o nich víme aspoň něco. Nicméně ortodoxní židé pocházeli často z velmi chudých poměrů, neměli ani trvalé bydliště a bydleli pokoutně u svých známých.

Jeden z nejkrásnějších židovských hrobů se nachází na novém židovském hřbitově v levém dolním rohu. Obecně se náhrobky těšínských židů vyznačují velkou skromností. Jsou na nich jenom nápisy. Tento hrob má na samotném vrcholu korunu, pod ní jsou tabule s desaterem božích přikázání, u

nich jsou ptáci, a navíc tam nejdete ještě menóru. Koruna většinou symbolizuje muže, hlavu rodiny. Avšak tam leží žena, ale byla to žena a dcera rabína. Jmenovala se Bona Teitelbaum, byla manželkou českotěšínského ortodoxního rabína a dcerou těšínského rabína. Ne však toho hlavního, z liberální komunální synagogy, kde v chóru zpívali křesťané, ale jednalo se o soukromou ortodoxní obec, kterých působilo v Těšíně několik a kteří považovali to, co se děje v hlavní synagoze za kacířství. Jeden z předních odborníků na dějiny těšínských židů, Janusz Spyra, se domníval, že jednoduše zemřela během holokaustu. Avšak nyní jsme odkryli její hrob a zjistili jsme, že zemřela v roce 1937 tady v Těšíně.

Zajímavé je, že nebyla pohřbena v Českém Těšíně. A také jsme nenašli hrob jejího manžela, který ji možná přežil a byl to možná on, kdo zahynul během druhé světové války. Ostatně na novém židovském hřbitově jsme našli několik náhrobků židů z 20. let, kteří žili v československé části Těšínska. Což je paradox, protože např. v Jablunkově byl židovský hřbitov, stejně tak v Českém Těšíně. V polské části města bylo běžné pohřbívat ještě do poloviny 20. let. Tehdy ještě nefungoval českotěšínský komunální hřbitov.

Takže hranice v meziválečném období nebyly tak neprostupné?

Ne, nebyly. To bylo například vidět také na některých institucích, které nebyly ještě zdvojené. Například když ještě nestála v Českém Těšíně nemocnice, tak většina pacientů končila v dnešní Slezské nemocnici v Cieszyně. K tomu se váže zajímavá historie. Jednou jsem se podílela na vytváření historie této nemocnice. V těch 20.-30. letech se jednalo o vojvodskou nemocnici a narazila jsem na nějaký dopis z vojvodského úřadu (krajského úřadu) s příkazem, aby přestali přijímat platby v korunách. Byla to přece nemocnice na území Polské republiky, a i když se tady léčí občané Československa, tak mají platit ve zlotých.

Dalším zajímavým ukazatelem toho, že hranice byla celkem prostupná je jedna z krásných malovaných cedulí z našeho muzea, která v meziválečném období nejspíš visela u pokladem při vstupu do našeho muzea. Na ní je napsáno „Muzeum Miejskie / Stadtmuseum“, takže polsko-německé nápisy, ale rovněž tam stojí, že se dá platit ve zlotých a korunách.

Ještě se na minutu zastavím u těch hřbitovů. Starý židovský hřbitov je jedním z nejstarších svého druhu ve Slezsku a snad druhý nebo třetí nejstarší v Horním Slezsku. Takže je to nesmírná vzácnost a je politování hodné, že se o ně nikdo nestará a oba jsou v takovém zanedbaném stavu. Je to opravdový poklad, když vezmeme v potaz, že se jedná o nejstarší hřbitovy v Těšíně, a že nebyly přeměněny na parky, jak tomu bylo v případě jiných těšínských hřbitovů. Zároveň zde leží ti Těšíňáci, o kterých se dnes nepamatuje.

K starému židovskému hřbitovu se pojí ještě jedna tragická kapitola druhé světové války. Na samotném konci války, v dubnu 1945, zde bylo popraveno a pohřbeno celkem 81 lidí, z toho 18 ostravských skautů. Dodnes se tam nachází pamětní deska se jmény objetí nacistického režimu. Jak jsem říkala, tak nacisti chtěli po vyvezení takřka všech těšínských židů přeměnit hřbitov na park. Nicméně to nestihli, ale hřbitov i tak byl majetkem Říše, a když náhodou nějaký nacista zabil někoho na ulici, tak takový člověk byl pak v tajnosti pochován právě na židovském hřbitově. No a právě proto bylo ti ostravští skauti v několika vlnách přivezení na těšínský starý židovský hřbitov, kde byli zastřelení a pohřbení v masovém hrobě. Hned po válce byla jejich těla exhumována a pohřbena na komunálním hřbitově. K exhumování těl byli nuceni ti těšínští Němci, kteří neutekli, protože se domnívali, že nic zlého neudělali, nebo ještě nebyli vysídleni. Takže Starý židovský

hřbitov je také českým místem paměti a dodnes se zde v den výročí masakru, 24. dubna, každoročně konají vzpomínkové akce. Bylo to opravdu těsně před koncem války a až se nechce věřit tomu, že se ještě někomu chtělo zabíjet ty nevinné chlapce.

A propos těšínských hřbitovů vám musím říct ještě jednu věc. Ve Stonavě byla nedávno odhalena pamětní deska padlých v první světové válce. Vlastně se jednalo o výměnu té předešlé, protože ta byla již značně poničená. Ale samozřejmě došlo také k tomu, že ta nová je oproti té staré psaná česky. A to mi přijde poměrně nehorázné a neuctivé. Ale co se dělo v poválečném Polsku? Na těšínském komunálním hřbitově byly odstraněny všechny nápisy v němčině. Takže když dnes jdete tou hlavní alejí, kterou lemují ty nejvíce reprezentativní hrobky, tak jména těch zemřelých jsou všechna změněna. Na hlavní aleji najdete možná tři náhrobky psané německy a na celém hřbitově jich bude deset, možná dvacet. Všechny německá jména jednoduše obrousili.

Takže ta německá jména byla popolštěna?

Ne. Ty hrobky byly prodány a dnes mají nové majitele. Uvědomte si, že velká část těch náhrobků pochází ještě z dob Rakouska-Uherska, ale jenom zemřelých z dob před 1. světovou válkou tam nenajdete. Hřbitov samotný vznikl v 90. letech 19. století.

Této problematice se věnoval Maciej Dembiniok a napsal o tom dva úžasné články. On prošel celý hřbitov a zinventarizoval všechny hroby, aby zjistil, co vlastně se s hrobkami těšínských Němců dělo. Probíhalo to víceméně podle tří scénářů. První možnost byla, že nový majitel jednoduše přišel a nechal odstranit celý náhrobek. Druhou možností bylo, že ten náhrobek byl prostě obroušen. Takže vidíte, že hrob na sto procent pochází z dob před 1. světovou válkou, ale pohřbený zemřel např. v 80. letech. No a třetí scénář byl, že ty německé nápisy byly prostě dlátem zkuté, náhrobek se otočil a na druhé straně najdete iniciály nového majitele. Maciej Dembiniok vytvořil databázi těchto hrobů a hlavně tam najdete i kdo byl v těch hrobech pohřben předtím.

K tomu se váže i moje osobní zkušenost. Ještě relativně nedávno byly na komunálním hřbitově takové hrobky na prodej. Jedna z těch krásných hrobek byla na prodej, protože náhrobek se převrátil a majitel o něj ztratil zájem. V té hrobce ležely ostatky ženy a syna mého nejoblíbenějšího obyvatele Těšína, dr. Hermanna Hinterstoissera. Byl to dlouholetý ředitel Slezské nemocnice. On tu nemocnici vedl dlouhých 38 let. Pocházel sice ze Salzburgu, ale celý svůj profesní život strávil v Těšíně. To je také paradoxní. V té hrobce byla pohřbena jeho žena a syn, protože on zemřel během výletu v Alpách a je pochován někde u Salzburgu spolu se svými rodiči. Ta hrobka byla jednou z těch, která byla takřka netknutá. Schválně říkám takřka. Ona se jmenovala Alexandrine Hinterstoisser a odstraněny byly jenom první dvě písmena jejího křestního jména. Pak si nejspíš uvědomili, že se po boku svého manžela dlouhých 38 let věnovala nemocným a léčila pacienty z celého Těšína. Ta hrobka od 60 let chátrala a nakonec se náhrobek převrátil. Takže ho na můj nátlak nakonec koupili mí rodiče. Ten náhrobek se již nedalo zachránit, ale vytvořili jsme přesnou kopii v poměru 1:1 ostatky, které v té hrobce zbyly, jsou uloženy v jedné cínové rakvi. Samozřejmě že tu hrobku kupovali mí rodiče sami pro sebe, takže tabule je zepředu prázdná, nicméně tu starou jsme znovu složili, pozlatili a umístili na zadní stranu náhrobku.

Tento hrob se nachází jen tři hroby od krásné hrobky, jíž dominuje asi dvoumetrová socha anděla. Hrobka s bílým andělem patří Alfonsu Matterovi, který patří mezi mé oblíbené těšínské Němce. On totiž absolutně chápal, že v Těšíně kromě Němců žili i Poláci. Ve městě žilo i několik Čechů, ale jaké bylo zastoupení jednotlivých národů, ukazuje krásně jeden fakt. Ve městě fungoval německý,

polský a slezský dům, ale český nikoliv. To o mnohém vypovídá. Každopádně Alfons Matter neuměl ani slovo polsky, ale v jeho domě vzniklo v roce 1895 první polské gymnázium v Těšíně. On byl také jedním z městských radních a bylo mu úplně jedno, komu pronajímá své domy. Nicméně byl později na Městské radě nařknut z toho, že se podílí na polonizaci města. Jednou z podmínek pro to, aby si Poláci mohli založit školu, bylo, že musí mít k dispozici budovu. Hádal se právě s Hinterstoisserem. Matterovi to bylo jedno, komu dům pronajímá, hlavně že platil nájem. Ale Hinterstoisser namítal, že je to přeci hanba, že umožňuje, aby v Těšíně vznikla polská střední škola, že se Matter staví proti svému vlastnímu národu. Matter mu odvětil, že přeci on ve své nemocnici také léčí Poláky. Matter měl 10 dětí a všichni byli po válce zbaveni majetku a vysídlení. To je strašná tragédie a je zázrak, že byl v Těšíně vůbec pohřben. Každopádně ti jeho potomci roztroušení po celé Evropě vůbec netušili, že se hrob Alfonse Mattera dochoval. Až se jednou jeden z jeho vnuků žijící v Německu vydal hledat rodinné kořeny do Těšína. Vydal se nejdřív do informačního centra, kde leželo vydání Radničních novin (Wiadomości Ratuszowe), kde byl článek věnovaný komunálnímu hřbitovu. A teď mi možná nebudete věřit, ale zrovna v tom čísle, které vzal do ruky, byla fotka jedné z nejkrásnějších těšínských hrobek. Ta, které dominuje socha bílého anděla. No na náhrobku našel jméno Matter. Ihned se vydal na hřbitov, zaplatil za hrob na dalších 25 let a hlavně jej krásně obnovil.

Takže o ty německé hroby se ještě občas někdo stará, ale o ty židovské ne. Na facebookové stránce Pochowani na cmentarzu żydowskim w Cieszynie publikujeme krátké příspěvky o hrobech, které se nám podaří zachránit a o lidech, kteří tam jsou pohřbeni. Trochu jsme čekali, že se třeba někdo z příbuzných ozve, ale zatím se tak nestalo. Protože židé hledají hroby svých blízkých, ale jen zlomek osob zavítá do Těšína. To spíše do Českého Těšína. Mám pocit, že se tito lidé domnívají, že nový židovský hřbitov byl úplně zničen, protože většina náhrobků byla vyvrácena a dnes je pokrývá tlustá vrstva hlíny porostlá břečťanem. Nám se podařilo odrýt už asi 150 náhrobků. Podařilo se nám kontaktovat jedinou rodinu. Byli to dva bratří Schramkovi, kteří v Těšíně založili továrnu Tip-Top, ze které se vznikl slavný těšínský závod na výrobu cukrovinek Olza. No a my jsme našli hrob jejich otce Samuel Schramka. Nicméně vyzvednutí a vzpřímení té obrovské žulové desky bude strašně drahé.

Já jsem strašně ráda, že se našla skupina lidí, která se podílí na naší práci na novém židovském hřbitově, protože na tyto lidi již nikdo nepamatuje. Neděláme pro nějaký obdiv k tomu, že to byli židé, ale proto, že se jedná o obrovskou a významnou skupinu Těšíňanů, kteří upadli úplně do zapomnění. Jediný důvod, proč se do obnovy nového židovského hřbitova je právě respekt k této části obyvatel Těšína, která již není.

Zahlazování stop po německé historii města bylo součástí oficiální státní politiky. A to se týkalo právě i hřbitovů. Takže fakt, že na české straně se zachovaly polské náhrobky, je vlastně zázrak. V Polsku to byl přímo příkaz shora, který ukládal, že všechny německé nápisy a názvy musí z města zmizet. Ať se jednalo o názvy ulic, nápisy na budovách nebo náhrobky Němců na hřbitovech.

Kdybychom opustili téma hřbitovů, jsou ještě v Těšíně místa, kde krystalizuje paměť židů, nebo o židech?

Existuje památeční tabule v místech, kde stávala těšínská synagoga, ale jinak ne. Těšínští židé byli totiž neodmyslitelně spjati s tím dominantním německým živlem. Tam, kde se psala historie

Němců, se psala i historie těšínských židů. Pro mě tedy nejdůležitějším místem paměti těšínských židů zůstávají starý a nový židovský hřbitov.

A jaká místa paměti jsou tedy spjata s těšínskými Němci?

V Těšíně se nachází jediná ulice, která je dodnes pojmenovaná po Němci. Kdysi tvořilo německy mluvící obyvatelstvo 2/3 všech osob žijících ve městě. Dnes je po těšínském Němci pojmenovaná jediná ulice, konkrétně jde o Kargerovu ulici v části Banotówka. Shodou okolnosti byl Viktor Karger také jedním z ředitelů Muzea. On byl sice Němec, ale vůbec se nezajímal o politiku.

Na komunálním hřbitově najdeme hrobku jednoho z nejslavnějších těšínských starostů, Johanna Demela, který město vedl od 60. let 19. století zhruba do roku 1892. Demel byl jedním z prvních, kteří byli vůbec na komunálním hřbitově pohřbeni. Samozřejmě i tam byl německý nápis a tak po válce zmizel. A po dlouhou dobu se myslelo, že je to prostě jenom takový symbolický sarkofág, jakási skulptura a že v něm není nikdo pohřben. V devadesátých letech se Mariusz Makowski, dlouholetý předseda Matice Těšínska (Macierz Ziemi Cieszyńskiej), jedné z nejstarších a nejvlivnějších vlasteneckých organizací ve Slezsku, zasadil o to, aby u jeho této hrobky přibyla tabule. Je tam sice polský nápis, který říká: „Johann Demel – starosta města Těšína“.

Dalším ikonickým místem je Studna tří bratří. Původně tam byla legenda ve třech jazycích, na každé ze tří stran studny v jiném. Uprostřed byl latinský text a boční strany byly popsány německy a polsky. Po válce byl německý text legendy odstraněn a na jeho místě přibyla plastika od známého místního umělce Josefa Raszky. Avšak v blízké budoucnosti bude Studna renovována a ozývají se hlasy, aby byl navrácen i původní německý text. To by byl krásný akt smíření. Zajímavé jsou i rozdíly mezi polským a německým zápisem. Polská legenda mluví o třech synech polského krále Leszka III., zatímco německý zápis hovoří o tom, že pocházel z dynastie Piastovců. Studna pochází z roku 1860.

A jaký byl teda vztah Němců k Piastovcům?

Němci totiž nepovažovali Piastovce za čistě polskou dynastii. T ěšínští Piastovci ani nemluvili polsky. Nejstarší generace nejspíš mluvila spíše česky, později mluvili německy. Hezky to dokládá to, co se dělo během druhé světové války. Socha Slezanky byla ihned roztavena. Zatímco socha Měška Těšínského se dostala do Muzea. I když to byl daleko masivnější kus bronzu, který by se dozajista hodil pro vojenské účely, tak i přesto stál Měško celou válku na nádvoří před Muzeem. Takže Němci opravdu Měška nepovažovali za Poláka, protože kdyby tomu tak bylo, tak by ho jednoduše roztavili.

Dalo by se tedy říct, že těšínští Piastovci by mohli být symbolickým místem paměti, které spojuje Poláky, Čechy i Němce?

Úplně bych s tím nesouhlasila, ale každý národ by si na tom něco našel. Na druhou stranu podívejte se, jaký úspěch slavila vlajka nově zrekonstruovaná vlajka Těšínského knížectví. I když iniciátoři byli rovněž pod palbou kritiky, že podněcují regionální separatismus. A byly to právě polské, silně národovecké kruhy, které viděly v protěžování symbolů Těšínského knížectví snahu o popření přináležitosti regionu k Polsku. To je pro mě absurdní. Ta vlajka je odvozena od praporu z roku 1605, který se nachází u nás v Muzeu.

Podobná je vlajka těšínského okresu (Powiat Cieszyński), ale ta zlatá orlice není uprostřed modrého pole, ale blíže levému okraji. Dalším znakem, který obě vlajky odlišuje, je písmeno C, které má orlice na vlajce okresu na prsou.

Ještě mě napadla jedna zajímavá věc. Víte, která těšínská ulice nejčastěji měnila svůj název? Českotěšínská hlavní třída. To je její 10 pojmenování. Nejdříve to byla Reichstrasse, potom Sachsenberg, Kaiser Wilhelmstrasse, byla to ulice Piłsudského, Revoluční a další. Hlavní je opravdu těšínská rekordmanka, protože taková Hluboká měla jenom 6 různých názvů.

No stejně jak se měnily názvy ulic, tak se měnily také pomníky. Když se podíváme například na pomník Františka Jozefa I., kde se dnes nachází socha Měška. Nejdříve to měl být pomník obětem první světové války. V Muzeu máme dokonce jeho náčrtek. A proč nebyl tento projekt realizován? Protože Český Těšín byl rychlejší. Odhalení bylo plánováno zhruba na rok 1931 a o rok dříve odhalili stejný pomník v Českém Těšíně. Z tohoto důvodu změnili koncept a vznikl tak pomník prvního těšínského knížete.

Říkala jste, že během války byla socha Měška přemístěna do Muzea. Kdo tam tedy stával během druhé světové války?

Během války tam měl vzniknout pomník Adolfa Hitlera. K jeho realizaci však nedošlo. Po válce byl v plánu pomník obětem druhé světové války a dokonce vznikla jeho maketa. V roce 1954 se na svůj podstavec vrátil Měšek. To bylo určitě spojeno se snahu komunistické vlády v Polsku zbavit veřejného prostoru německých stop a zdůraznit význam polského živlu ve městě.

Krásný pomník stával také u Slezské nemocnice. Dnes je tam socha zdravotní sestry, ale dříve tam byl pomník kněze Theodora Haaseho, který byl odhalen v roce 1912. Výstavbu toho pomníku zaplatil Slezský zemský sněm, protože Haase byl dlouholetým poslancem nejen Sněmu ale i rakouského parlamentu. Zasloužil se o vznik dnešní Slezské nemocnice, která vznikla na popud evangelíků. Haase byl kromě jiného také moravsko-slezským superintendentem Evangelické církve augšpurského a helvetského vyznání v Rakousku. Jeho busta stávala u nemocnice i poté, co Hinterstoisser odešel v roce 1930 do důchodu a na postu ředitele nemocnice jej vystřídal Jan Kubisz, syn autora slavné písně „Płyniesz Olzo“. Haaseho pomník tam vydržel až do roku 1938, kdy se do Těšína dostali lidé z jiných částí Polska a začali si stěžovat, že v polském městě stojí ještě pomník Němce. Poměrně dlouho na svém místě zůstal pomník Franze Schuberta či německého ředitele Slezské nemocnice a moravsko-slezského superintendenta Theodora Haaseho, jehož busta byla odstraněna až v roce 1938. Haaseho busta byla totiž posledním pomníkem Němce, který v Těšíně ještě zůstal. Schubertův pomník a socha Josefa II. již byly sundány, ale Haaseho se Těšíňané nedotkli. V tom roce 1938 nebyl zničen, ale ředitel Kubisz jeho pomník schoval, aby nebyl zničen. Protože například Schubert také zůstal ve veřejném prostoru poměrně dlouho, ale byl již pokrytý různými nápisy. Pak samozřejmě přišla druhá světová válka a Němci se začali ptát, kde ten pomník je. Takže ho opět vytáhli ze sklepa nemocničního pavilonu č. 3 a vrátili Haaseho na své místo. Po válce byl samozřejmě opět sundán, a když probíhalo výročí 100 let od založení nemocnice, tak měla být Haaseho busta opět vrácena zpět. Busta se totiž zachovala v Muzeu protestantismu, jelikož Haase byl moravsko-slezským superintendentem. Takže v souvislosti s tím výročím nemoocnice požádala o navrácení té obrovské busty, jejímž autorem nebyl nikdo jiný než Jan Raszka, a dnes je vystavena ve vstupní hale. Nevrátil se sice na své místo, protože se vedení nemocnice bály, že by někdo mohl tu robustní a těžkou bustu ukrást. Ale vrátil se.

Dalším z mých oblíbených míst je pomník obětem první světové války v Masarykových sadech v Českém Těšíně. Hned vedle Masarykova pomníku stojí tento pomník z roku 1930.

A proč Polákům v těch 30. letech vadilo, že v Českém Těšíně vznikl pomník obětem první světové války? Vždyť mohly stát klidně dva, jeden v Českém Těšíně a druhý v Cieszyně.

Protože je věnován všem Těšíňanům, kteří padli v boji během první světové války. V Českém Těšíně ještě tehdy žila německá většina a fungoval tam Spolek válečných veteránů a oni se zasloužili o to, že ten pomník vznikl. Rozhodli, že na tom pomníku budou jména všech Těšíňanů, kteří podlehli během první světové války. Když už měli vytvořený seznam, tak se samozřejmě ukázalo, že většina z nich byli Němci, část tvořili Poláci a jenom pár Čechů. Dokonce napsali oznámení do novin, že mají k dispozici seznam, ale jelikož ten seznam pocházel z rakouského vojenského štábu, tak tam byla řada jmen poněmčena. A proto se obrátili na širokou veřejnou s výzvou, aby Poláci a Češi přišli na radnici, kde mohou jménům ze seznamu vrátit polskou a českou formu. Když se chtěli například změnit Johann na Jan, protože čísi děda se jmenoval Jan, tak měli jednoduše možnost to změnit. Avšak Poláci z polské části byli pobouřeni, že německý spolek veteránů iniciuje výstavbu tohoto pomníku, takže tuto akci často bojkotovali. V roce 1930 došlo k slavnostnímu odhalení a odhaloval jej samozřejmě Josef Koždoň, dlouholetý českotěšínský starosta. Nicméně i Stanisław Michejda, starosta Cieszynu, se této slavnosti zúčastnil. Stěny toho pomníku pokrývají jména a příjmení padlých seřazena v abecedním pořadí. I během druhé světové války se pomník těšil úctou, střídala se u něj čestná stráž. Nacisté si obecně velmi cenili pomníků padlých v první světové válce. No skončení války si ale českotěšínské komunistické vedení najednou uvědomilo, že na tom pomníku figurují většinou jenom německá a polská jména a jen několik českých, a proto ty iniciály obrousili. Dlouhá léta byly ty kamenné tabule prázdné. Před několika lety jsme se spolu s Czesławem Krainou chopili iniciativy. On poslal na českotěšínskou radnici dopis, že by bylo velmi hezké gesto smíření, kdyby se na stoleté výročí od ukončení války ta jména padlých vrátila opět zpět na své místo. A opravdu se mu to podařilo. Já jsem pak asi tři dny z kronik ručně přepisovala ta jména a podařilo se nám sestavit ten seznam. Takže před asi 2-3 lety se opravdu jména padlých vrátila na pomník. Již nebyla vytesaná do kamene, ale byla vytištěna plexi a připevněna na pomník. To je tak krásný příběh, který je dojemnou ukázkou česko-polsko-německého smíření.

Historie těšínských pomníku je celkově velmi zajímavá. Již zmiňovaný Schubertův pomník, pomník německého hudebního skladatele, který snad nemohl nikoho popuzovat, tak ten stával na takové kruhovém ohrazeném náměstíčku. Dnes je to na Náměstí svobody (Plac Wolności). Pomník tam již nestojí, ale ten kruhový plácek se zábradlím ano. Dokonce, když tam pokládali novou dlažbu, tak tam ten kruh nechali, což je velmi vtipné, nevím, proč to takhle udělali. Schubertovu sochu máme dnes v Muzeu.

Dalším takovým pomníkem byla socha německého básníka Fridricha Schillera, která stávala v Masarykových sadech. Dokonce tam je dnes pamětní tabule, což by se Polsku nemohlo stát. Existují takové domněnky, že prý ten pomník stojí u někoho na zahrádce v Jablunkově. Někdo ho prý koupil v nějakém kamenictví nebo lomu a prý tam někde u Jablunkova stojí. V roce 1938 ho Poláci obložili dřevěnými prkny, ale zmizel až po druhé světové válce.

Ještě mám jednoho oblíbeného těšínského Němce. Těšínští Němci mě opravdu fascinují a historie města je s nimi tak neoddělitelně spjatá, že někdo musí oživovat paměť i o této skupině obyvatelstva. Dalším člověkem, kterého obdivuji je Eugen Fulda.

To je ten, jehož dům rovněž stojí v Masarykových sadech?

Ano. Dnes se tam nachází mateřská škola. A všiml jste si, že na tom domě je dodnes německý nápis? Na štítě pohledem od Třanovského ulice se dochoval čtyřveršový německý text. Je tam napsáno něco ve smyslu: „Kdo staví u ulic a náměstí, bude mít vždy nepřátele“. A to je velmi trefné. On jako architekt byl tak nesmírně populární a vzbuzoval takovou závist. Byl to opravdový génius. Víte, já jsme si dala za cíl, že se budu snažit dostat do širokého povědomí paměť o těšínských Němcích. Nedělám to v opozici vůči Polákům, i když to tak někdo může vnímat. Ale dělám to proto, že ti Němci jsou tak neodmyslitelně spjati s historií našeho města, že by byla škoda je úplně vymazat z naší paměti.

Eugen Fulda byl čelním představitelem Německé národní rady pro Těšínsko, což byl německý ekvivalent Národní rady Těšínského knížectví a Zemského národního výboru pro Slezsko. Fulda se do roku 1919 vůbec v politice neangažoval. Postavil si tady na Hluboké ulici u Náměstí sv. kříže dům, ve kterém měl bydlet. Když se v tom roce 1919 zorientoval, že nová československo-polská hranice bude nejspíš vést tokem řeky Olzy, tak se rozhodl ten dům prodat. Musel dostat nějaký tip, nebo měl prostě dar a ten dům prodal.

Fuldova villa, která stojí v Masarykových sadech je starší a byla postavena pro Eugenova otce. Já mám takové podezření, že sám Eugen Fulda ten dům navrhoval. On totiž v té době končil svá studia ve Vídni a ještě neměl oprávnění. Pod tím projektem je tak oficiálně podepsán jeden vídeňský architekt, u kterého však mladý Fulda působil jako praktikant.

Fulda měl štěstí, že zemřel v roce 1942. Protože se stal členem NSDAP a kdo ví, co by se s ním po válce dělo. Měl velmi okázalý pohřeb, ale je problém v tom, kde je dnes pohřben. Podle hřbitovních záznamů měl spočinout na komunálním hřbitově v Cieszyně, nicméně po válce jeho hrob úplně zmizel z povrchu zemského. Dokonce se ke mně dostalo, že měl byt v tichosti přenesen na českotěšínský hřbitov, kde by měl výt pohřben dodnes.

Fulda je příkladem těšínského německého patriota. On se narodil v Těšíně a celý svůj život strávil právě zde.

A kdybyste měla v Těšíně zvolit jedno místo, které je spojeno s pamětí těšínských Němců nebo o těšínských Němcích?

Pro mě jsou magickým místem Masarykovy sady. Kolem nich se odehrálo tolik historie a tolik příběhů. V Sadech můžeme narazit na místa paměti spojena se všemi národy. Masarykovy sady vznikli na popud Alberta Sasko-Těšínského, což byl vlastně syn polského krále Augusta III. Albert chtěl udělat něco pro město, protože po velkém požáru v roce 1789 bylo velmi poničené. On si vlastně vymyslel, že na levém břehu Olzy, tam kde v té době stávalo jen pár domů a zemědělských usedlostí, že tam postaví novou čvrť. Na levém břehu již existovaly čtvrti Kamenec a Brandýs, ale nejednalo se o město jako takové. Takže Albert si dal za cíl zurbanizovat tu levobřežní část. Na dnešní Hlavní nechal postavit asi 20 domů pro místní tkalce, aby trochu podpořil místní skomírající ekonomiku. A poblíž nechal, vybudoval rozlehlou alej, kde jeho osobní zahradník sadil stromy. Těm alejím dal název Saská kupa (Sachsenberg), stejně tak měl i ve Varšavě jeho otec svou Saskou kupu.

Sady jsou také spojení s návratem Jezuitů do Těšína, kteří odešli během reformace. No vracejí se právě do dnešních Masarykových sadů, kde vznikl kostel Nejsvětějšího srdce Ježíšova. Navíc je to snad jediný kostel v Těšíně, který má svou relikvii. Ještě k tomu jde o těšínského rodáka a sv. Melichara Grodzieckého.

V Masarykových sadech bydlel Eugen Fulda.

Tam, kde dnes stojí tělocvična základní školy, tak stávala komunální hlavní českotěšínská synagoga. Když byl rozdělen Těšín, tak na levém břehu působily jenom soukromé synagogy, ale nebyla tam obecní komunální synagoga. Ta synagoga byla postavena dost pozdě, někdy ve třicátých letech. Zároveň se nacházela hned naproti Fuldovy vily. Byla vypálena hned v září 1939 a paradoxní je, že se do dnešních dní nezachovala jediná fotografie této budovy. Takže i z toho důvodu ta paměť je taková plochá a prázdná, protože opravdu nebyla nalezena žádná fotografie a tudíž jen málo lidí ví, že tam stávala hlavní českotěšínská synagoga.

Masarykovy sady jsou strašně významným místem, protože se tam křižuje historie všech národů, které v Těšíně žily a žijí.

V Masarykovych sadech stojí také budovy bývalé Těšínské komory, které postavil Fritz Fulda, Eugenův otec. V budovách se nacházely byty zaměstnanců Těšínské komory. Později v jedné z nich sídlilo Gestapo a dnes tam je Finanční úřad. Mně se strašně líbí, jak se to zakořenilo v paměti obyvatel Těšína. Jednou jsem slyšela, jak jsou dva představitelé polské menšiny v Česku (zaolziacy) a mezi sebou si povídají: „kde parkuješ? U Gestapa.“

Paradoxně nejtěžší je v Sadech najít místa spojená s Poláky. Během obsazení části Těšínska v roce 1938 se Masarykovy sady přejmenovaly na Moścického sady. Na pomníku obětí první světové války najdeme celou řadu padlých Poláků. V kostele Nejsvětějšího srdce Ježíšova se dodnes koná velká část bohoslužeb v polštině. Dokonce, když se vrátili Jezuité do Těšína, tak patřili do krakovské provincie Jezuitského řádu a po rozdělení nastal problém.

Nicméně pomník obětem první světové války přirozeně spojuje všechny Těšíňany. Němce, Poláky i Čechy. Každý národ samozřejmě vnímal první světovou válku jinak. Poláci ji vnímali jako možnost získat nezávislost. Vnímali válku jako prostředek ke zboření starého světa, na jehož troskách bude vybudováno nezávislé Polsko. A v tom měli pravdu.

Avšak nikdo z nich asi nepočítal, že válka skončí rozdělením města a celého Těšínska.

Hlavním cílem Poláků byla nezávislost Polska. To, že to dopadlo rozdělením, musel být pro všechny strašný šok. Zároveň je třeba říct, že kdyby se uskutečnil plebiscit, tak by dnes celý Těšín patřil České republice. Všichni těšínští Němci by totiž hlasovali za připojení k Československu.

Stejně by asi hlasovali i Šlonzáci, že ano?

Přesně tak. Máme v Muzeu krásnou fotku, jak přišli třinečtí hutníci, Poláci, do Těšína udělat pořádek se Šlonzáky. Oni tehdy 21. března 1920 udělali v Těšíně strašnou melu. Začalo to tím, že v reakci na nesouhlas s výměnou měny se těšínští Němci rozhodli stávkovat, zavřeli všechny obchody a dokonce přestala pracovat těšínská elektrárna. No a ti hutníci přišli s nimi do Těšína udělat pořádek. No a taky úplně zdemolovali Slezský dům. My máme v naší expozici takovou krásnou dobovou fotografii, jak francouzští vojáci, kteří tady dohlíželi na pořádek, stojí uprostřed

ulice a vůbec si nevědí rady. Celá ulice byla pokrytá papírem. Nejspíš to byly dokumenty, které naštvaní hutníci vyházeli ze Slezského domu.

Takže to rozdělení byl pro všechny strašný šok. Osobně si myslím, že kdyby se v těch dvacátých letech mohli Poláci rozhodnout, jestli si zvolí rozdělení, nebo šlonzáckou verzi, tedy autonomní stát v hranicích Těšínského knížectví, tak by se značná část přiklonila k té druhé možnosti. To je ale moje čistě subjektivní hypotéza. Těšínští Němci vedení Fuldou spolu se Šlonzáky kategoricky odmítali rozdělení Těšínska. Navrhovali vytvoření Republiky východního Slezska, která by byla pod ochranou Společnosti národů. Poláci byli však kategoricky proti. Vlastně dodnes někteří představitelé polských institucí v Těšíně toto odmítají, protože to chápou jako popření polskosti regionu. Raději mají jenom polovinu Těšínska, ale v Polsku. Takže ty Poláky, kteří pracovali na znovuzískání nezávislosti Polska nezajímalo Těšínsko jako celek, ale polský živel v tomto regionu. To je škoda, protože podle mě by nezávislost Těšínska byla lepší variantou. To rozdělení vnímám jako největší tragédii v dějinách našeho regionu.

Dokonce znám pár vtipů z těch dob, kdy se rozhodovalo o osudu Těšínska. Jednou vzali Češi spojenecké komisaře na hřbitov a ukázali jim zdejší náhrobky. A ti komisaři se ptají: „vždyť tady leží samí Poláci“. A ti Češi na to: „no vidíte, oni už jsou všichni tady.“

Druhá anekdota se opravdu stala. V meziválečném období podal tehdejší starosta Josef Koždoň spolu s Eugenem Fuldou Městské radě návrh na vypuštění z názvu Český Těšín toho přídavného jména český a aby se místo toho město jmenovalo Slezský Těšín. A teď budu citovat, proč podávali tento návrh na změnu: „protože název města sugeruje, že tady bydlí Češi.“ Oni byli prostě tak strašně ofrklí. Samozřejmě ten návrh neprošel.

Před rozdělením v Těšíně žilo jen velmi málo Čechů. Fakt je ten, že Češi tvořili nejmenší část obyvatel Těšína. Pokud se podíváme na staré fotografie na vývěsní štíty obchodů, tak valná většina byla německo-polsky, často pouze německy. Ale české štíty byly opravdu vzácné. I na veřejných institucích byly německo-polské názvy. Jediná instituce, kde figurovala i čeština, byl soud. Soud měl daleko větší dosah, takže v jeho jurisdikci se nacházely i ty oblasti, kde žily větší skupiny Čechů.

Ale v meziválečném období tvořili Češi podle sčítání lidu již v Českém Těšíně většinu.

Ty statistiky byly samozřejmě záměrně upravovány a falšovány.

Tyto informace bych nejspíš v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně asi nedostal.

Přesně tak. Záleží, kde a koho se ptáte. V Těšínské knihovně by vám zase řekli, že tady žili jenom Poláci. Jsou to takové žabomyší války.

Na druhou stranu Tomáš Rusek ze Slezské univerzity v Opavě a v Polsku zase Daniel Korbel, to jsou dvě osoby, které k této problematice přistupují úplně bez emocí. Daniel Korbel napsal velmi mnoho prací o polsko-československé válce. Například dokázal, že ve Stonavě československí legionáři nezavraždili 20, ale „pouze“ 6 polských vojáků. Ale na druhou stranu to má podpořené důkazy. Řekla bych, že trochu demytologizoval některé aspekty sedmidenní války. A proto je taky některými kruhy nazýván čechofil, protože si dovolil tvrdit, že Češi zavraždili jenom šest a ne dvacet polských zajatců.

S Tomášem Ruskem z Opavy jsme v rámci jednoho projektu vydali společně knihu „Pole and Czech in Silesia“, což je deník, který si psal tajemník první spojenecké komise, která na Těšínsko přišla rozhodovat o vyřešení toho československo-polského sporu. Ta první komise se skládala z Britů, Američanů a Italů. Byli vysláni do Těšína, aby na Versailleské konferenci podali zprávu o poměrech ve městě. Ten pán se jmenoval James Alexander Roy. Moje oblíbená věta, která v tom jeho deníku zazněla: „ My jsme přijeli do této země, abychom rozhodovali o sporu mezi Československem a Polskem a my tady vidíme jenom německé restaurace, německé hospody, německé divadlo, německé kostely, německé kino, německé tramvaje. Všechno tady je německé. Česky tady je jenom nápis nad bankou.“ Oni totiž bydleli v Hotelu pod jelenem a naproti byla filiálka České union banky v Těšíně. Ještě se mi líbí jeden příběh z té knihy. Jeho adjutant psal nějaký dopis domů a napsal tam Teschen, Poland. A J. A. Roy se ho ptá: „odkud víš, že jsme v Polsku?“ To byl rok 1919. A ten adjutant namítá, že přeci tady žijí hlavně Poláci. Oni totiž jezdili po širokém okolí, po vesnicích, kde opravdu většinu tvořilo polsky mluvící obyvatelstvo. A Roy mu z okna ukazuje tlustého muže v obleku: „vidíš toho muže? To je určitě Němec. Stejně tak dobře bys mohl napsat, že jsme zrovna v Německu.“ „Nikdo neví, kde je Těšín, ani já, ani ty, nikdo to neví,“ to je krásný citát z té knihy. Roy byl prostě už tak zmatený celou tou situací ve městě, že prostě nevěděl, co si má o Těšínu myslet. A to se mi na Těšínu strašně líbí. Nemusíme urputně tvrdit, že to bylo polské město, nebo české město, nebo dokonce německé město. Ne. Je to jednoduše tak úchvatný spletenec, což přidává Těšínu na jeho atraktivitě.

Přepis rozhovoru s Bogdanem Kasperkem, ředitelem SRiWR „Olza“

Rozhovor proběhl dne 23. 6. 2022 v budově SRiWR „Olza“ v Cieszyně. Rozhovor proběhl v polském jazyce a následně byl přepsán do češtiny.

Po krátkém představení cílů práce, nastínění průběhu rozhovoru a získání informovaného souhlasu následuje přepis samotného rozhovoru:

Pane Kasperku, na základě toho, co jsem vám říkal o konceptu francouzského historika Pierra Nory, jaká jsou podle vás místa paměti v Českém Těšíně a Cieszyně?

Těch míst je zajisté několik. Jako první mě napadá Zámecký vrch (Wzgórze Zamkowe). Jedná se o místo, které je de facto kolébkou Těšínského knížectví. Sídlila zde těšínská knížata a dodnes se jedná o určitou turistickou vizitku města a celého Těšínského Slezska. Stejně tak na Zámeckém vrchu najdeme jedny z nejvíce ikonických staveb Těšína, konkrétně Piastovskou věž a Rotundu sv. Mikuláše.

Považujete Zámecký vrch za místo paměti, které je spjato spíše s Poláky? Nebo zde krystalizuje i česká paměť?

Dá se říct, že Wzgórze Zamkowe více rezonuje v polské paměti. I když z vlastní zkušenosti mohu říct, že i řada Čechů považuje zejména Piastovskou věž za určitý symbol. Piastovská věž je totiž často využívána v rámci různých log a znaků. Když se např. podíváte na znak našeho Euroregionu, tak i na něm najdete vyobrazení této ikonické stavby. Většina těch organizací má právě celoregionální charakter a všiml jsem si, že tato stavba nebudí žádné kontroverze a vášně, spíš naopak.

Sám jste zmiňoval těšínské Piastovce. Myslíte si, že by ti mohli být považováni jako místo paměti?

Těšínští Piastovci patří mezi ty slezské představitele této dynastie, kteří jako jedni z prvních vzdali hold českému králi. Neřekl bych, že v té době bylo důležité, jakým jazykem, kdo mluvil. O nějakých národech a nacionalismu nemohla být řeč. Každopádně někdy bývají Piastovci určitými kruhy využíváni právě pro tyto národotvorné účely. Je třeba si ale uvědomit, že těšínští Piastovci relativně rychle podlehli nejdříve počeštění a následně německým vlivům. Zároveň je třeba zdůraznit, že Piastovci jako takoví, byli polským rodem, nicméně jejich těšínská větev měla určitě daleko blíže k Českému království a později k Habsburskému mocnářství než k Polsku.

Když se podíváte na jména posledních těšínských Piastovců, tak rozhodně nezní polsky. Alžběta Lukrécie, nebo Bedřich Vilém, to určitě nejsou polsky znějící jména. Na druhou stranu bych znovu rád podotkl, že v té době ještě rozhodně nemůžeme mluvit o národních státech a obcovací řeč vládce nehrála tak důležitou roli. Podívejte se na některé polské vládce. Polští králové pocházeli z různých evropských rodů. V Polsku tak vládl představitel dynastie z Valois, Anjou, nebo saští Wettinové.

Historie určitě není jednoznačná a už vůbec ne tady u nás na Těšínsku. Nic není ani bílé, ani černé. Vždy se dá najít argumenty zapadající a podporující určitý výklad dějin. To považuji za velmi

kontraproduktivní a dokonce škodlivé. Je politování hodné, že některé veřejné instituce se vydávají touto cestou. Mluvím teď zejména o Muzeu Těšínska, zejména pak o jeho řediteli Zbyšku Ondřekovi. I v Muzeu Těšínska samozřejmě pracuje řada velice kompetentních lidí. S politováním musím říct, že svou činností se toto muzeum zaměřuje na dokazování, že Těšínské Slezsko je a bylo české. To je cítit z každé výpovědi pana ředitele. Tento přístup by se dal chápat před sto lety. Rozhodně však nepřispívá k budování česko-polské spolupráce. Tato instituce se zaprvé snaží dokázat něco, co se prokázat nedá, a navíc se tím degraduje, protože muzeum by mělo být institucí nestrannou.

Bohužel musím konstatovat, že Muzeum Těšínska vykonává politiku paměti české vlády, která je na Těšínsku bezesporu realizována. Oproti tomu polská vláda politiku paměti na Těšínsku nerealizuje. To je smutná pravda. Kdyby totiž polská vláda realizovala na Těšínsku politiku paměti, tak by se zesnulý prezident Lech Kaczyński nesmyslně a neopodstatněně neomlouval Čechům za obsazení části Těšínska v roce 1938.

A napadá vám nějaké místo paměti, které by naopak mohlo Čechy a Poláky spojovat?

Ještě než se dostanu ke společným místům paměti, tak bych se rád zmínil ještě o pomníku Slezanky. To je pomník, který vznikl relativně nedávno, ale vyvolal řadu kontroverzí. Podle mě trochu zbytečně. Myslím si, že někteří Slezance přikládali úplně jiný význam, než iniciátoři jejího znovupostavení zamýšleli. Osobně si vzpomínám, jak pan Laštůvka, bývalý ředitel české části Euroregionu, který sem do Těšína vodil starosty z Jablunkova, Třince a okolí a ukazoval jim, jak se ti Poláci snaží dráždit Čechy. Ať se podívají na ten pomník, který vyhrožuje Čechům šavlí, která míří na českou stranu hranice. Zcela uměle byl ubohé Slezance dán význam, který kdysi měl v českém prostředí také nechvalně známy památník bitvy u Skočova. Tento památník měl fakticky protičeský podtext, jelikož na polské straně panovalo přesvědčení, že československo-polskou válku vyprovokovala jednoznačně československá strana. A právě tento podtón byl právě přenesen na pomník Slezanky. V případě toho pomníku došlo podle mě k nedorozumění a nepochopení intencí iniciátorů jejího opětovného vztyčení. Ten pomník vznikl jako památka na polské legionáře, kteří bojovali během první světové války a ten, který v tom viděl nějaký protičeský kontext, musel mít velmi bujnou fantazii.

Pomník Slezanky vznikl jako hold polským legionářům. Když Němci vkročili v roce 1939 do Těšína, byl rozebrán. Je pravda, že na jeho obnově se podílely určité polské vlastenecké kruhy, ale nepřidával bych tomuto pomníku nějaký jiný, proti Čechům namířený význam, jenom proto, že se na výstavbě podílela určitá skupina lidí.

Jednou z věcí, která dráždí Čechy na pomníku Slezanky, jsou určitě plakety s názvy míst, kde se bojovalo během československo-polské války o Těšínsko.

To je pravda a na původním meziválečném pomníku nejspíš nebyly. Ale paradoxně polští legionáři tam primárně ani neválčili. Zároveň však musíme pamatovat na okolnosti, ve kterých ten pomník vznikal. Byly to doby, kdy Československá obec legionářská začala provádět na Těšínsku pochybné aktivity, jako byly jaké si poutě k Šnejdárkově pomníku ve Slezských Beskydech a podobně.

Já si myslím, že mám trochu jiný pohled na věc, protože nepocházím z Těšína. Pocházím z Horního Slezska, sice žiju v Těšíně již od roku 1999, ale myslím si, že mi to umožňuje udržet si určitý

nadhled. Zároveň vzhledem k tomu, jaká je náplň mé práce, tak absolutně nechápu aktivity a slova některých lidí, které vedou k oživování starých ran a sporů.

Byl jsem v šoku, jak se tyto staré rány, spory a předsudky dostávaly na povrch během nedávné celosvětové pandemie Covid-19. Některé novinové články pojednávající o polských pendlerech, kteří do Česka zavlékají covid aj. Nebo protipolská vyjádření některých místních komunálních politiků, kteří čerpají nemalé prostředky z polsko-české spolupráce. V takových situacích si člověk uvědomí, jak nebezpečná při vytváření předsudků a nenávisti je manipulace s fakty a historickými událostmi, které provádí třeba Muzeum Těšínska, nebo některé národovecké instituce v Polsku či osoby sympatizující s činností československých legionářů. Tyto aktivity velmi poškozují společné česko-polské vztahy. Pak stačí nějaký problematický okamžik, jako tomu bylo v případě pandemie, a najednou se člověk nestačí divit, co vše si Češi o Polácích myslí. Nejhorší je, že se jedná o poměrně jednostrannou záležitost. Takové nenávistné komentáře ze strany Poláků bych napočítal na prstech jedné ruky.

Když se podíváte na tu situaci kolem těch plakátů-vzkazů, které si Češi a Poláci psali přes hraniční řeku Olzu. Tak v jednom momentě se tam objevila paní starostka Hřebáčková, ale jinak jsem si tam všiml jediného Čecha – Petra Kantora, což je velký polonofil. Jinak se tam zapojovali hlavně čeští Poláci. Dnes se celá situace využívá jako dobrá reklama a PR.

Kdybych se měl vrátit zpátky k vaší původní otázce. Souhlasím s tím, že v tak složité oblasti jako je Těšínsko, by místa paměti měla spíše spojovat, než rozdělovat. Jedním z takových míst je bezesporu Sportovní lávka. Obecně všechny hraniční mosty přes Olzu spojují, ale Sportovní lávka je podle mě výjimečná. Jednak vznikla v době, kdy obě města byla už natrvalo rozdělena a snad nikdo nemá v úmyslu včleňovat jednu nebo druhou část do Polska nebo do ČR. Sportovní lávka je podle mě místem paměti s jednoznačně pozitivními konotacemi, pojí se se vzájemným smířením, pochopením a propojováním. Ostatně celý koncept projektu „Zahrada dvou břehů“, který má směřovat obě rozdělená města zpátky k sobě, je pro mě významným místem, kde se tvoří nová, pozitivní paměť.

Myslíte si, že to vše bylo možné jenom díky členství ČR a Polska v EU? Že se EU do určité míry podílí na vytváření míst paměti v Českém Těšíně a Cieszyně?

Členství obou států v EU a zejména zapojení Česka a Polska do Schengenského prostoru, to jsou okolnosti, které dozajista měly obrovský vliv. Zrušení hraničních kontrol určitě odstranilo určitou psychologickou bariéru některých lidí. Přeci jenom někteří si raději cestu na druhou stranu hranice rozmysleli, než aby se museli prokazovat pasy a jinými dokumenty. Unie jako taková se pak do značné míry podílela na financování projektů tohoto typu.

Nicméně bych roli EU nepřeceňoval. Bez aktivity a inciativy místních lidí, organizací a vedení obou měst by žádný z těchto projektů nevznikl. První Svátek tří bratří, první ročník divadelního či filmového festivalu, to vše se uskutečnilo řadu let před vstoupením ČR a Polska do EU v roce 2004.

Dalším takovým místem paměti by byla Evropská lávka, kterou navrhl francouzský architekt Francois Roche. Ten návrh vznikl také ještě před vstupem do EU. Samozřejmě vznikla na vlně entuziazmu a snahy stát se členy EU. Takže to jednoznačně ukazuje, že ta iniciativa se pramenila zejména z nadšení a práce místních. Musím také říci, že ta chuť spolupracovat byla také vždy daleko intenzivnější z polské strany. To nejspíš pramení z toho, že Češi se přece jenom musí na

vztahu k Polákům ještě zapracovat. Paradoxně tomu do značné míry pomohl covid. V Polsku totiž neplatila tak přísná protiepidemiologická opatření a tak se Češi naučili jezdit na lyže, za zábavou, relaxem do Polska. A naše data zatím ukazují, že jim to zůstalo. Ukazuje se, že k rozvoji spolupráce nedochází jenom díky iniciativě samospráv a politiků, ale také díky zájmu obyčejných lidí.

Myslíte si, že pozitivní přístup českotěšínské radnice k česko-polské spolupráci může pramenit z toho, že celá řada starostů a představitelů vedení města mají polský původ?

Jsou takoví starostové, ne jenom v Českém Těšíně, ale na celém Těšínsku, kteří mají polský původ a pro česko-polskou spolupráci nadělali více škod než užitku. Problémem je například, když se např. z česko-polských projektů čerpají dotace a není kladen důraz na úplnou dvojjazyčnost.

I když na druhou stranu chápu argumentaci některých Čechů, kteří někdy až agresivní výroky některých představitelů polské menšiny nemůžou pochopit. Například požadavky dvojjazyčných nápisů na České poště, která je soukromou společností. Proto říkám, že někteří dělají více zlého než dobrého. Vždy jsou nejvíce slyšet ti, kteří nemají, co říci.

A jak jste vnímal vztyčení pomníku 100 let od vytyčení československých hranic, který před několika lety stanul před budovou Muzea Těšínska?

Bezesporu negativně. Od té doby jsem se zařekl, že s panem Ondřekou, ředitelem Muzea, již nechci mít nic společného. Nestavíte památníky tohoto typu, když o sobě tvrdíte, že jste přítelem Polska a Poláků, že jste tam pobýval během svých studií a že máte rodinné vazby na Poláky. V době, kdy se hranice během covidu stala opět nedílnou součástí našich životů, se nestaví pomníky tohoto typu. Navíc na Hlavní ulici, která vede rovnou k hranicím.

Já jsem obecně člověkem kompromisu a dávám si veliký pozor na to, co během svých veřejných vystoupení vypustím z úst. Situace kolem tohoto pomníku byla ale výjimkou, a když se mě novináři ptali na můj názor, tak jsem jednoznačně tuto iniciativu odsoudil. Navíc fakt, že do této aféry pan ředitel zatáhl i starostku Cieszynu, paní Staszkiewicz, je politováníhodný. Paní starostka tvrdí, že neví, co odhalovala. Každopádně, kdybych byl starostou sice malého města, ale s velmi bohatou a často pohnutou historií, jediného rozděleného města v česko-polském pohraničí, tak bych si dával obrovský pozor na to, jakých oficiálních odhalení se zúčastním. Navíc pokud by šlo o iniciativu ředitele Muzea Těšínska Ondřeky.

I na polské straně hranice, konkrétně na Mostě Přátelství rovněž stojí replika meziválečného hraničního sloupu.

To je pravda. Dokonce iniciátor celé akce, zástupce ředitele Odboru kultury, pan Łukasz Konarzewski, se mnou konzultoval výběr míst, kde tyto pomníky, který je více, stojí. To je ale záležitost stará tak 6-8 let. Úplně stejné sloupy stojí na hranici katastru města např. směrem na Bażanowice nebo Pogwizdów. Tyto sloupy jsou v městských barvách a vévodí jim těšínský znak. Takže tuto iniciativu, bych v žádném případě neinterpretoval, jako pokus o vyvolání nevole z české strany. Ostatně vztyčení těchto sloupů žádné vášně nevzbudilo. To stejné však nelze tvrdil o iniciativě pana Ondřeky.

Nicméně taky se jedná o sloup připomínající vytyčení hranic.

V tomto případě jde o dvě úplně rozdílné věci. Zaprvé těch sloupů z iniciativy pana Konarzewského vzniklo několik. Sám vím ještě minimálně o třech dalších. Zadruhé vznikly bez jakékoliv specifické

příčiny, nebyly vystavěny v souvislosti s nějakým konkrétn ím výročím. Sloup pana Ondřeky je pouze jeden, vznikl v souvislosti se stým výročím rozdělení Těšínska a vytyčení československo-polských hranic. Takže tento pomník má úplně jiný význam.

Moc dobře vím, kdo stojí za oběma těmito iniciativami, jaké byly pohnutky inicátorů a co tím chtěli povědět. Rozhodně nelze těmto sloupům připisovat stejný význam. Je to podobná situace, jako v případě té nešťastné Slezanky. Na druhou stranu nestranný pozorovatel, který nemá tyto zákulisní informace, může dojít k závěru, že oba sloupy vznikly ze stejných pohnutek.

Mluvíme o hraničních sloupech, předtím jste hovořil o Sportovní lávce přes Olzu. Považoval byste i samotnou řeku jako místo paměti?

Popravdě, když jste mi vylíčil cíle a zaměření vaší práce, tak jednou z prvních věcí, která mě napadla, tak byla právě Olza. V kontextu těšínských hraničních nelze vynechat Olzu. Olza má pro mě zvláštní význam a bezesporu je nositelem paměti občanů obou měst. První věc, se kterou tuto řeku spojuju, je fenomén hranice. Hranice v Těšíně má podle mě pozitivní i negativní charakter. Jako zcela negativní jsem ji vnímal například v době první vlny pandemie covid-19, kdy řeka opravdu obě města rozdělovala. Z historického hlediska obecně se Olza stala symbolem rozdělení Těšínska, což je právě nejvíce markantní v samotném srdci regionu, tedy v Těšíně, kde dělí historická centra obou měst. V Těšíně řeka Olza opravdu tvoří hranici na úseku zhruba 5 km.

Počátky vnímání řeky, jako fenoménu, který nás spíše spojuje, bych datoval na druhou polovinu devadesátých let. Velkou měrou se o to zasloužil vznik Euroregionu Těšínské Slezsko, jehož činnost spočívá v navazování česko-polské spolupráce. Plodem této spolupráce je řada přeshraničních projektů. Jedním z těch nejvýznamnějších a nejúspěšnějších projektů, nejen v regionálním měřítku, ale v rámci celé polsko-české hranice, byl bezesporu projekt „Zahrada dvou břehů“. Inspirací nám byla podobná iniciativa s francouzsko-německého pohraničí, konkrétně na březích Rýnu mezi francouzským Štrasburkem a německým Kehlem. Řekl bych, že díky této spolupráci se mění konotace Olzy, jako řeky spojené s hranicí, rozdělením a hraničními kontrolami. Dnes je naopak symbolem sjednocování, propojování a představuje potenciál. Když se podíváme na postavení obou měst v rámci svých států, tak oba Těšíny jsou naprostou periferií nejen v celostátním měřítku, ale dokonce i na úrovni krajů a vojvodství, ve kterých se nacházejí. Vzhledem k této dvojí perifernosti Těšínů, představuje možnost vzájemné spolupráce obrovskou šanci se dále rozvíjet.

Je škoda, že tato spolupráce je často jenom deklarována a nepojí se s nějakými konkrétními kroky. Dobrým příkladem je nezrealizovaná snaha vytvořit mezi městy autobusové spojení a s vlakem, který mezi oběma městy jezdí je iniciativou Českých drah a městské samosprávy s tím nemají nic společného. Jako šťastné rozhodnutí se ukázalo přenést odpovědnost za vytváření strategického plánu spolupráce měst Český Těšín a Cieszyn právě na Euroregion. Díky tomu, že v rámci udržitelnosti projektů musí města udržovat společné pracovní týmy, tak ta spolupráce funguje alespoň takto.

A jak se stavíte k myšlence obnovení těšínské tramvaje?

V rámci jednoho z projektů jsme vytvořili studii proveditelnosti této iniciativy. I bez této studie je jasné, že obnovení tramvaje, tak jak jezdila před sto lety je ekonomicky úplně nesmyslné, zároveň sklon ulice Głęboka by nejspíš ani nedovoloval tuto linku provozovat. Myslím, že hlavním

důvodem pro ukončení provozu této linky byly i před sty lety hlavně ekonomické důvody, jelikož byla linka jednoduše moc krátká.

Na druhou stranu má těšínská tramvaj potenciál stát se po Zahradě dvou břehů druhou společnou atrakcí obou měst. Takto začíná být tramvaj prezentována již dnes. Umím si představit nějakou repliku tramvaje na čtyřech kolech, která by spojovala oba břehy Olzy. Vnímám tedy tramvaj jednoznačně pozitivně, ale pouze jako turistickou atrakci mající potenciál spojovat a hojit staré rány.

Mají pro vás význam i ještě nějaká další místa paměti spojení s historií obou měst?

Zvláštní význam mají pro mě hraniční přechody. Fascinující na hraničních přechodech je, jak se jejich význam měnil v čase. Kdysi byly spojovány s rozdělením, ostnatým drátem, celníky. Jednoznačně s negativními a nepříjemnými emocemi. Dnes představují bránu do jiného světa, kde mě čeká něco nového.

Pamatuji si, že jsem kdysi dávno narazil na jeden článek, který vyšel v Alsasku, s názvem: „Obrodí se Evropa v přeshraničních regionech?“. Takže i v té staré, řekněme vyspělejší Evropě, řeší úplně ty stejné problémy, jako máme my u nás. My k této spolupráci s představiteli regionů ze Západní Evropy přistupujeme bez jakýchkoliv komplexů. Oni si také stěžují na to, že v Paříži a Berlíně si hrají na to, že jsou strašně evropští. Ale to spíš my v těch příhraničních oblastech víme o čem spolupráce v rámci EU opravdu je. Pro nás v Těšíně je tato spolupráce, benefity, které členství v EU přináší, každodenním chlebem. Kde v Praze nebo Varšavě narazíte na evropskost? Když do Prahy přijede skupinka dánských teenagerů? Nebo když na letišti Okęcie ve Varšavě přistane letadlo z Frankfurtu? Já ji tam úplně nevidím. Já tu evropskost vidím tady. Když slyším češtinu v polských restauracích, když jdu na večerní procházku, překročím u toho hranice a ani si toho nevšimnu. Pamatuji si, že jednou jsme u nás organizovali Krajowe Obchody Światowego Dnia Turystyki, což je asi největší turistická akce v Polsku. A když za námi přijela delegace z Polské turistické organizace a z Ministerstva turistiky, tak jsme přešli po schodech dolů, přes Most svobody a pak po nábřeží v Českém Těšíně. Naším cílem byla schůzka v Divadle A. Mickiewicze opět na polské straně. A jeden z té delegace mě najednou prosí, kdy už se vydáme na tu českou stranu, kterou jsem jim chtěl ukázat, protože by rádi stihli tu schůzku v divadle. A já na to: „ale my už asi pět minut jsme v České republice!“. Ani si nevšimli, že jsme překročili hranice. To je pro mě evropskost.

Takže hraniční přechody mají pro mě stoprocentně pozitivní význam s jedinou výjimkou, což je epizoda s pandemie covid-19. Covid byl ukázkou a připomínkou, toho že hranice může být kdykoliv hermeticky znovu uzavřená a že se lidé nemusí třeba ani dostat do práce. Zároveň však epizoda s pandemií znamenala obrovský nárůst přeshraničního pohybu v současnosti. I před pandemií byla čeština v Cieszyně slyšet poměrně často. Nicméně podle našich statistických údajů z informačních center, která provozujeme, jsme v Cieszyně zaznamenali obrovský nárůst návštěvníků z České republiky. Bylo to spojeno s ne tak přísnými protiepidemiologickými nařízeními v Polsku. Začalo to lyžařskými středisky, pokračovalo ještě větším náporem na polské supermarkety. Takto se konotace spojené s covidem, tedy s betonovými zátarasy a vojáky se samopaly na hranicích, začaly proměňovat a začal jsem v celé dosud přímo tragické situaci spatřovat i nějaká pozitiva.

Ke covidu se váže ještě jeden příběh. Přesně si pamatuju, kdy se v Těšíně uzavíraly hranice. Bylo to v polovině března a na jedné straně se hranice uzavřela s pátku na sobou a na druhé straně v noci ze

soboty na neděli. Velmi mě tehdy šokoval přístup paní starostky Hřebáčkové, protože záhy se na popud radnice u hraničních mostů objevily cedule s nápisem, který de facto říkal, občané Českého Těšína když nemusíte, tak nechoďte na druhou stanu hranice, protože tam už je covid. Byla to zcela absurdní situace a ty cedule tam vydržely asi 3 měsíce. V podobném duchu se držela i další a velice podobná iniciativa paní starostky, která v té době kontaktovala několik dalších starostů na Jablunkovsku, aby podepsali společnou výzvu, které by v podobném duchu nabádala občany, aby nejezdili na druhou stranu hranice, protože tam je covid. Je paradoxní, když na jednu stranu děláte takové věci a přitom se chlubíte výdobytky česko-polské spolupráce. Takové věci se prostě nedělají a mě i celé řady polských partnerů, se tato iniciativa velice dotkla. Velmi mě potěšila reakce starostů Jablunkovska, kteří všichni do jednoho výzvu paní starostky odmítli. Starosta Jablunkova, pan Hamrozi, mi poté při nějaké příležitosti celou situaci líčil takto: „Když mi starostka Hřebačková zavolala, tak jsem si vzpomněl na jedno z posledních setkání s vámi. Tak jsem si říkal, jak bych to tomu panu Kasperkovi mohl udělat.“ Víte takové výroky vás ženou dál a motivují vás k další práci.

Ještě jednou bych zdůraznil jedno myšlenku. To tady, v pohraničí, je ta opravdová Evropa.

Souhlasil byste s tezí p. Helgy Schulzové, která se zabývá problematikou rozdělených měst, a která tvrdí, že rozdělená města jsou laboratořemi evropské integrace?

Jednoznační ano. V rozdělených městech je to vidět nejlépe, nejlépe se to dá uchopit a popsat. Avšak dovolím si tvrdit, že se to týká všech obcí na celém pohraničí, které byly uměle rozděleny hranicí. V Českém Těšíně a Cieszyně samozřejmě daleko lépe uchopitelné, ale v čem se Těšíny liší od Hrčavy a Jaworzynky. Jaký je rozdíl mezi Těšíny a Puńcowem a Kojkovicemi, kde domy od sebe vzdálené jen několik metrů leží každý v jiném státě. Vezměte si Petrovice u Karviné a osadu Skrbeńsko. Hned u hraničního přechodu se nachází kostel, do kterého všichni spolu chodili, než se někdo rozhodl, že tamtudy povede hranice. Český Těšín a Cieszyn mají tu výhodu, že zde žije poměrně hodně lidí, existuje zde nějaká síť organizací, bouřlivou a poutavou společnou historii, takže se to dá krásně zaobalit to zajímavého příběhu, což jde krásně marketingově využít. Naprosto tedy souhlasím s myšlenkou, že rozdělená města, jsou laboratořemi evropské integrace. A nezdráhal bych se říci, že my obyvatelé Těšínska, lidé s Loteburgu na francouzsko-německém pomezí, lidé z Nové Goricy v slovinsko-italském pohraničí, jsme daleko evropštější, nežli Pařížané, Pražané nebo Varšavané. My totiž v praxi vidíme, že evropská integrace nabízí nesmírnou šanci skrze vzájemnou spolupráci k hojení starých ran a sbližování národů. Jedině tak se dá zabránit takovým katastrofám, jako je například současná situace na Ukrajině.

Souhlasil byste s myšlenkou, že by města Český Těšín a Cieszyn mohla být vnímána jako evropská místa paměti v celoevropském měřítku?

Ano, ale bral bych Těšínsko jako celek. Na druhou stranu Český Těšín a Cieszyn jsou určitým symbolem rozdělení celého Těšínského Slezska. Možná víte, že náš Euroregion je součástí sítě TEIN. To je síť různých organizací, univerzit a dalších subjektů, které se věnují výzkumu hranic, přeshraniční spolupráci či vzdělávání. V rámci našeho vlastního projektu „TEIN –platforma dialogu v pohraničí“ jsme se setkávali s našimi partnery s irsko-severoirského, slovinsko-rakouského, francouzsko-německého a španělsko-francouzského pohraničí a sbírali jsme informace o jejich historických zkušenostech a jak si s touto často problematickou historií vedou. V rámci tohoto projektu naší zahraniční partneři navštívili i Těšínsko. Během jejich pobytu za mnou přišla ředitelka jednoho výzkumného institutu, který se zabývá problematikou hranic. Tato paní mi položila otázku:

„Co vy se vlastně chcete od nás naučit? To přece my od vás se máme teprve co učit.“ To je samozřejmě obrovská motivace. Zároveň to dokazuje, že tady děláme dobré věci. Stejně tak to dokazuje tezi, že města Český Těšín a Cieszyn jsou evropským místem paměti. Reprezentují určitý symbol, i když ty vesnice u Českého Těšína a Cieszynu jsou vlastně ještě evropštější nežli tato dvě města. Popravdě nejhůře se na celém Těšínsku spolupracuje právě s Cieszynem. Je to spojeno s určitým pocitem nadřazenosti vyplývajícího z toho, že Cieszyn je krásné historické město, centrum Těšínského knížectví, město plné tradic. Já bydlím v Těšíně již 24 let, ale stejně mi je pořád vyčítáno, že pocházím z Jastrzębia-Zdrój.

Já vám moc děkuji za rozhovor a váš čas.

Přepis rozhovoru s Helenou Legowicz, předsedkyní Polského kulturně-osvětového svazu

Rozhovor proběhl dne 27. 10. 2022 v budově ZG PZKO v Českém Těšíně. Rozhovor proběhl v polském jazyce a byl následně přepsán do češtiny.

Po krátkém představení cílů práce, nastínění průběhu rozhovoru a získání informovaného souhlasu následuje přepis samotného rozhovoru:

Našla byste na území měst Český Těšín a Cieszyn nějaká místa paměti, která by pro vás měla nějaký speciální význam?

Bydlím v Těšíně od roku 1985 na polské straně města. Pracovně jsem však byla vždy spojena s Zaolším/ Zaolzím. Pro mě v těch 80. letech, až do roku 1989, oba Těšíny žily svým vlastním životem. Byla jsem toho svědkem při každodenním překračování hranice na své cestě do práce. Po sametové revoluci zde byly vyvíjený inciativy, aby se obě části obě kulturně propojily. Tyto aktivity se pak dále prohlubovaly po vstupu obou zemí do EU a zejména po zapojení do Schengenského prostoru.

Jak jsem již říkala, já jsem hranici překračovala každý den na cestě do a z práce. Po revoluci se moje cesta do zaměstnání zkrátila o 15 min, ale musím podotknout, že jako zahraniční pracovník jsem nemusela čekat ve frontách na hranicích.

Takže jste ani v dobách socialismu neměla problém hranice překračovat? Ani během válečného stavu?

V té době jsem ještě nebydlela na polské straně a překračování hranic mělo svá specifika. V době kdy byl vyhlášen válečný stav, jsme byli s manželem zrovna v Polsku, protože zrovna mi zemřel tchán. Naše dítě zůstalo ve Varšavě a já s chotěm v Lidzbarku Varmijském. Ráno na cestě do Olštýna jsme se dověděli o vyhlášení válečného stavu. Když jsme se pak vrátili do Těšína, tak já s dítětem jsme mohli překročit hranici, ale manžel jako polský občan musel zůstat na druhé straně. Poprvé jsme se znovu viděli až v březnu 1982, takže více než 3 měsíce jsme nebyli v kontaktu. Naštěstí byli příslušníci WOP natolik laskaví, že jsem jejich prostřednictvím mohla manželovi přes hranici poslat kufr se základními potřebami. V té době jsme totiž jako rodina bydleli na české straně hranice a manžel mohl přecházet pouze na propustku. Naše dítě mělo polský pas, takže pak mohlo hranici překračovat. Takže v pátek odpoledne jsem ho přiváděla ke hranici a manžel mi ho zase vracel v neděli večer. Pak se ukázalo, že bych teoreticky mohla svého manžela navštěvovat, ale v Těšíně mi řekli, že to neexistuje, že je válčený stav. Nicméně v Petrovicích mi řekli, že jestli mám pozvánku od manžela, tak samozřejmě do Polska můžu. Takže nakonec to vypadalo tak, že moji rodiče naše dítě posílali přes hranici v Těšíně a já jsem jela oklikou přes Petrovice a Zebrzydowice. Strávili jsme společně dva dny a já se zase vracela zpátky.

Vy jste v té době pracovala v Karviné, je to tak?

Ano, vždycky jsem pracovala na české straně hranice.

A pocházíte ze Zaolzí/Zaolší?

Ano, pocházím z Albrechtic. Každopádně abych se vrátila zpátky k tématu našeho rozhovoru. Postupně jsem tedy byla svědkem toho, jak se obě města sbližují zejména prostřednictvím kultury. Samozřejmě i to nebylo hned. Byl to docela bolestivý proces, než si obyvatelé Těšínů sžili s myšlenkou, že se jedná o jeden městský organismus. Obě města si totiž od roku 1920 vybudovala určité svébytné tradice, nicméně lidé si postupně začali uvědomovat, že pro všechny bude výhodné, když se některé věci budou dělat společně.

Pokud mluvíme o určitých symbolech, tak si vzpomínám ještě na jeden fenomén. Po povodních v roce 1970, kdy zemřeli hasiči při záchraně Mostu Svobody, který byl následně silně poškozen, byl znovu obnovena lávka na úrovni ulice Moskevská. Tato lávka byla využívána pro malý pohraniční ruch a lidé mohli hranici překračovat na propustky. Pamatuju si, že v té době jsme většinou všichni propustky měli a chodili jsme na druhou stranu za školu, aby nás náhodou nechytli. Zajímavé bylo, že když se během válečného stavu setkal Husák s Jaruzelským, tak během týdne tento most zlikvidovali. To je moje symbolická vzpomínka na válečný stav.

Jinak v Těšíně je pro mě celá řada významných míst paměti, ale často jsou spojená s mým osobním životem. Velký význam pro mě má například pomník na Kontešinci. Ten pomník stojí v místech bývalého zajateckého tábora Stalag a s titulu své nynější funkce tam dnes často bývám. Symbolické pro mě také je to, jak se okolí toho pomníku mění, na jedné i druhé straně Olzy/Olše.

Proč má tento pomník pro vás význam? Je to proto, že se tam také nachází plaketa na památku obětí Katyňského masakru?

Je to určitě nejvýznamnější pomník v levobřežní části Těšína. Kromě toho že se jedná o připomínku místa, kde stával Stalag, tak se tam podařilo sdružit památku obětí různých konfliktů. Je to částečně zásluha Polského konzulátu v Ostravě a organizací polské národnostní menšiny. Památní tabule dnes slouží nejen jako místo k uctění památky, ale také jako prostředek pro vzdělávání mladé generace. Předávání naší historie dál je velmi důležité.

Těch pomníků na území Zaolzí/Zaolší je opravdu mnoho. ZG PZKO vytváří od roku 2019 portál miejscapamieci.cz. Postupně se snažíme doplňovat informace o památních spojených s 1. a 2. světovou válkou na území Zaolzí/Zaolší. Dalším krokem bylo přidání informací o všech polských školách a domech PZKO. Tento portál má formu mapy, kde jsou jednotlivá místa paměti zanesena. Součástí jsou také fotografie, stručný popis a GPS souřadnice. Tento portál, ale zahrnuje řadu míst od Mostů u Jablunkova až po Bohumín a na území Českého Těšína se jich nachází jenom pár.

Pokud jde o polskou stranu města tak velký význam pro mě má pomník Měška. Po dlouhá leta jsem vlastně ani nevěděla, že se tam ten pomník nachází. On byl strašně zarostlý a až po roce 1989 jsem jednou všimla, že ten pomník tam opravdu stojí. Dnes tam opět není, protože ho někdo zničil a shodil z podstavce. Doufám, že se Měšek brzy navrátí na své místo. Hlavně proto, že jeho autorem, je ropický sochař Raszka.

Dalším takovým symbolickým místem je pak Zámecký vrch, také s ohledem na to, jak se toto místo v průběhu času proměňovalo. Pamatuju si, že jsme na Zámecký vrch chodili v mládí za školu, potom jsem tam chodila na rande, a když už jsem bydlela na polské straně, tak jsme se vždycky snažili naším hostům ukázat krásy Těšína. Bylo úžasné sledovat, jak se Zámecký vrch proměňoval, jak postupně získával na svém půvabu, když se postupně odhalovaly další a další památky.

Je třeba říct, že pokud jde o památky na české straně, tak za zmínku stojí možná krásné secesní domy na Hlavní ulici. Spojení obou břehů Olzy/Olše třemi mosty v centru města má ale obrovský přínos pro kulturní výměnu. Rádi chodíme přes Sportovní lávku do Parku A. Sikory, jednoduše na pivo. Pokud jde o samotný Park Adama Sikory, tak toto místo se pojí se Slezskými legiemi a pomníkem, který tam stojí. Je to také místo kde se po dlouhá léta odehrával Festival PZKO. Po dlouhé pauze se v příštím roce Festival PZKO do Parku Sikory vrátí a my tak chceme symbolicky navázat na naši tradici. Park Sikory má pro mě specifický význam a je to další věc, která mě pojí se Zaolzím/Zaolším.

Podobným místem jsou potom Masarykovy sady. Domnívám se však, že Masarykovi učinili křivdu, protože podle mého názoru se jedná o velmi nepodařený pomník. To je můj subjektivní názor.

Jak vnímáte tento pomník jako představitelka organizace zastupující velkou část polské menšiny?

Masaryk byl prezidentem vznikající Československé republiky. Byl v Těšíně a po sametové revoluci se jeho pomník vrátil. Ostatně nejen v Těšíně ale i na řadě jiných míst v republice. Já vnímám události kolem roku 1920, tedy spojené s rozdělením Těšínského Slezska, jako s tehdejšího hlediska jako něco nespravedlivého. Tehdy politici rozhodli o tom, jak lidé na Těšínsku mají žít. Ale dnes to beru jako historický fakt. Jako něco, co už se nedá změnit a dnes se můžeme snažit hledat historickou pravdu. Ta historie nebyla snadná a dnešní historici z jedné i druhé strany by se měli snažit tyto historické fakty zkoumat bez ohledu na nacionalismus a šovinismus. Lidé jsou různí a často bez znalosti dějin se snaží přizpůsobovat si dějiny podle vlastního obrazu. Neříkám, že historici nemají mít svou interpretaci dějin, avšak jsem zcela proti zneužívání dějin a vykládání historie v rozporu s historickými fakty. V pohraničí není život nikdy jednoduchý.

Důležitým místem paměti je pro mě také polské gymnázium, kde jsem odmaturovala a s tím se neodmyslitelně váže Hotel Piast. Pro nás pro Poláky je nynější stav Hotelu Piast bolestivou záležitostí. Kdysi hrával Hotel Piast důležitou roli v kulturním životě polské menšiny, odehrávaly se tam plesy, např. Bal Akademicki. Pamatuju si také na doby, kdy jsem ještě chodila na ZŠ a jednou mě rodiče do Hotelu Piast vzali na rockový koncert skupiny Niebiesko-czarni. Je to tedy specifické místo a dnes se mi tam velice těžko vrací.

Slyšel jsem, že Hotel Piast mají odkoupit bratři Walachové?

K tomu bohužel nedojde. Jelikož budova Hotelu Piast přiléhá k naší budově, tak čas od času spolupracuji s panem Merdžánim, který vlastníkem hotelu. Záležitosti jako když jsme museli společně řešit vloupání do obou budov, nebo zatékající střecha… Od něj jsem se dozvěděla, že má poměrně rozsáhlou dokumentaci ohledně historie tohoto místa. Dokonce jsem se obracela na Fórum SAJ, zda by se nenašel student, který by tuto dokumentaci nevyužil při psaní nějaké akademické práce. Stálo by za to popsat historii tohoto místa od samotného začátku, tedy od vzniku Towarzystwa Zaliczek až dodnes, kdy se bohužel nejspíš do polských rukou nevrátí.

Kdybyste měla s té celé řady míst, které jste zmínila jedno, které je nejvíce spojené s pamětí polské menšiny?

Pro mě je dnes nejdůležitějším místem pro polskou menšinu tato budova, tedy Střelniční 28. Budova, která je dnes v rukou ZG PZKO, a kterou se snažíme postupně modernizovat, tak aby se postupně stala sídlem všech organizací pracujících ve prospěch polské komunity na Zaolzí/Zaolší.

Nejde tedy jenom o PZKO, ale také o Kongres Poláků, Beskid Śląski… Uvidíme, jestli se nám to podaří. Je to otázka příštích 3-4 let. Tato budova se nachází na velmi strategickém místě na hlavním tahu od vlakového nádraží k hranici. Každý den prochází Střelniční ulici stovky či tisíce lidí. Je to tedy strategické místo, kde můžeme dobře zviditelnit naši činnost a ukázat naše společné kulturní dědictví. Samozřejmě nechci ubírat na významu lokálním domům PZKO, nicméně přece jenom centrem našeho kulturního života je Český Těšín. Doufám, že se nám podaří budovu zrenovovat tak, aby měla i reprezentativní charakter. V této de facto kancelářské budově se dnes nachází redakce Głosu, redakce Zwrotu, funguje zde klub Dziupla.

V Českém Těšíně se nachází ještě jedno významné centrum polského života a to je dům PZKO na ul. Božkova. Tento dům kdysi sloužil jako židovská synagoga, jediná, která se na území Těšínů zachovala do dnešních dob. Přece jenom se tato budova ale nachází trochu v ústraní. Z dob mého mládí si ještě pamatuji, kdy v budově působil klub PZKO, a toto místo bujelo životem. Bylo to místo, kde jsme se potkávali, organizovaly se tam plesy. V dnešní době se ale pro organizování těchto aktivit příliš nehodí a opět vyžaduje mnoho oprav.

Trochu jsem doufal, že se takovým centrem aktivit Poláků stane Hotel Piast, pokud by jej odkoupili bratři Walachovi…

Samozřejmě kdyby se našel investor, protože nemůžeme počítat pouze s bratry Walachovými. Pro mě je Hotel Piast ztraceným dědictvím. Mojí předchůdci prostě neuměli jednat ekonomicky. Tito lidé si často skvěle počínali při organizaci kulturních a osvětových aktivit, nicméně se pustili do jistých podnikatelských aktivit bez potřebných zkušeností. Ostatně neměli ani kde se těmto věcem naučit. Hotel Piast se dostal zpět do polských rukou tuším v roce 1991 nebo 1992 a vyžadoval obrovské finanční prostředky, které v té době prostě nebyly. S podobnými problémy se potýkáme i i pokud jde o tuto budovu. Nějaké dotace jsou, ale naše potřeby jsou daleko větší. Celková suma potřebná pro renovaci této budovy daleko přesahují naše možnosti, a proto si myslím, že plán zrekonstruovat celou budovu v průběhu 3 let se nám nepodaří splnit. Začínáme sklepy, potom střechu a pak zbytek.

Ale přízemí se zdá být již celkem hezky opravené…

Ano v roce 2019 se nám podařilo získat dotaci na přestavbu bývalé prádelny. Přízemí jsme byli nuceni pronajímat, abychom získali prostředky na údržbu budovy. Dnes jsme tam vytvořili zasedací místnost, nicméně moje původní představa byla, že bychom v těchto prostorech vytvořili Informační centrum. Ve stejné době se nám podařilo zrekonstruovat i chodby, kde dnes pořádáme výstavy.

Vy jste zmínila celou řadu míst. Kdybychom se teď k některým z těchto míst paměti vrátili a podívali se na ně trochu detailněji. Kdybychom postupovali chronologicky, tak jste mluvila o pomníku Měška a Zámeckém vrchu… Myslíte, že by symbolickým místem paměti mohli být Těšínští Piastovci?

Jistá analogie tady je. Nicméně pro mě jsou místa paměti více spojená se současností. Měli bychom si vážit toho, jak dnes oba Těšíny spolupracují a historii nechat historikům.

To máte určitě pravdu. Nicméně je zajímavé, že tyto dávné dějiny nemají tendenci tolik rozdělovat jako moderní dějiny. Podobným prvkem, který není tak kontroverzní je řeka Olza/ Olše.

Olza/Olše de facto vždy dělila město na dvě části, nicméně až v roce 1920 se každá z nich ocitla v jiném státě. Samozřejmě ta levobřežní část města se začala rozvíjet daleko později. Zejména se tak dělo po přivedení Košicko-bohumínské dráhy. Symbolicky tedy řeka dělí i spojuje. Druhá strana řeky měla spíše vesnický charakter. Dokonce existují fotografie, kdy už stojí českotěšínská radnice a před ní, na dnešním náměstí, vesnické stavení. Jednalo se spíše o takové ekonomické zázemí města. Nacházely se zde Procházkovy papírny, cihelna ve Svibici.

Vraťme se ještě na chvíli k Olze/Olši. Protože tato řeka má pro Těšíňany specifický význam, zejména pak pro polskou menšinu, jejíž příslušnici často o sobě mluví jako Zaolzané/ Zaolšané…

Toto označení Zaolzie vzniklo až v roce 1926. Je to navíc označení, které má svůj původ v Polsku. Šlo o území, které zůstalo za Olzou/Olší. Z našeho pohledu se však nacházíme před Olzou/Olší. Samozřejmě Olza/Olše pro nás má velký symbolický význam. Děli celé Těšínské Slezsko na dvě části. Hraniční řekou je de facto až od úrovně Těšína, pramení v Polsku.

O Olze/Olši se zpívá v naší neoficiální hymně „Płyniesz Olzo“, jejímž autorem je Jan Kubisz. Tato píseň byla vydána již v roce 1889 v rámci sbírky „Śpiewy starého Jakuba“. Takže pro nás má řeka obrovský význam. Zároveň již několik let bojujeme, aby byl navrácen její pravý název, tedy Olza. V českých mapách je označována jako Olše. Nicméně více by vám na toto téma řekli představitele Kongresu Poláků, protože právě Kongres se v této věci angažuje.

Olza/Olše protíná celé Těšínsko, od Jablunkova až po Bohumín, takže je spojená s celým regionem. Symbolika Olzy/Olše je ještě silnější právě v Těšíně, kde po celé délce svého toku dělí obě města.

Myslíte si, že Olza/Olše se stala místem paměti až v okamžiku rozdělení Těšínska v roce 1920?

Nejspíš ano. Byla jednou z mnoha řek Těšínského Slezska. Stejně jako Visla, Brennica, Ostravice… Pravdou je, že symbolický význam získala až po rozdělení celého regionu na dvě části. V tom okamžiku se stala hraniční řekou, která de facto dělí region v celé jeho délce – Od Jablunkova až po Bohumín.

Vzpomenete si, ve kterém roce Kubisz napsal píseň Płyniesz Olzo?

Přesně vám to neřeknu. Musíte se podívat, ve které roce Kubisz napsal Pamiętnik starego nauczyciela nebo Z niwy śląskiej. Kubisz každopádně rozdělení Těšínska nesl těžce. Po rozdělení Kubisz už nikdy nenavštívil tu část Těšínska, která zůstala v Polsku. My zpravidla zpíváme jenom první dvě sloky, avšak z dalších slok se dovídáme, jaký měl Kubisz vztah ke své rodné zemi – Těšínskému Slezsku. V posledních letech se začíná jako hymnická píseň prosazovat Szumi jawor, szumi, což je píseň spojená s Góralszczyzną. Płyniesz Olzo se pojí s celým regionem.

Olza/Olše dělí a zároveň spojuje. Je to také něco, co mají oba Těšíny společné, jediná věc, kterou si dělí obě města přesně na půl, protože jeden její břeh leží v Polsku a druhý v Česku.

S rozdělením města se pojí také dva pomníky, které jsou spojovány s událostmi kolem roku 1920. Jsou to konkrétně pomníky Slezanky a vytyčení československých hranic.

Pomník Slezanky byl jednoznačně špatně pochopen. K obnově pomníku došlo na základě sbírky, jelikož předválečná socha Slezanky byla zničena. Pro Čechy byl návrat Slezanky velice

kontroverzní záležitostí, zejména pak pro Československou obec legionářskou. Tento pomník má však v Těšíně své místo a má svou symboliku, pokud jde například o připomínku slezských legií.

Vztyčení pomníku vytyčení československých hranic vnímám jako velice kontroverzní záležitost. Moc nechápu potřebu stavět nový pomník, který jednoznačně rozděluje společnost. Jeho vztyčení mělo velký ohlas. Tyto iniciativy zbytečně přilévají olej do ohně a ničemu neprospívají. Debaty o pomníku přísluší spíše historikům a politikům, nicméně mi také nesedí. Daleko více bych chápala podporu iniciativ jako je replika těšínské tramvaje, což více koresponduje se snahou o sbližování obou měst. Kdybych měla možnost rozhodovat o těchto záležitostech, tak bych pomník alespoň přesunula na méně exponované místo.

Slezanka je historický pomník, který byl pouze navrácen na své místo, zatímco pomník hranic je úplně novou iniciativou. Stejně tak doufám, že se na své místo vrátí pomník Měška.

Jak jste vnímala to, že se odhalování pomníku vytyčení hranic účastnila starostka Těšína paní Staszkiewicz?

Myslím, že iniciátoři výstavby pomníku a organizátoři jeho odhalení byli dobří manipulátoři. Zatáhli obě paní starostky do něčeho, o čem neměli úplné informace.

Paní starostka Staszkiewicz dokonce tvrdí, že úplně nevěděla, co bude odhalovat…

Přesně tak. To je ta manipulace, o které jsem mluvila.

S tím souvisí ještě jedna věc, a to jsou vztahy polské menšiny s Muzeem Těšínska. Jaké mají polské organizace vztahy s Muzeem Těšínska?

Myslím, že vztahy s Muzeem Těšínska by byly velice dobré, kdyby tato instituce měla jiné vedení. Aktivity pana ředitele mi nejsou vůbec sympatické. Zejména pokud, jde o jeho interpretaci a prezentaci dějin Těšínského Slezska.

Muzeum Těšínska bylo v posledních letech zrekonstruováno, byla vytvořena zcela nová expozice z prostředků z Evropské unie. Podle mě by muzeum mělo respektovat historická fakta a ne snažit se o zcela jednostranný výklad dějinných událostí. O Polácích tam není takřka žádná zmínka a jedna malá část věnovaná národnostním menšinám prostě neodráží realitu.

Mojí předchůdci již pracovali s myšlenkou vytvoření vlastního muzea Zaolzí/Zaolší. Já tuto potřebu vidím také. Jednalo by se o instituci, která by vycházela s našich historických tradic. Nechci, aby to špatně vyznělo, ale aby tato instituce prezentovala naší „historickou pravdu“, která je ze strany Muzea Těšínska úplně ignorována. Zatím jsme ale museli tuto iniciativu opustit. Samotné vytvoření expozice by asi nebyl problém, avšak její udržení a financování není při našich rozpočtových možnostech bohužel možné. Zároveň jsme jako ZG PZKO jasně deklarovali, že příslušníci polské národnostní menšiny v Česku jsou obyvateli ČR a povinností českého státu je rovněž zachování kultury a tradic národnostních menšin. Muzeum Těšínska, jako státní instituce, tuto roli absolutně neplní. My se samozřejmě snažíme o nápravu, ale jedná se spíše o běh na dlouhou trať.

Pokud mám správné informace, tak Muzeum Těšínska nabídlo představitelům polských menšinových organizací, že zde bude věnovaná jedna místnost národnostním menšinám, včetně té polské.

Popravdě se nechceme podílet na expozici, která záměrně a jednostranně manipuluje s historickými fakty. Pokud nemáme šanci podílet se na tvorbě expozice, tak se jednoduše pod celou expozicí nemůžeme podepsat. Tato manipulace našich dějin postupuje malými krůčky dál a dál a my si takové ústupky nemůžeme dovolit. Viz nedávna kauza kolem životické tragédie.

Pokud bychom se ještě vrátili k Masarykovým sadům. To je místo, kde se zrcadlí paměť všech národů, které v Těšíně žily. Jaká místa důležitá pro polskou paměť byste tam našla?

Popravdě jsem tam polské stopy nikdy nehledala. Důležitým místem je pomník všem obětem první světové války, bez ohledu na jejich národnost. Není to místo, kde bych na první pohled našla něco spojeného s Poláky, jako je Hotel Piast, dům PZKO na Božkové… Ještě je třeba zmínit Těšínské divadlo, kde funguje polská scéna. A taky si musíme uvědomit, že kdyby nebyla polská scéna, tak dnes není ani česká scéna. Český Těšín je moc malé město na to, aby mělo své vlastní divadlo. To je jenom jeden z malých střípků v mozaice a dokazuje to, jaký mají Poláci vliv na rozvoj kultury v regionu. Těšínské divadlo je jediným divadlem, které zřizuje kraj, a to kvůli svým závazkům vůči národnostním menšinám.

Pořád mluvíme o Polácích a Češích, ale našla byste nějaká místa paměti spojená s těšínskými Němci nebo Židy?

Pokud jde o Židy tak těch památek je daleko více na polské straně. Zejména se jedná o Židovský hřbitov. Na levém břehu je to pak bývala budova synagogy, kde se dnes nachází dům PZKO. Dalším takovým zajímavým místem je nástěnná malba Ireny Sendlerové na Starym Targu. Židé jsou s Těšínem neodmyslitelně spjati, nicméně většina z nich byla zavražděna nebo se už do Těšína po válce nevrátili. Během svých studií jsem se seznámila s Henrykem Hollenderem, ředitele univerzitní knihovny ve Varšavě a jeho předci pocházeli právě ze Svibice. Jeho tety pak přijely z Izraele a snažily získat zpět nějaký majetek v restitucích. Takže určitá vzpomínka o Židech v Těšíně přetrvává, ale pokud vím, tak dnes již v obou Těšínech nepůsobí žádná židovská obec. Nejbližší je židovská obec v Bílsku.

S židovským živlem je spojena tato budova – Fasalówka. Tato budova byla po válce vrácena židovce, paní Sielbermann.

Pokud jde o těšínské Němce, tak mám problém najít nějaké místo, které by bylo nějak speciálně spojené právě s německým živlem. Jsou to všechny činžovní domy. Já si však ještě ze svých studentských dob vzpomínám, že v Těšíně člověk mohl potkat starší dámy, které mezi sebou mluvily německy. Jednalo se o osoby, které nebyly po válce vysídlené a němčina se u starší generace ještě v těch 70. letech držela. Dnes německy mluví v Těšíně pouze turisti.

Zajímavým fenoménem souvisejícím s Němci a s hřbitovy je snaha o vymazávání německých jmen na Komunálním hřbitově v rámci státní politiky paměti.

Já bych neřekla, že je to inciativa státu jako takového, ale komunistického aparátu. Protože takové chován í hraničí s nelidskostí. Hroby a hřbitovy je třeba ctít a respektovat. Stejně tak mě pobořuje polévání pomníků Rudé armády barvou. Naštěstí se to v Těšíně ještě nestalo.

Kdybych ještě navázal na naši debatu o vztazích s Muzeem Těšínska, zejména pokud jde o jeho personální zastoupení. Na polské straně podobné kritice čelí například pan Szelong z Książnicy Cieszyńskiej. Jaké máte s panem Szelongem vztahy vy?

Problematický vztah máme například s Maticí slezskou. Nicméně my se spíše zaměřujeme na budování dobrých vztahů zejména v souvislosti s kulturními akcemi. Důležitou roli hraje také přeshraniční spolupráce a možnost čerpat na tyto aktivity s přeshraničním přesahem prostředky z EU. Osobou, která nepřispívala k budování dobrých vztahů, byl určitě bývalý ředitel české strany Euroregionu Těšínské Slezsko, pan Václav Laštůvka. Tento pán předstíral snahu spolupracovat, ale nebylo to upřímné.

Popravdě nevím, jak to funguje na polské straně. Pan Szelong patří mezi ty, kteří by s šavlí v ruce nejraději připojili zbytek Těšínska k Polsku. Naše vzájemná spolupráce je korektní, nicméně s jeho názory se neztotožňuji. Znám plno jiných lidí, kteří ale smýšlejí stejně.

Tyto osobní vztahy a animozity jsou velmi zajímavé. Na jednu stranu vyžadují jistou dávku asertivity s obou stran, nicméně je třeba také hledat porozumění a dokázat diskutovat. Nelze totiž buď pouze zcela přejímat či odmítat názory a argumenty protistrany, ale je třeba snažit se věci řešit u jednoho stolu.

A pokud jde o Studnu tří bratří?

Studna tří bratří je symbolem Těšína. To je ta návaznost na Piastovce díky legendě o založení města třemi bratry. Popravdě tam nerada chodím, protože ta barva, kterou je v současnosti natřená je nechutná. Pamatuju si, jak ještě v době mého mládí měla ocelově šedou barvu.

Je to věc, se kterou se ztotožňují i Češi…

Stejnou logikou by se měli ztotožňovat i se Zámeckým vrchem, Piastovskou věží…

Já vám moc děkuju váš čas a zajímavé poznatky.

Přepis rozhovoru s Vítem Slováčkem, starostou města Český Těšín

Rozhovor proběhl dne 14. 10. 2022 v budově Městského úřadu v Českém Těšíně.

Pane Slováčku, napadá vás nějaké místo, kde by paměť hrála důležitou roli?

Pro mě takovým místem, je jednoznačně kavárna/čítárna Avion. Ta se stala pro mnoho lidí takovým mementem, jednak je to stavba spojena s meziválečným obdobím, těšínskou tramvají a má také nezpochybnitelnou návaznost na židovství. V období socialismu zde byla díra a v okamžiku, kdy se politické uspořádání v zemi změnilo a zakusili jsme více svobody, se kavárna Avion dostala ihned do popředí zejména ve spojení s osobnostmi, jako je paní Putzlacherová, pan Lipus nebo lidé spojení s Těšínským divadlem. Vše to de facto začalo vznikem sdružení „Kavárna, která není“ a v okamžiku, kdy byla šance využít externích finančních zdrojů z Evropské unie, tak otázka návratu této budovy byla nasnadě a nikdo s tím neměl problém. Spíš se to setkalo s všeobecným nadšením. Zejména pak starší generace pak často prohlašovaly, že duch toho místa se tam vrátil.

Takže to by mohlo být takové místo paměti, které spojuje všechny národy, které na území měst, žily/žijí?

Já si myslím, že ano. Původním vlastníkem byla židovka, později za války došlo k zničení kavárny Poláky a Němci v důsledku druhé světové války a dnes se tady potkávají všichni, Češi, Poláci i zahraniční turisté. Z kavárny se stalo takové multikulturní centrum, se kterým se nemá problém ztotožnit každý.

Mluvil jste ještě o tom, že kavárna by nevznikla bez finanční pomoci z EU. Jaký je podle vás význam EU, či evropských peněz při vytváření míst paměti či vývoji paměti o daných místech?

Oba Těšíny jsou specifické tím, že jsou do značné míry ovlivňovány přítomností hranice. A vstup obou států do Evropské unie, či zapojení do Schengenského prostoru, způsobily to, že zde lidé mohli opět začít žít tak, jako by zde nebyla ta dělicí čára. A to nejen fyzicky, ale také symbolicky. Svou roli v tom hrála vždy hraniční řeka Olza/Olše. Za Rakouska-Uherska neměla nějaký speciální význam. Byla to řeka jako hromada jiných v celé monarchii. Po první světové válce a po rozpadu Rakouské monarchie se zde však objevila fyzická hranice, kterou ztělesňovala právě řeka. S rozdělením města a vytyčením hranic si vždy spojujeme těšínskou tramvaj. Po válce byla snaha tuto linku udržet, nicméně se ukázalo, že po zahájení hraničních kontrol tento projekt ztratil svůj význam a je do budoucna neudržitelný.

Pomineme-li válku, tak v období socialismu jsme sice byli bratrské národy, nicméně ta hranice byla pevná a velice zřetelná. Já jako již pamětník si pamatuji, že pro naši rodinu a my jsme byli česká rodina a neměli jsme v Polsku žádné příbuzné, byla hranice de facto nepřekročitelná. Bylo to trochu, jako na starých mapách kartografové označovali „zde jsou lvi“. Tehdy plnila řeka zajímavou roli, protože jsme mohli chodit po jejím nábřeží a viděli jsme na druhou stranu na ten druhý stát, ale

mohli jsme se na něj tak akorát dívat. K tomu ještě navíc občas zahlédl toho vojáka se samopalem. Takže absolutně neprůchozí a nevyužitelná oblast.

Zlom nastal až s rokem 1989 a poté zejména po vstupu obou zemí do EU. Na tom, jak se měnilo vnímání hranice velkou zásluhu, nese zejména Euroregion Těšínské Slezsko. Kdy jsme pak přemýšleli, jak lidem ukázat, že se opět symbolicky propojujeme, aby to začali nějak vnímat. Říkali jsme si, že máme dvě náměstí, že bychom mohli nějak propojit ta. A pak někdo přišel s nápadem, ať se vykašleme na náměstí a místo toho, ať se společně pokusíme vybudovat něco symbolického právě v prostoru té hraniční řeky. Od toho se pak odvíjela celá plejáda společných aktivit, které byly samozřejmě podpořeny evropskými penězi. Byl to již zmíněný Avion, rekonstrukce obou hraničních mostů, revitalizace Zámeckého vrchu a obou nábřeží, propojení obou břehů Sportovní lávkou. Z té dělicí čáry, tedy z řeky Olzy/Olše, se dnes stalo atraktivním místem nejen pro obyvatele obou měst, ale i pro návštěvníky. Samozřejmě to vnímají spíše místní a zejména ti, kteří si ještě pamatují doby, kdy překročení hraničních mostů bylo velmi obtížné. Nicméně, fakt, že si dnes řada návštěvníků ani nevšimne, že překročili hranici a ocitli se v jiném státě, vypovídá o tom, že se nám přeměna toho prostoru podařila.

Vnímáte tedy řeku Olzu/Olši jako místo paměti?

Určitě ano.

A říkáte Olza nebo Olše?

To je složité. My jsme byli vždycky česká rodina, ale přesto se u nás doma vždy říkalo Olza. Při některých oficiálních vystoupeních, pak člověk musí dbát na to, že oficiální název řeky zní Olše, ale osobně říkám Olza.

Považujete tu změnu oficiálního názvu řeky, jako určitou snahu české vlády zdůraznit český prvek v regionu a příslušnost této části Těšínska k Československu/ČR?

Do jisté míry ano. Nicméně k té změně došlo snad až v průběhu 60. let. Není to tedy akt, který by souvisel s rozdělením města a vnikem Polska a Československa, ale je to záležitost z dob socialismu a nevím, co tehdejší politiky vedlo k tomu, že název změnili.

Už jste několikrát zmiňoval význam vstupu ČR a Polska do EU a Schengenu. Pokud se nemýlím, tak vy jste ve vedení města už od roku 1999, takže i v dobách, kdy se tyto události udály. Máte nějaké osobní vzpomínky na tyto události?

V obou městech byla cítit obrovská euforie. Všichni v té době měli ještě v živé paměti 90. léta, kdy tedy došlo k většímu otevření hranic, ale bylo to také spojené s působením mrówek a různých šmelinářů, s šílenými frontami natěšených lidí, kdy se najednou lidem jakoby otevřel další svět. Nejmarkantnější změny pak nastaly zejména ve spojitosti se vstupem do Schengenského prostoru. Když si vzpomenete na to, jak v té době vypadaly oba mosty, kde byly hraniční závory, na mostě Přátelství byla ta nevzhledná střecha. Pořád to působilo dojmem, že tady se překračuje hranice. Díky Schengenu bylo toto všechno odstraněno a zůstal jen „holý“ most. Symbolickým momentem bylo řezání hraniční závory, kterou jsem osobně řezal. Na tvářích lidí bylo vidět, že to bylo to, co opravdu chtěli.

Podobné vzpomínky na tyto události á i pan Balcar. My jsme se prozatím bavili o takových „vznosných“ tématech, o tom jak se spojujeme, jak rádi spolupracujeme. Nicméně ty vztahy

mezi oběma státy a různými národnostmi žijícími ve městě nebyly vždy ideální. Kdybychom se vrátili k momentu, kdy došlo k rozdělení města po válečném konfliktu mezi Československem a Polskem. Vybaví se vám nějaké místo paměti spojené s těmito událostmi? Místo, které by například mohlo i dnes vzbuzovat kontroverze?

Takovým místem je pro mě například obnovený pomník Slezanky. Obnovení pomníku tehdy vzbudilo poměrně veliké emoce, dokonce se celá událost řešila na úrovni konzulátů obou zemí. K těmto momentům tedy dochází, nicméně někdy jsou dohnány až do extrému a dnes je znají jenom ti, kteří se zajímají o historii. Běžný návštěvník či občan často ani neví, proč tam ten či onen pomník postaven a s čím se pojí.

To je také poměrně zajímavá věc. Myslíte si, že jsou regionální dějiny dostatečně na školách vyučovány? Vím, že na to asi nemáte úplně vliv, přesto jsou ale města zřizovateli základních škol…

To je složitá věc. Pokud jste se zúčastnil nějakých historických diskusí, například v muzeích, tak jistě víte, že český a polský výklad některých událostí je často odlišný. S tím je spojený i vliv polské národnostní menšiny, která žije na české straně. Máme tady dvě odlišná pojetí toho, kudy měla vést hranice. Polská strana argumentovala tím, že kde se mluví polsky, tam má být Polsko. Zatímco česká strana kladla důraz spíše na historickou kontinuitu. Takže ten rozpor tady je. I když žijeme již více jak 30 let ve svobodných zemích, tak jsme ještě v některých otázkách nenašli konsensus. Takže v tuto chvíli se mi jeví jako nepravděpodobné, abychom na školách vyučovali regionální dějiny. Pořád ještě nevíme, jak tyto dějiny uchopit.

Ve školách by se mělo vyučovat podle určitých osnov, nicméně podle mě naše regionální dějiny nejsou zpracované tak, aby se podle toho dalo učit. Složité je například i vnímání toho, jak v našem regionu začala druhá světová válka. Toto téma se bojí otevírat i představitele samospráv. Jedná se zejména o vstup polských vojsk na území Těšínska. Česká strana toto téma raději neotevírá, aby neranila Poláky. Polská strana má zase svoje důvody. S těmito událostí se například pojí zničení kavárny Avion, kdy polská ustupující vojska vyhodila hraniční most do povětří. Poláci i Češi jsou si velmi blízcí, mentálně, kulturně jazykově, a toto jsou momenty dějin, kdy se děly špatné věci na jedné i druhé straně. Neumím si představit, jak lze tyto kapitoly našich dějin nestranně pojmout. I z vlastní zkušenosti vím, že když někdo náhodou toto téma někdo nakousl, tak raději zase honem vycouval.

Zkusím to představit na příběhů mé rodiny. Moje babička a dědeček bylo čeští učitelé, kteří působili. V roce 1938 musel můj děda v rámci mobilizace narukovat do československé armády. Byl odvelen na Slovensko. Když část Těšínska obsadili Poláci, tak babička musela do 24 h opustit domov s tím, co zvládla pobrat a musela odstěhovat do svého rodiště na Hanou. Naštěstí tam měla příbuzné, takže se měla kam uchýlit a přežila tam s dětmi celou válku. Po válce se do našeho regionu zase vrátili a prožili tady celý život. Každá rodina však tyto události vnímala jinak a vznikaly tak různé křivdy. Dodnes nebyl nikdo schopen tyto události nějak uchopit. Byly pokusy vytvářet podklady Pedagogickým centrem, polští a čeští pedagogové se navštěvovali a snažili se učit jeden od druhého, nicméně nic zásadního tato iniciativa nepřinesla.

Vnímáte například, že zde působí určité instituce, které prosazují takový výklad dějin, jiné zase jiný? Souhlasíte například s tím, že Muzeum Těšínska lze vnímat jako baštu češství a snaží se interpretovat dějiny s českého pohledu, zatímco například na polské straně by

takovou institucí mohla být Książnica Cieszyńska, jejíž představitelé, patří mezi silné polské nacionalisty?

Pokud jde zrovna o tyto dvě instituce, tak podle mě se nedají moc porovnávat. Muzeum Těšínska silně spolupracuje s opavským Slezským muzeem a Slezskou univerzitou, což jsou instituce, které v rámci České republiky představují jakého odborného garanta, pokud jde o výzkum dějin našeho regionu. Lze tedy konstatovat, že se jedná o vědeckou instituci. Książnicu nepovažuji za vědeckou instituci. Názorově máte pravdu, že jsou to instituce s naprosto odlišnými názory, které se dodnes nebyly schopné názorově setkat. To tření tady je a ještě nejspíš po několik generací bude.

Myslíte si, že je to tou samotnou institucí, nebo spíše lidmi, kteří stojí v jejich čele?

Nikdy to není jen o jednom člověku. Vždy se jedná o určitou skupinu lidí, často generačně provázanou. Já jsem optimista a věřím, že když přijdou mladší generace, tak zase tu problematiku budou vnímat z jiného kontextu. Dnes je ta historie ještě v živé paměti a žijí přímí účastníci některých událostí.

Je pravda, že v našem regionu je těžké se na výkladu některých dějinných události shodnout. Líbila se mi odpověď paní Badurové z Muzea Těšínska, která říkala, že Češi tady žijí již po generace a to se stále mají cítit, že jsou tady na návštěvě?

To i Češi a Poláci tady jsou de facto na návštěvě, jelikož před rozdělením, tady žila německá většina. Říkat si, kdo je tady víc doma, to je opět takové přetahování. Vždy se to dá zdůvodnit vytrženým historickým momentem. Hledání nějaké univerzální pravdy není asi možné, protože ty názorové linie se diametrálně liší. Není to ale něco, na čem bychom měli stavět.

Jak vy vnímáte pomník vytyčení československých hranic, který stojí před budovou Muzea Těšínska? Vnímáte to jako něco kontroverzního?

Jako Čech tento pomník nevnímám vůbec jako kontroverzní. Město Český Těšín, které vzniklo víceméně ve stejné době, jako samotné Československo bylo jako správní centrum československou vládou silně podporováno. Stejné podpory se dostávalo i od osoby prezidenta Masaryka, který je s městem neodmyslitelně spjat.

Na přikladu Masaryka si opět můžeme připomenout některé nepříjemné momenty naší historie. Před budovou Masarykovy školy v Českém Těšíně stál pomník prvního československého prezidenta, který byl v roce 1938 Poláky zlikvidován. Považuju za správné, aby každé město v České republice mělo nějaké místo, kde lze oslavovat české státní svátky. A Masaryk má v Českém Těšíně nepochybně své místo. Vnímám to jako projev určitého taktu a dobré vůle české strany vůči polské menšině, že bylo rozhodnuto, že se Masarykův pomník nevrátí na své původní místo v Komenského sadech, kdy by byl viditelný z oken Kongresu Poláků v ČR. Pomník posléze byl v rámci revitalizace Masarykových sadů umístěn právě v této lokalitě, která rovněž nese jméno prvního československého prezidenta. Za sebe to beru jako dobrý krok a dobrý počin. Na odhalení toho pomníku poté přijel i polský velvyslanec pan Pastwa. Oceňuji, že se odhalení zúčastnil představitel polského státu.

Jsem moc šťastný, že mé působení na radnici je spojováno s otevřením hranic a se spoluprací mezi oběma Těšíny. My jsme se přestali spolu bavit o historii a raději jsme se snažili něco tvořit.

Kdybychom se vrátili ještě k tomu pomníku vytýčení čs. hranic. Měl jsem možnost se už setkat s několika osobnostmi před vámi, a pokud o představitele polské strany, tak ti shodně pomník vnímali jako něco negativního, něco co v dnešní době zrovna nepřispívá k budování vzájemné spolupráce.

Já se s dovolením vrátím ještě trochu do historie. Když jsme v rámci projektu „Zahrada dvou břehů" rekonstruovali most Přátelství, tak ten proces provázela dlouhá diskuze o tom, jak pojmout ten fenomén hranice. Tenkrát česká strana euroregionu navrhovala, ať lidem ukážeme, kudy ta hranice probíhá. Z polské strany byl cítit enormní tlak na to, aby tam žádná stopa po hranici nebyla. Dnes je ta modrá čára největší turistickou atrakcí obou měst, každý se u ní fotí.

Paradoxně se později na polské straně hranice objevil bílo-červený hraniční sloup s polskou orlicí. Následně jsem se ptal polské strany, proč tam ten sloup je, že jsme mohli dohodnout na nějakém společném postupu. A dostal jsem jednoduchou odpověď, že je to na našem území a můžeme si dělat, co chceme. V té době mě to celkem zarazilo. Na jednu stranu si hrajeme na nějakou spolupráci a snažíme se některé věci dělat tak, abychom nikoho neurazili. A nakonec jsme se ani nedozvěděli, kdo byl iniciátorem vytyčení toho sloupu.

Je dobře, že o tom mluvíte, protože chápu, že to mohlo být českou stranou vnímáno stejně negativně jako onen památník vytýčení československých hranic…

Když se začalo mluvit o tom, že ten pomník vznikne, tak se uvažovalo o tom, že se později přesune právě k samotnému hraničnímu mostu. S tím jsem nemohl souhlasit, protože pak by se stal tím opravdovým symbolem hranice. Mně jako hrdému příslušníkovi českého národa ten pomník nevadí. Ale nechtěl jsem, aby to vyznělo tak, že my teď Polákům ukazujeme, že tady je Česko. Opět je to ale záležitost, která vzbudila kontroverze pouze v našem regionu, průměrný Polák, který pochází dále než z Bílska se nad tím ani nepozastaví, že na českém území, je pomník, na kterém je česká vlajka. Zase se jedná o malé skupiny, které dokážou tyto malé momenty využít pro otevírání starých ran a nových názorových pří. Dnes už pomník podle mě takové emoce nebudí. Dokonce jsem si všiml, že se předním řada turistů, často i z Polska, před ním fotí.

A vnímáte rozdělení Těšína potažmo celého Těšínska jako něco pozitivního nebo negativního?

Všichni v té době bojovali proti Rakousku-Uhersku, každý bojoval o své sebeurčení a vznik samostatných národních států. A samozřejmě nějakým způsobem ty státy vzniknout musely. Ten válečný spor asi byl tím pádem nevyhnutelný, protože nejsem tak naivní, abych věřil, že se na průběhu hranic všichni nějak dohodnou. Ta hranice tedy nějak vznikla a je tady dodnes.

Přijde mi strašně zajímavé, že Češi, se kterými jsem se setkal, vnímají rozdělení čistě z toho pragmatického hlediska, že tady byla potřeba to území nějak rozdělit, že Československo z ekonomických, logistických důvodů potřebovalo místní zdroje a železnici, a proto ta hranice vede tudy a ne jinudy. Zároveň mi přijde, že Poláci to berou jako tragédii pro samotný region, že se z Těšínska stala de facto periferie Polska i Československa.

Kdybychom to brali z tohoto hlediska, tak na české straně to byla v tom roce 1920 opravdu periferie. Tady nebylo skoro nic. Vzniklo tak ale pro Čechy nové správní centrum. Kdyby nebylo komunismu, tak je dodnes Český Těšín okresním městem, sehrává daleko důležitější roli. A okres Český Těšín, který začínal někde Hrčavou a končil u Karviné, byl významným okresem. Český Těšín se vymykal skladbou obyvatelstva, dělnická třida tady nebyla tak silná jako v okolních

průmyslových městech a tak se nejspíš rozhodli město takto degradovat. V tu chvíli Těšín ztratil na svém významu. Veškerá infrastruktura, která tady na popud československé vlády v meziválečném období vznikla, jako okresní soud a další administrativní budovy dokazují, že se jednalo o moderní město se vším všudy. Těšín byl spíše městem, kde žila inteligence a do doby než vznikla průmyslová zóna, se nedalo považovat za průmyslové město. Tehdy se tradovalo, že největšími zaměstnavateli byla nemocnice a městský úřad. Jediný průmyslový podnik, který zde byl Těšínské tiskárny. Někteří historici to vysvětlují také snahou komunistů více roztříštit polskou menšinu.

Bavíme se celou dobu zejména o vztazích mezi Čechy a Poláky. Našel byste místa paměti, která jsou více spjata s pamětí Němců a Židů? Například na území již zmiňovaných Masarykových sadů?

V Masarykových sadech kdysi stával Schillerův pomník. Byla tam také židovská synagoga, po které dnes již nezbyla památka. Takže nějaké stopy tady jsou. Pokud jde o těšínské Němce a židy, tak se musíme vrátit spíše na tu polskou stranu, kde bylo to historické jádro města. Stopu židovství dnes nese i kavárna Avion a zejména poté, co byl před tuto budovu umístěn stolperstein Rosalie Wiesnerové, bývalé majitelky kavárny. Mladší generace tu přítomnost židovské kultury ve městě už podle mě nevnímá.

Zajímavým fenoménem je zejména na polské straně taková ta nostalgie za dobami Rakouska-Uherska, zejména za obdobím vlády Františka Josefa I. Přitom je to něco, co lidé té doby chtěli zrušit. Ta nostalgie je zřejmá zejména v Cieszyně, na české straně je ten sentiment daleko slabší.

Někteří vaši předřečníci zmiňovali také těšínské hřbitovy, jako místo, buď přímo spojené s židovstvím jako jsou židovské hřbitovy, ale tak s pokusy o vymazávání historické paměti, jak se tomu dělo v případě těšínských Němců na náhrobcích na Komunálním hřbitově.

Zajímavé je, že toto se například na české straně nedělo, i když i tady byla silná německá komunita.

Dalším místem, které bylo často zmiňováno v souvislosti s Němci a Židy, byly již několikrát zmiňované Masarykovy sady. Paradoxně zde je problém najít místa spojená s polskou pamětí. Napadá vás něco?

Zajímavým fenoménem je například katolický kostel. V tomto kostele se dbá na to, aby byl podíl českých a polských bohoslužeb vyvážený. Ta polskost je tady automatickým elementem. A nejsou to jenom příslušníci polské národnostní menšiny, ale často tam jsou k vidění i polské SPZ, takže na ty mše jezdí i Poláci s druhé strany hranice.

Ještě donedávna byl kostel majetkově, i co se týče církevní správy, v rukou jezuitského řádu a ti nerozlišovali, co je české a polské. Možná to nastavilo nějaký model, který se dodržuje dodnes, kdy zřizovatelem kostela je Opavsko-ostravská diecéze, která zde posílá své duchovní. Opravdu se striktně dbá na počet polských a českých bohoslužeb. Ten poměr je opravdu 50:50. Sobotní večerní mše je česká, nedělní první ranní se v týdenních cyklech střídá česká a polská, druhá ranní je česká, třetí ranní je polská a nedělní večerní je polská. Díky tomu velká část lidí z časových důvodů nerozlišují, jestli jdou na polskou nebo českou mši. Donedávna, kdy ještě žil můj otec a chodili jsme vždy na první ranní nedělní mši, která se každý týden střídala česká/polská, tak nám to bylo jedno a vždy jsme prostě chodili na 7:30. Takových lidí je podle celá řada. Je to tedy taky takový moment, kdy jsou lidé schopní žít česko-polsky a nevadí jim to. Problematické byly vánoční půlnoční mše, takže se vše vyřešilo tak, že dnes jsou česko-polské.

Dalším takovým prvkem, kde je zřejmá polská stopa, je památník obětem první světové války, kde se nacházejí jména všech padlých v tomto konfliktu, kteří byli s Těšínem spojeni. Celá řada z nich byla polské národnosti.

Kdybychom se podívali ještě dále do historie, k momentu založení města, tak takovým místem, které je s legendárním vznikem města spojeno, je Studna tří bratří. Považujete toto místo, které se vás jako Čecha týká, nebo je to záležitost polské strany města?

Určitě k tomu Češi vztah mají. Je to jakýsi legendární moment, ke kterému se můžeme upínat. Pro většinu Čechů je to podle mě součást historie, ke které automaticky patříme. To že je dnes Studna na polské straně, to vůbec nevadí.

A pokud jde o těšínské Piastovce? Může se průměrný Čech žijící v Českém Těšíně s touto dynastií nějak ztotožnit?

Za sebe mužů jako osoba, která se pohybuje z titulu své funkce v určitém prostředí, říct, že určité styčné body tady jsou. Nicméně se domnívám, že průměrnému Čechovi, který se nezajímá o historii, těšínští Piastovci nic moc neříkají. Myslím, že ten český element tam není pro průměrného Čecha tak jednoznačný. Piastovci jsou vnímání, že vládli tady na Zámeckém vrchu, ale nějaký hlubší význam bych tomu nepřikládal.

Domníváte se tedy, že průměrný Čech vnímá těšínské Piastovce jako něco polského?

Ano myslím, si že jsou vnímání jako polská dynastie. Přestože na těšínských Piastovcích je krásně vidět, jak k tomu setkávání dvou kultur docházelo i v té době.

Zajímavé je, že těšínští Piastovci nevadili ani Němcům. Nicméně se domnívám, že ten důvod, proč jsou Piastovci vnímáni jako čistě polská dynastie, souvisí s narativem komunistického režimu.

Je pravda, že komunisti se s tím moc nemazlili. A pokud jde například o nedořešené hraniční spory mezi Československem a Polskem, tak Stalin žádné třenice nepřipustil. Pro komunisty byla historie spíše prostředkem k utvrzování se ve své vlastní doktríně a svých vlastních dogmatech.

A se ještě na chvíli vrátím k té Slezance. Bral jste to v té době, kdy byla obnovena jako něco kontroverzního?

Spíš jsem nepochopil důvod, proč byla znovu vztyčena.

A berete to tak, že pomyslně šavlí vyhrožuje Čechům?

Nedělejme si iluze, že ta první socha, která na tom místě stanula v meziválečném období, tento protičeský podtext nepochybně měla. Když tedy zná historii toho pomníku, tak se poté ptá, proč v této době obnovovat takový pomník. Nicméně dnes už tyto excesy takové emoce nevzbuzují a jsou to spíše jednotlivci, často ti stejní, kteří tyto spory rozdmýchávají. Dnes to většina lidí bere tak, že jsme měli určité spory, ale je třeba se posunout dál a soustředit se na budoucnost a budoucí spolupráci.

Souhlasil byste s myšlenkou, že by obě města mohla být takovým jedním velkým místem paměti evropské integrace?

Existuje řada měst rozdělených hranicí. Podle mě však neexistují v Evropě dvě města, která by měla tak složitou historii a přesto spolu spolupracovala v takovém měřítku. Přispívá k tomu cela řada různých prvků, jako třeba i přítomnost polské národnostní menšiny. Obyvatele obou Těšínů si prošli řadou momentů lásky i nenávisti, přesto vždy dokázali opět navázat vztah a našli způsob, jak spolu koexistovat. S tou myšlenkou se naprosto ztotožňuji, největším místem paměti jsou opravdu obě města dohromady. Novináři se mě někdy ptají, zda by se mi líbilo, kdy Cieszyn a Český Těšín byla opět jedním městem. A já jim vždycky odpovídám, nedej bože, že se z toho stane opět jedno město. Kdyby se z toho stalo jedno město, tak se staneme okamžitě nezajímaví. Naše výjimečnost spočívá v tom, že jsme jeden městský organismus, lidé mohou požívat všech výhod, které to sebou přináší. Kdybychom se stali jedním městem, tak zavřeme jedno kino, jedno divadlo, jedno koupaliště, protože by se na nás dívali jako na blázny, že jako město s 60 tisíci obyvatel, bychom to všechno chtěli utáhnout dvakrát. Tak máme všechno dvojí a málokdo si to vůbec uvědomuje.

Než jsme vstoupili do EU, tak byla všudypřítomná euforie a samosprávy měly ten jasný cíl. Toho jednoho nepřítele – hranici, kterou jsme chtěli zlikvidovat. Když jsme vstoupili do EU a do Schengenského prostoru, tak se najednou objevilo takové vakuum, taková díra a nevědělo se co s tou spolupráci dál. Nikdo moc nevěděl, jak ta spolupráce bude vypadat dál. Jsem proto rád, že se nám podařila najíst společnou řeč v souvislosti s projektem Zahrada dvou břehů, díky kterému de facto vzniklo nové centrum obou měst.

A podaří se někdy v budoucnu postavit onu evropskou lávku?

Ano, je to jedna z našich priorit pro příští programové období. I když stavba jakéhokoliv mostu přes Olzu/Olši je velmi náročná. Ať konstrukčně, kvůli záplavovým oblastem, ale také proto, že stavba jakéhokoliv přeshraničního mostu je opravdovým administrativním oříškem. Kdo to jednou zkusil, tak si řekl víckrát ne. Ale my se o to ještě pokusíme. Dojde tak k uzavření celého okruhu kolem centra obou měst.

Tak já vám moc děkuju za rozhovor. Máte ještě nějaké poslední myšlenky, se kterými byste se chtěl podělit?

Abych to shrnul. Celá problematika by se dala vyeskalovat a postavit na té či oné historické pravdě. My se právě snažíme, tyto na tyto problematické momenty neupozorňovat a soustředíme se spíše na budování budoucí spolupráce. Ale ty animozity se postupně vytrácejí. I když občas se nějaký konflikt objeví. V rámci nějakého projektu se měla vytisknout nějaká mapka a byl z toho strašný problém. To jsou momenty, kdy člověku zůstává někdy rozum stát. Na první stránce té mapky byly dva muži oblečení v gorolském kroji a byla tam vidět jenom polská vlajka. Nicméně se jednalo o česko-polský projekt. No a na základě toho se roztočila spirála neskutečných diskusí, které se nedaly vyřešit. Čech řekl, že se jedná o česko-polský projekt pod hlavičkou euroregionu, proč by měla být na čelní straně být jenom polská vlajka. Takové spory pak nemá kdo vyřešit tak, aby byly obě strany spokojeny. Zatím to ale nikdy nebyla taková tragédie, aby česko-polská spolupráce přestala fungovat.

Pokud mi jsou známy podrobnosti, tak problémem byl zejména pan Szelong a jeho animozity s ředitelem Ondřekou.

Pan Szelong je jednoznačně osobou s extrémními názory s toho ryze polského, nacionalistického pohledu na věc. Jednoduše jsou instituce a instituce. Naštěstí ta spolupráce na nich nestojí. Je třeba

tyto instituce brát v potaz, ale raději se po těchto zkušenostech člověk obrátí na jiné instituce, jako na Muzeum Śląska Cieszyńskiego, kde se spíš člověk domluví.

Mockrát vám dekuji za váš čas a zajímavé poznatky.

Přepis rozhovoru s Gabrielou Staszkiewicz, starostkou města Cieszyn

Rozhovor proběhl dne 21. 10. 2022 v budově Městského úřadu v Těšíně. Rozhovor proběhl v polském jazyce a byl následně přepsán do češtiny.

Po krátkém představení cílů práce, nastínění průběhu rozhovoru a získání informovaného souhlasu následuje přepis samotného rozhovoru:

Paní starostko, na základě toho, co jsem vám říkal o konceptu francouzského historika Pierra Nory, jaká jsou podle vás místa paměti spojená s historií měst Cieszyn a Český Těšín?

Domnívám se, že to jsou především naše hraniční mosty. Jsou to symbolická místa… jsou připomínkou toho, že naše města byla rozdělena, odtržena jedno od druhého, vznikla zde určitá bariéra. S tím jsou spojeny i přilehající budovy bývalých celnic, které pomalu mění svou podobu a funkci. U Mostu svobody jsou to dvě budovy, které dnes plní funkci obchodů, a tak jejich služeb dnes mohou využívat obyvatelé z obou břehů řeky.

U Mostu přátelství dnes již nestojí bývalá budova celnice a na jejím místě postupně vzniká tzv. Přeshraniční turistické centrum. V rámci tohoto objektu také vznikne replika těšínské tramvaje v měřítku 1:1, což je další symbol, který je možné považovat, za místo paměti v přeneseném slova smyslu. Cílem tohoto projektu je připomenutí sice krátkého, pouze desetiletého období, kdy obě strany města propojovala tramvaj v době, kdy tvořila ještě jeden celek. Předpokládám, že se z repliky tramvaje stane velice oblíbená atrakce nejen pro obyvatele obou měst, ale i pro turisty, kteří do našeho regionu zavítají. Je fascinující, že i takřka po sto letech si v Těšíně připomínáme dvě tramvaje, které jezdily pouze po velice krátkou dobu a na trase, která měřila přibližně 1,7 km. Na této lince existovalo celkem jedenáct zastávek, což je také poměrně ojedinělé, takže tramvaj se spíše jenom pořád rozjížděla a brzdila, než aby plynule jela.

Zabýváme se teď projektem „Szlakiem cieszyńskiego tramwaju“. Chceme ukázat jednotlivé zastávky, jaká je historie těch míst. Tramvaj začínala na ulici Wyzsza Brama, protože poblíž se nacházely vojenské kasárny a vojáci se potřebovali jednoduše dostat na vlakové nádraží, které se dnes nachází na české straně. V blízkosti se také nachází Muzeum protestantismu, což je také velice důležitý prvek v těšínské historii. Na Těšínsku žije největší koncentrace protestantů v celém Polsku.

Pracovali jsme rovněž s myšlenkou, že by mohla být obnovena celá tramvajová linka. Dokonce i v rámci jednoho z přeshraničních projektů vznikla analýza proveditelnosti této investice. Nicméně výdaje s tím spojené by byly enormní. Samotná stavba trati by byla z finančního hlediska možná i reálná, avšak provoz linky by pro městské rozpočty představoval velkou zátěž, a to zejména s ohledem na fakt, že by se jednalo především o turistickou atrakci, jelikož z dopravního hlediska dnes již tato tramvajová linka nemá žádný význam.

Dalším projektem, který bych ráda zmínila a který má rovněž velký symbolický význam je projekt „Zahrada dvou břehů“. Rozdělení města, vytyčení hranice a s tím spojené hraniční kontroly a přítomnost hraniční straže způsobily, že se obě města odvrátila od řeky. Voda je základem života a řeka, která protéká městem, přináší řadu benefitů, jako snížení teploty vzduchu v létě a jiné výhody spojené s klimatem. Řeka má také vliv na psychiku lidí, ovlivňuje jejich náladu, lidé se cítí méně ve

stresu a celkově protékající voda pozitivně ovlivňuje jejich zdraví. Myslím, že to co se nám v rámci projektu „Zahrada dvou břehů“ podařilo vytvořit, mělo za následek to, že se nám podařilo oživit prostor kolem, řeky, lidé zde tráví svůj volný čas a ani si někdy si ani neuvědomí, že se ocitli na druhé straně hranice. Máme v plánu ještě dále pokračovat, konkrétně vzniknou další cyklistické stezky a také další most, který vznikne poblíž železničního mostu. Bude se jednat o lávku pro pěší a cyklisty, čímž dojde k uzavření takové pomyslného kruhu kolem řeky v oblasti centra obou měst.

Místa, která zmiňujete, ať už jde o přestavbu budov bývalých celnic a repliku tramvaje, hraniční mosty či revitalizaci nábřeží v rámci projektu „Zahrada dvou břehů, jsou do velké míry spojená právě s řekou Olzou/Olší. Myslíte, že právě samotná řeka by mohla být symbolickým místem paměti?

Určitě ano. Už když se podíváte na nové společné logo měst Cieszyn a Český Těšín, které vzniklo před několika měsíci, tuto myšlenku jednoznačně potvrzuje. To logo představuje dvě značky na mapě, které dohromady tvoří srdce. Mezi oběma polovinami však existuje prostor, který má právě symbolizovat řeku Olzu/Olši. Je to však řeka, která nás spojuje, ne dělí. A my se v rámci naší spolupráce opravdu snažíme, aby tomu tak bylo. Je to místo, kde se potkáváme. Každý z nás má na něj určité vzpomínky. Většina si stále ještě pamatuje hraniční kontroly a ten pocit stesku při pohledu na druhou stranu. Řeku bylo možné překročit jenom, když člověk dostal speciální propustku, které bylo možné získat často pouze během nějakých svátků. Byly to například Dušičky, kdy bylo možné navštívit hřbitovy a příbuzné pohřbené na druhé straně hranice. Paradoxně se tak pro řadu Těšíňanů jednalo o veselý a radostný svátek spojený s návštěvou rodiny, která žila na druhé straně řeky. My jsme byli v kontaktu mými tetami, sestřenicemi mé babičky, které po válce zůstaly na české straně. Takže paradoxně jsme se těšili na dušičky, protože jsme tento svátek měli spojený s návštěvou blízkých, které jsme často celý rok neviděli. To jsou moje vzpomínky z dětství. Vždy jsme čekali na naši tetu z Česka, která nám vozila lentilky. Dnes to působí humorně a tehdy to muselo být opravdu těžké.

Pamatuju si ještě na období, kdy byl v Polsku vyhlášen válečný stav. Vím, že náš rodinný příslušník z české strany měl nějaké zdravotní problémy a tak se babička domluvila se svou sestřenicí, se kterou se měly moc rády, že se potkají u řeky a osobně si popovídají a doví se, co se vlastně stalo. Domluvily se u řeky v místech mezi Chotěbuzí a Marklovicemi, odkud pocházím. Každá stála na jednom břehu a přes řeku na sebe křičely, aby si vyměnily informace. Po chvilce toho zvláštního rozhovoru k babičce přišel voják pohraniční stráže a řekl jí, že tohle dělat nesmí. Pamatuju si, že se babička vrátila domů s pláčem. To bylo strašné, ale naštěstí tyto doby už máme za sebou.

Trochu mi to připomíná to, co se dělo během pandemie, kdy hranice byly také uzavřené, a lidé si vyměňovali vzkazy přes řeku. To bylo takové memento, abychom se nikdy k těm dobám nevrátili.

Je pravda, že těch pár měsíců během pandemie, kdy jsme nesměli překračovat hranice, nápadně připomínalo období komunismu a zážitky, o kterých jste mluvila.

To máte pravdu. Ale na druhou stranu bylo dobře, že si dnešní mládež také uvědomila, že volné překračování hranice není samozřejmostí. Moje dcera je roční 1994 a její generace si už nepamatuje hraniční kontroly. Pro mladé obyvatele našich dvou měst je naprosto přirozené, že se svobodně přemisťují mezi oběma částmi, které de facto tvoří jeden městský organismus. Myslím, že to bylo takové připomenutí mladé generaci, že to není žádná zábava, když u hraničních přechodů stojí

vojáci se samopaly, nebo když si musíme vyměňovat vzkazy pomocí bannerů z jedné strany řeky na druhou. Musel to být pro některé šok, zejména pro mladé.

To máte pravdu, já jsem ročník 1996, takže v podobném věku jako vaše dcera. Myslím, že pro mou generaci, pro které je volné cestování samozřejmostí, to bylo opravdu něco velmi nepřirozeného.

Přesně tak. Pro nás je to něco nenormálního. Tyto pocity jsem se snažila předat diplomatům a politikům během nejrůznějších setkání. Čekala jsem, že tito lidé budou mít pro nás více pochopení a ukázalo se, že nám například trvalo tři týdny, než si nás na vládní úrovni někdo vůbec začal všímat, a komu jsme mohli konečně vysvětlit, jak velký problém pro nás uzavření hranic je. Už jsme si prostě zvykli na to, že naše životy se odehrávají na obou stranách hranice. A najednou někdo přijde s nápadem na uzavření hranic, s tím, že nám to má z epidemiologického hlediska pomoci. Avšak některým lidem toto rozhodnutí převrátilo život na ruby. Někteří zůstali na té či oné straně, protože jinak by přišli o prací, někteří o zaměstnání opravdu přišli, nebo si museli brát dovolenou. To jsou věci, které někdo, kdo žije například ve Varšavě, nemůže pochopit. Vždycky jsem takovým lidem říkala, ať si představí, že by se najednou ve Varšavě uzavřely všechny mosty přes Vislu a do Pragy, tedy pravobřežní části města, by se člověk nemohl dostat.

Z toho, co říkáte, je patrné, že místa paměti a jejich paměť se mění v čase, že mají určitou dynamiku. Olza/Olše například v době covidu se pojila spíše s negativy. Byla to ta hranice, která dělí. Odkdy byste řekla, že se dá o řece mluvit jako o místě paměti?

Myslím, že tím momentem je okamžik, kdy se Olza/Olše stala hraničním tokem, tedy jsou to události spojené s koncem 1. světové války a rozdělením města. Mám to štěstí, že už jsem byla dost velká, když zemřela moje prababička. Bylo mi tehdy 16 let. Prababička byla ročník 1898, takže zažila i to rozdělení. Z té doby nám zůstalo i mnoho rodinných dokumentů. Například někde mám uschované hraniční propustky asi z roku 1927, kdy se moje rodina chystala na svatbu na českou stranu. Takže si dokážu představit, že pro lidi té doby, to musela být opravdová tragédie, když byli zvyklí na to, že to bylo jedno město a všichni jsme žili v Těšínském Slezsku. Takže určitě máte pravdu, že ten symbolický význam řeky se v čase vyvíjí a doufám, že už nás bude jenom spojovat a ne dělit.

Vnímáte vy osobně rozdělení města jako něco negativního?

Víte, to je složité. Jsou to události, které se odehrály už před více jak sto lety. Navíc v dnešní době, opět vnímáme ten prostor jako náš společný, kde společně trávíme volný čas, jezdíme na kole, chodíme na procházky. Na české straně zůstala krásná část našeho města, které je pro nás tím, nejkrásnějším městem pod sluncem. Myslím, že se nebudete zlobit, když řeknu, že jsme dostali tu hezčí část. Také muselo být pro polskou stranu daleko jednodušší fungovat samostatně, jelikož nám zůstala ta část města, kde byla rozvinutá městská infrastruktura. Část města s krásnými pamětihodnostmi. Český Těšín má také svůj určitý půvab. Například pokud jde o stavby postavené v duchu moderny. Obě ty části jsou specifické a my dnes můžeme volně používat oba břehy Olzy/ Olše. Takže dnes nemám ten pocit, že by se měla obě města opět spojit. My máme společné platformy, ať se jedná například o spolupráci v rámci Euroregionu Těšínské Slezsko. Myslím, že máme opravdu dobré vztahy a mohu říct, že s řadou starostů na české straně mě pojí přátelské vztahy. Spolupracuje spolu na řadě projektů, trávíme společně čas. Má to to i čistě pragmatické

důvody, protože díky přeshraniční spolupráci můžeme čerpat nemalé finanční prostředky, díky kterým se naše města mohou dále rozvíjet.

Takže abych se vrátila k vaší otázce. Je to něco s čím se v dnešní době nedá nic dělat a my se s tím musíme smířit. Samozřejmě je to součást naší historie, kterou bychom měli všichni znát. Musíme pamatovat, že pro řadu tehdejších rodin to musela být opravdu tragédie. Ale je třeba vidět vše i z druhé strany. Musíme se na tyto události dívat s nadhledem a hledat způsob, jak z naší situace vytěžit to nejlepší, tak aby se nám po obou stranách hranice žilo co nejlépe, aby se obě naše města dále rozvíjela. Musíme využít historii ve svůj prospěch. Ukázat světu, že jsme výjimeční. Ukázat že i navzdory naším pohnutým dějinám spolu dokážeme spolupracovat.

Před týdnem jsem se setkal s panem bývalým a budoucím starostou Slováčkem, a ten mi říkal něco v podobném duchu. Říkal, že nemá rád, když někdo říká, že bychom se měli snažit opět obě města nějakým způsobem spojit, protože to je právě to, co nás odlišuje od ostatních a díky čemu jsme jedineční.

Problém u nás v Cieszyně je často to, že se někdy moc upínáme k minulosti, k našim staletým tradicím atd. Na jednu stranu je správné dbát na tradice a vědět, kde máme své kořeny. Nicméně nás to často může omezovat. Měli bychom se spíše dívat do budoucnosti. Svět se změnil a je úžasné, že naše děti mohou chodit do školy na jedné či druhé straně, že mohou bez problému chodit do české ZUŠ… v tom tkví naše bohatství.

V podobném duchu mluvil i pan Kasperek. Říkal, že právě kvůli tomu přílišnému dbaní na tradice a kořeny v Cieszyně, je příhraniční spolupráce v obou městech často daleko složitější, než například v okolních obcích.

To máte pravdu. My jsme na své město nesmírně hrdí. Avšak na jednu stranu jsme hrdí, ale na druhou stranu si také rádi stěžujeme na děravé silnice a tak různě. Jak jsem říkala, je správné ctít tradice, ale nesmíme se také bát změn, protože nám mohou přinést řadu dobrých věci. Musíme se otevřít světu, protože máme co nabídnout.

Pokud by vám nevadilo, tak by se teď rád vrátil ještě k tomu samotnému rozdělení a československo-polské válce o Těšínsko. Na území obou měst jsou zejména dvě místa, která jsou s tímto konfliktem spjata. Je to pomník Slezanky a pomník vytýčení čs. hranic. Vnímáte tyto pomníky jako něco kontroverzního? Konkrétně například pomník Slezanky?

Pomník Slezanky je pro mě historický pomník jako každý jiný. Nemám k němu ani negativní ani pozitivní vztah. Jsem si vědoma, že stále existuje řada lidí, kteří žijí v domnění, že rozdělení bylo nespravedlivé a že Češi byli zkrátka na poli diplomacie úspěšnější. Řada Poláků to dodnes vnímá jako určitou ztrátu, protože v té době připadlo Československo území, na kterém žilo mnoho lidí polské národnosti. Vím, že řada lidí právě proto bojovala o to, aby se pomník Slezanky vrátil. Slezanka může být vnímána různými způsoby, jako pomník připomínající slezská povstání atd.

No, a pokud jde o hraniční sloup... V rámci naší přeshraniční spolupráci jsme měli možnost podívat se do Slubic a Franfurtu, nebo do Nové Goricy a Gorizie. Tam mají podobnou historii jako my. Tam dokonce tu hranici představuje plot, který se táhne středem města. To je vlastně ještě horší, protože řeka je alespoň přirozenou hranicí mezi jedním a druhým břehem. Tam vlastně na obou stranách žili Italové i Slovinci. Poblíž zmiňovaného plotu se rovněž nachází muzeum hranice, kde je k vidění řada dobových fotografií, kde hranice procházela uprostřed pole, nacházela se tam různá kontrolní

stanoviště. Byla jsem v šoku, když nám vyprávěli, že dokonce, když vojáci někoho při pokusu o nelegální přechod hranic zastřelili, tak dostávali den volna navíc.

Vzpomínám si na diskuze ohledně budoucího využití Zámecké 1. Padaly různé návrhy a jedním z nich byl také nápad, že bychom v té budově bývalé celnice mohli také vybudovat takové muzeum hranice, kde by byli pracovnicí v dobových uniformách celníků a samotní návštěvníci by si mohli na vlastní kůži prožít, jak kdysi probíhalo překračování hranice. Tehdy jsem si říkala, co je to za noční můru. Proč bychom si měli připomínat a oslavovat něco, s čím se většině obyvatel obou měst pojí jenom negativní vzpomínky, pocit strachu s toho, že si člověk koupil nové boty a že ho chytí. Tohle bylo pro mě neakceptovatelné.

Podobné pocity u mě vyvolává zmiňovaný hraniční sloup. Byla to prostě určitá iniciativa, jak oslavit výročí sta let od vzniku města, ale nevím, jestli byla zvolena úplně nejvhodnější forma. Já mám trochu jinou představu, jak by se dalo takové významné jubileum oslavit. Navrhovala jsem například, aby se postavila nějaká sportovní hala, nebo jednoduše něco, co by obyvatelům města přineslo více radosti než onen sloup. Pro mě je to jednoznačně kontroverzní záležitost.

Takže tento sloup vnímáte spíše negativně?

Ano. Uvědomuju si, že znovuobnovení Slezanky mohlo u části Čechů vyvolat obdobné pocity.

Vy jste byla ale jednou z osob, která se účastnila slavnostního odhalení nového pomníku. Panují fámy, že jste ani nevěděla, co odhalujete? Je to pravda?

Samozřejmě, že jsem nic netušila. Nevěděla jsem co má ten pomník symbolizovat. Vnímala jsem to tak, že se účastním slavnostního otevření nové zrekonstruované výstavní budovy Muzea Těšínska a nové expozice. Že je to pro naše české partnery důležité, protože to bylo spojené s událostmi, kdy se de facto začala psát historie Českého Těšína. Kdybych byla starostkou Českého Těšína, tak bych se zamyslela, jestli tato forma oslavy výročí založení města je zrovna ta nejvhodnější. Brala jsem to prostě tak, že otvíráme expozici, která je spojená s počátky dějin Českého Těšína. Následovala vlna nenávistných útoků na mou osobu.

Nejvíce asi ze strany polské menšiny v ČR…

Asi ano. Češi, kteří si ten sloup vymysleli, si asi nebudou stěžovat. Nicméně pak ještě přišli s nápadem, že by měl být sloup přenesen k samotné hranici.

Tento nápad se nelíbil ani panu Slováčkovi, který jinak s tím sloupem nemá žádný problém.

V tu chvíli jsme spolu se starostkou Českého Těšína přišli za ředitelem muzea Ondřekou s tím že to není ten nejlepší nápad. Takže ten sloup zůstal na svém místě, před budovou Muzea Těšínska. Nechci se ani zabývat tím, kdo za celou tou iniciativou stál, protože i my máme na polské straně takové lidi, kteří myslí podobně.

To je velice zajímavé. Jedním s výstupů mé diplomové práce je právě zjištění, že v obou městech jsou tyto zájmové skupiny/ instituce, které se snaží interpretovat daná místa paměti po svém.

Takovému chování moc nerozumím. Měla jsem trochu obavy, když vznikal projekt „Open Air Museum“. Zejména pokud jde o texty pojednávající o historii, které tam jsou k vidění. Zda se vůbec

najde shoda mezi historiky s polské a české strany. Vypadá to, že ty texty byly nakonec připraveny kvalitně, protože jsem nepostřehla, že by na ně byla nějaká negativní reakce.

Popravdě nejsem si jistá, že samotné vedení českotěšínské radnice znalo jakékoliv detaily kolem vzniku toho pomníku. Byla to nejspíš iniciativa ředitele Muzea Těšínska, pana Ondřeky, a představitelů Moravskoslezského kraje, protože pod kraj muzeum spadá. Umím si prostě představit lepší formu oslavení stoletého výročí vzniku města. Kino, divadlo, nebo aspoň lávka pro cyklisty přes Olzu/Olši.

Tak určitě to bylo levnější.

No to nepochybně ano. Pokud jde o tu lávku pro cyklisty, tak bychom moc rádi rozšířily naše cyklostezky o spojení přes Český Těšín na Karvinou a dále napojení na Železnou cyklostezku. To by bylo super, protože podél řeky se opravdu jezdí daleko příjemněji.

Jako skvělý nápad vnímám zejména projekt nové lávky přes Olzu/Olši, která má spojit Pohvizdov a Louky.

To ano. Máme se sejít právě z představiteli dotčených samospráv a projektantů, abychom zjistili, s jakými problémy se museli potýkat při získávání povolení atd. Myslím si, že podobné projekty přispívají k zvýšení turistické atraktivity našeho regionu a navíc míst, kde se dá jet po rovince je u nás opravdu málo. To je podle mě cesta, kterou bychom se měli vydat. Chceme dále rozšiřovat právě infrastrukturu pro cyklisty. I když naše infrastruktura je opravdu bohatá. Když si uvědomíme, že naše města mají dohromady asi 60 tisíc obyvatel, tak máme celkem 6 kinosálů, 2 divadla, 2 velké zimní stadiony, 2 venkovní koupaliště… Zároveň se snažíme vytvářet novou infrastrukturu tak, abychom ji zbytečně neduplikovali. Takže když se například staví skate park na české straně pro profesionály, tak u nás vytváříme zázemí pro začátečníky. Takže se snažíme spíš tu naší nabídku rozšiřovat a ne duplikovat. I když někdy se každý snaží mít prostě to své a hrát si na svém písečku.

Určitě to pak dobře vypadá v předvolební kampani…

Musíme se naučit ukazovat, že tento prostor spolu sdílíme. Neříkám, že se jedná o jedno město, protože se jedná o dva městské organismy, ale ten prostor je společný. A Poláci i Češi jej mohou společně využívat.

Celou dobu se bavíme zejména o Polácích a Češích, ale našla byste v Těšínech místa paměti spojena s Němci a Židy?

To víte, že ano. V Hluboké ulici stojí někdejší Německý dům, který dnes slouží jako městská knihovna. Na náměstí stával Polský dům, tedy dnešní Národní dům, na Horním náměstí ještě byl Slezský dům.

Další takovou stavbou se silnou německou stopou je naše Divadlo Adama Mickiewicze, které vzniklo na popud těšínských Němců.

Našla byste nějaké místo paměti, které si dodnes uchovalo silnou paměť o těšínských Němcích nebo Židech?

Takovým místem paměti jsou bezesporu dva židovské hřbitovy. Ty židovské macevy pokryté břečťanem tomu místu propůjčují takovou tajuplnou atmosféru. To místo není tak turisticky exponované, nicméně kdo se tam jednou vydá, tak je většinou okouzlen. Trochu mě mrzí, že

židovská obec se nesnaží například obnovit tu krásnou hřbitovní budovu, která se nachází na starém hřbitově.

A pokud jde o těšínské Němce, tak i v této budově, na radnici, se nachází velká pamětní deska, která připomíná návštěvu Františka Jozefa I. v Těšíně v roce 1880. Také naše krásná zasedací místnost byla slavnostně otevřena císařem v roce 1906 během jedné z mnoha návštěv města.

Myslím, že hřbitovy jsou dobrým příkladem. Jsou také svědky o provádění státní politiky paměti na území města, zejména pokud jde o německé hroby na komunálním hřbitově.

Dokonce se v poslední době o jeden německý hrob stará jedná rakouská důstojnická škola, jelikož člověk, který v onom hrobě leží, tak patřil mezi jejich významné absolventy. Na hřbitově odpočívá řada významných Němců, jako například dlouholetý těšínský starosta Demel, jehož portrét ostatně visí i tady za mnou v mé kanceláři.

V Zasedací místnosti najdeme také památky na podepsání Těšínského míru v roce 1779. Portréty osob, které se uzavření mírové dohody přímo účastnily. Dokonce i v Českém Těšíně v restauraci U Brandýse visí portrét Františka Jozefa na zdi.

Když už se bavíme o historických představitelích Těšína, domníváte se, že takovým symbolickým místem paměti by mohli být také Těšínští Piastovci? Přece jenom by se mohlo jednat o místo paměti, které by mohlo spojovat všechny národy, které na území obou měst kdy žili. Údajně v určitém období mluvili spíše česky, poté německy…

Ale oni vůbec nemluvili polsky. S toho co vím, tak se na dvoře těšínských knížat mluvilo vždy spíše česky.

V Těšíně stojí také socha prvního těšínského knížete Měška I. Těšínského, která se nedávno stala obětí vandalů. Nicméně ta socha nevadila za války ani nacistům…

Byly zde snahy na jeho odstranění. Dokonce tu bronzovou sochu chtěli roztavit a využít pro výrobu zbraní.

Nicméně ta socha válku přežila v muzeu…

To máte pravdu. O to se zasloužil zejména tehdejší ředitel Muzea Těšínského Slezska, který tu sochu zachránil. Nicméně na svůj podstavec se Měšek vrátil až v roce 1956. Takže docela dlouho po válce.

A co se teď vlastně s tou sochou stalo? Myslíte, že ti vandalové měli nějaké politické pohnutky?

Myslím, že ne. Prostě si někdo hrál a dělal blbosti. Není to jediný akt vandalismu, který se ve městě v poslední době stal. Podobný osud potkal klavír, který stával na náměstí. Prostě někdo vylezl na ten pomník a povalil jej. Samozřejmě ten podstavec byl naposledy restaurován v 50. letech, kdy se po válce Měšek vrátil na své místo. Od té doby se ale na pomník nesahalo a nikdo nikdy nezjišťoval, jak pevně je ta socha k podstavci připevněna.

A vrátí se Měšek i tentokrát?

To víte, že se vrátí. Teď se socha nachází na městské správě silnic. Dokonce již máme vytvořený posudek, jak sochu opravit. Asi se nám nepodaří zachránit originální tvář prvního knížete, protože

při pádu byla velmi poškozena. Takže bude hledat řešení, jak budeme tvář restaurovat. Každopádně se bude jednat o poměrně nákladný projekt.

Současně se věnujeme renovaci Studny třech bratří, na radniční věž se vrátila pozlacená makovice s pamětní schránkou. Věřím, že tam vydrží dalších 150 let. Samotná renovace Studny třech bratří se rovněž neobešla bez řady výzkumných prací, zejména pokud jde o barvu nátěru. Barva této ikonické památky totiž vzbuzoval mezi obyvateli města řadu kontroverzí.

A proč právě barva vzbuzuje kontroverze?

Já si ještě z dětství pamatuju, že byla natřena na černou. Pak najednou byla zelená. No a najednou začala rezivět a z různých stran se ozývaly hlasy, ať tím začneme něco dělat. Celý ten projekt renovace musel být posvěcen památkáři. Nebylo to úplně jednoduché, a taky ne každý se do toho rozhodne pustit. Zároveň není moc firem, které by se tím zabývaly. Je třeba najít opravdového specialistu a na ty je dlouhý pořadník.

A jakou barvu jste nakonec zvolili?

Zatím nevíme. Je zde možnost, že se nám podaří ten nátěr úplně stáhnout a zůstane ta barva, jaká byla při odlévání oceli, ze které je studna postavena. Uvidíme, jak to bude vypadat, každopádně poslední slovo budou mít památkáři.

Je pravda, že se na Studně opět objeví legenda i německy?

Ano, ano. I když to je zrovna téma, které vzbuzuje určitou diskuzi. Je to ale součást naší historie a měli bychom si pamatovat, že jsme tady mluvili vždy více jazyky. Je to také takový hezký akt usmíření.

Může být Studna třech bratří dalším místem paměti?

Bezesporu ano. I když všichni si ji spojují s rokem 810 a založením města, nicméně samotná stavba pochází z 19. století. Sice slavíme více než 1200 let od založení města, ale i toto datum je předmětem diskusí. Vhled do této problematiky nám nabízí probíhající archeologické vykopávky na náměstí. Podařilo se nám například objevit základy původní radnice, kterou byli měšťané donucení zbořit a místo toho dostali k užívání domy, které tvoří dnešní radnici. Na uvolněném prostranství pak vzniklo velké náměstí, kde probíhaly trhy. I ty odhady o tom, kdy se opravdu začala psát historie města, se různí. Někteří historici tvrdí, že to bylo kolem roku 1150, jiní zase uvádějí rok 1223, nebo rozmezí let 1217-1223. Takže těch neznámých je opravdu mnoho a doufám, že nám vykopávky na náměstí přinesou některé nové zajímavé poznatky o naší minulosti. Podle toho, co víme, tak se archeologické výzkumy v takovém rozsahu na náměstí ještě neprováděly, také doufám, že se ještě mnohé dovíme.

Já myslím, že tímto, bychom mohli udělat pomyslnou tečku za naším rozhovorem. Moc vám děkuji, že jste se se mnou setkala. Bylo to moc zajímavé.